

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 4
ЦІНУЙМО КРАЙ –
ПИШАЙМОСЯ УКРАЇНОЮ!
ЛЬВІВЩИНА

Робочий зошит для дітей
і матеріали для батьків і педагогів
Здобувач / здобувачка освіти

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» інтегрованого спецкурсу «Культура добросусідства» були розроблені у 2007–2009 рр. і адаптовані у 2018 р. у рамках проєкту Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток»

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів створені відповідно до програми спецкурсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в освітніх закладах України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.), і надруковані для апробації в ЗЗСО Львівської області

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідна наукова співробітниця Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України;

Банах Ольга Володимирівна, викладачка кафедри освітньої політики КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»;

Волошенюк Оксана Валеріївна, молодша наукова співробітниця відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, менеджерка медіаосвітніх програм Академії української преси;

Пастушенко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, заступниця директора КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»;

Пастушенко Роман Ярославович, завідувач кабінету моніторингу КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

К. В. Алмазниковій, С. С. Араджионі, О. С. Бакшееву, І. В. Бруновій-Калісецькій, І. Б. Гиричу, С. І. Данилову, О. Б. Дущенко, Р. І. Євтушенко, М. С. Єлігулашвілі, І. Р. Залізній, Н. В. Захаровій, М. Ю. Кірик, Ю. Г. Кононенко, Л. В. Кравчук, Л. Ф. Кравцовій, О. О. Лаврут, Л. В. Микитюк, К. О. Мірошниковій, Л. В. Наумовій, Н. Ю. Опенко, Т. В. Палько, І. М. Санковській, О. К. Смірнову, Ю. В. Тищенко, Н. В. Трищ, Є. Тулбі, Л. П. Ходанич, Я. О. Чернишовій, М. І. Чумарній

Рецензенти:

Богосвятська Анна-Марія Іванівна, кандидат філологічних наук, завідувачка кафедри гуманітарної освіти КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»;

Остапишин Оксана Юліанівна, учителька початкових класів ліцею № 18 Львівської міської ради

Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною! Львівщина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів закладів загальної середньої освіти Львівської області / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, О. В. Банах, О. В. Волошенюк, Н. М. Пастушенко, Р. Я. Пастушенко]. – К. : ТОВ «Прометей», 2018. – 124 с. : іл. – Англ., кримськотат., нім., польськ., ромськ., рос., словацьк., укр.

ISBN 978-617-7502-23-3

Посібник створений відповідно до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають на Львівщині, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії у колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів на уроці, під час ранкових зустрічей і годин спілкування, у гуртках і вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії зошита, 2018

© Араджионі М. А., Банах О. В., Волошенюк О. В., Пастушенко Н. М., Пастушенко Р. Я., укладання регіонального компонента, 2018

© ІДЦ «Інтеграція та розвиток», макет, 2018

ISBN 978-617-7502-23-3

Я ЩИРО ВІТАЮ ТЕБЕ!

Це я – бджілка Меліса! Я рада новій зустрічі з тобою, адже вона допоможе нам ще ближче познайомитися! Ти розгорнув/розгорнула цей зошит – і ми можемо продовжити мандрівку нашим дивовижним і неповторним краєм та нашою чудовою країною. Саме тому наша нова велика подорож називається «Цінуймо край – пишаймося Україною!». А запросимо ми з собою наших рідних, друзів, сусідів. Разом з ними пройдемо туристичними маршрутами краю, познайомимось з чудовими пам'ятниками архітектури, історії, культури, природи, а також із музеями і театрами. А головне – із людьми, які доклали зусиль, щоби зробити наш край і Україну такими розвинутими, сучасними, унікальними й цікавими. Ти зможеш побувати у ролі дослідника/дослідниці, будеш мати змогу замислитися над різними питаннями, навчишся працювати з інформаційними джерелами й навіть сам/сама створювати часописи! Ти вже знаєш про необхідність і значення дружби й доброго сусідства. Ми продовжимо розмову про це, а також поговоримо про цінність довіри, єдності, миру й співпраці. Ти переконаєшся в тому, що немає «кращих» і «гірших» культур. Є різні, у чомусь несхожі на нас, люди – і цим вони нам цікаві. Звичайно, я не забула й про нові цікаві завдання, які ми виконуватимемо під час наших подорожей. Хочу нагадати тобі спеціальні значки, які підкажуть, як потрібно виконати завдання.

виріж,
наклей

напиши,
закінчи
речення

розкажи,
поміркуй
уголос

з'єднай,
обери,
знайди

поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай

словничок

намалюй,
розфарбуй,
домалюй

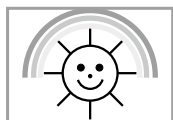

прочитай,
запам'ятай

це цікаво,
поради бджілки

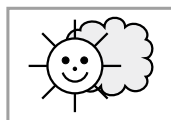
Мені б дуже хотілося знати, чи подобаються тобі наші подорожі. Тому я попрошу тебе трохи пофантазувати. У квадратику, який ти побачиш на початку подорожі, намалюй який-небудь символ, який допоможе мені зрозуміти, чого ти чекаєш від нашої зустрічі. А в кінці подорожі в такому ж самому квадратику спробуй оцінити свої враження й роздуми після заняття. Також подумай, чи виправдалися твої очікування, й вибери позначку, що найкраще відповідає відчуттям чи емоціям, які ти переживаєш.

Це було краще,
ніж я
думав/думала

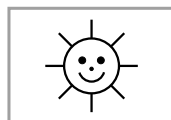
Мені не
сподобалася
подорож

Виправда-
лися, але
не повністю

Не можу
визначитися

Так,
виправ-
дались

Не виправда-
лися, але я не
розчарована/
розчарований

Отже, у путь, знайомитися з дивним і неповторним краєм нашої України!

БАТЬКІВЩИНА ТА МИР. СТАВЛЕННЯ ДО НИХ У РІЗНИХ КУЛЬТУРАХ КРАЮ

Батьківщина – країна, яку людина вважає своєю рідною чи громадянином якої вона є

Громадянин/громадянка – особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави

Патріотизм (грец. *патріс* та лат. *patria* – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї належності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та стати на її захист у разі необхідності.

(За М. Тофтулом)

В усіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустеля,
Аніж земний в чужині рай.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, – без Батьківщини.
(М. Чернявський)

Напиши слова «Батьківщина», «злагода» і «мир» своєю рідною мовою. Вивчи ці слова двома-трьома мовами своїх сусідів.

Прочитай східну казку «Пісня солов'я». Чи доводилося тобі сумувати за рідною домівкою? Зміг/змогла би ти проміняти свій будинок на дорогий палац?

Якось один купець зловив у лісі солов'я, приніс додому й зробив для нього дуже красиву клітку із золота. Був у цього купця дивний сад, а в нім стільки квітів, що очі розбігалися. Посеред саду був фонтан, до якого спускалися мармурові східці. Купець поставив клітку поряд з фонтаном і щодня приходив слухати солов'я. А соловей тільки сумно дивився на небо й тужливо співав. Знайшов купець людину, яка розуміла пташину мову, і привів її до солов'я – хай розгадає, чому він страждає. Послухав чоловік і каже: «Господарю, пташка співає: «Батьківщино моя, гніздечко моє! Мені без вас не жити!»» Минали дні, а соловей співав дедалі жалібніше, дедалі сумніше. Тоді купець відчинив клітку й випустив солов'я на волю, а сам разом з тим, хто знав пташину мову, сів на коня верхи й поскакав

услід за ним. Соловей прилетів до свого порожнього гнізда. Сів на гілку й заспівав: «Батьківщино моя! Ти найпрекрасніша й наймиліша над усе!..» «Ох дивак цей соловей! У мене він жив у розкошах і золоті. Їв і пив зі срібла, але сумував. А тут, побачивши покинуте старе гніздо, співає-заливається!..» – вигукнув купець. «А ти не дивуйся, господарю! Кожному своя батьківщина, своє гніздо наймиліші», – сказав його супутник.

Прочитай уривок вірша Марійки Підгірянки «Село». Які картини викликають захоплення авторки? Поміркуй: за що ти цінуєш свій рідний край і свою країну?

Котить потік бистрі хвилі,
Над потоком хати білі,
Люди в них живуть привітні,
Серцю близькі, серцю рідні.
Недалеко звідси – школа,
Діточок рій все довкола.
Гей, родина то велика,
Сила краю, батьків віха.

А та річка бистра, синя
Плеще в ручки, як дитина.
А за нею на овиді
Верхи горді у Бескиді!
В село верхи позирають,
Мовби мовлять-промовляють:
«Жийте в мирі, діти гожі,
Ми стоїмо на сторожі!»

Намалюй на окремому аркуші свою батьківщину. Розкажи, якою ти хочеш бачити її в майбутньому.

Прочитай вірш «Батьківщина» поетки з Київщини Катерини Плівачук.

Чому це, мамо, журавлі,
Які у вирій відлітають,
Там залишившись, не живуть,
Назад весною повертають?
Бо народились і зросли
Вони на цій землі, дитино,
І найдорожча їм вона,
Бо це їх рідна Батьківщина.
Коли зростеш, моя дитино,
Люби цю землю – рідний край.
Не спокусися на чужину,
Де легко жить, не промінняй.
Підтримкою будь своєму народу,
Життя будуй у своїй країні.
Не покидай її, дитино,
Твори й працюй на Батьківщині.

Поясни, як ти розумієш ці прислів'я.

Dry bread at home is better than roast meat abroad. *Сухарі вдома смачніші від печені на чужині. (Англійське)*
Найцінніше для людини на чужині – це її Батьківщина. *(Арабське)*
Mein Nest ist das best. *Своє гніздо найкраще. (Німецьке)*
Przystoi walczyć w obronie praw, wolności, ojczyzny. *Не соромно боротися за права, свободу та Батьківщину. (Польське)*
У рідному краю гарно, як у раю. *(Українське)*

Прочитай народну легенду про походження назви нашої країни. Які ще тлумачення цієї назви тобі відомі? Які асоціації викликає слово «Україна» у тебе? Як нам треба берегти нашу країну?

Колись люди говорили, що Бог створив нашу землю і почав роздавати її різним народам. Наші предки пізно прийшли, і землі їм не дісталася. І почали вони благати: «Дай

нам, Боже, землі-материзни!» Господь їм відповів: «Буде вам матінка земля. Ідїть та осїдайте он на тому клаптику між морями». І показав, де саме. Та наші предки відповіли: «Нї. Ми не будемо там жити. Там уже живуть італійці, німці, французи». Погодився Господь і сказав: «Гаразд. Віддам я вам он той куточок понад Дніпром, що залишив собі на земний рай. Там є все: річки, озера, пустелі, ліси, гори. Але то незвичайний куточок – раїна. Земля там дуже родюча і пахне медом, вода – як молоко, а з неба в душу людей ллється пісня. На той куточок будуть зазіхати нечестивці, тому його треба пильнувати і боронити. Як будете і на правду відважними, то на тій землі станете господарями, а як ні – то рабами нечестивців». Пішли предки наші на ту землю й оселилися там. А країну свою назвали Україною. І тепер ми живемо на тій самій райській землі.

Послухай вірш «До України» ромського поета-пісняра Михайла Козимиренка його рідною мовою та в перекладі українською. Які слова засвідчують любов автора до своєї країни?

Дадэнгири пхув, Украина мири,
Ту сы мандэ екх сыр чачи даёри,
Мири дроги пхув, ман хан трэ дукха,
Ягаса пэкэн, сыр лонд дрэ якха.
Мири даёри, манг ило мро – оддава,
Ваш пэскэ мэ тутыр ничи на мангава,
Мэк блата хасёл, мэ жужя тут кэрава!
Сарэ манушэнгэ тэ дэл Дэвэл бахт,
Саро мэк хасёл, саро со бибахт!
Камам тэ шунав Шэвчэнконо лав,
Сарэн манушэн, сыр пшалэн, тэ полав!
Тэ наровэл Дай ваш вмардэ чхаворэн,
Чхавэ тэ бистрэн, со да сы марибэн,
Чхая тэ выджян май шукар пало ром,
Сарэн кхам татькирла, дэвлэса до дром!

Моя Україно, ласкавий мій краю,
Удень і вночі я твій біль відчуваю.
І очі застелюють сльози солоні,
І паморозь тихо лягає на скроні.
Для себе нічого я не вимагаю,
Не б'ю себе в груди,
не рвуся до раю.
Мені лише треба дощу весняного,
Щоб плісняву змити
зі всього, зі всього.
Щоб бачив тебе я відроджену знову,
Пісні твої слухав
й Шевченкове слово.
Щоб й рома ти визнавала за сина,
Бо ти моя ненька, моя Батьківщина.

Прочитай вислови відомих людей світу про Батьківщину, громадянськість та патріотизм. Який вислів тобі подобається найбільше і чому?

- Патріотизм – це не фарбувати асфальт у жовто-блакитні кольори, а час від часу його ремонтувати. (*Сергій Жадан, український поет*)
- Усвідомлена любов до свого народу не поєднується з ненавистю до інших. (*Дмитро Лихачов, російський філолог*)
- Потрібно спочатку бути поганим громадянином, щоб потім стати хорошим рабом. (*Шарль Монтеск'є, французький філософ*)
- Немає патріотів там, де йдеться про податки. (*Джордж Орвелл, англійський письменник*)
- Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою. (*Феофан Прокопович, український богослов*)
- Важливо, щоб ти був готовий померти за свою країну, але ще важливіше, щоб ти був готовий прожити життя заради неї. (*Теодор Рузвельт, президент США*)

Впиши пропущені слова у вислови про Батьківщину. Розкажи, як ти їх розумієш.

Без любові до _____ немає любові до _____ . (людини, Батьківщини)

Люблять _____ не за те, що вона _____ , а за те, що _____ .

(Батьківщину, велика, своя)

Не питай, що твоя _____ може зробити для тебе, питай, що ти можеш _____

для своєї країни. (країна, зробити)

Які якості, на твою думку, повинен мати громадянин/громадянка країни? Вибери зі списку та познач галочкою. Поясни, як ти їх розумієш.

АКТИВНІСТЬ	ГІДНІСТЬ	СМІЛИВІСТЬ
АГРЕСИВНІСТЬ	ЕГОЇЗМ	ТОЛЕРАНТНІСТЬ
БАЙДУЖІСТЬ	ЗЛІСТЬ	УВАЖНІСТЬ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	ІНІЦІАТИВНІСТЬ	ЧЕСНІСТЬ

Допиши речення.

Моєю Батьківщиною є чудова країна _____ . Місце, де я живу, – _____
_____, – є моєю батьківщиною. Я намагаюся піклуватися про свою
батьківщину й для цього я вже зробив/зробила _____

Я вважаю: щоб стати справжнім громадянином/громадянкою України, мені ще треба

Як ти думаєш, що таке мир? Придумай своє визначення слів «мир» і «війна», використовуючи слова в малюнках. Намалюй на окремому аркуші свої символи-асоціації до слів «мир» і «війна».

МИР – це життя у злагоді. МИР – це відсутність війни.

МИР – це коли люди не сваряться.

МИР – це спокій за своє життя й життя близьких.

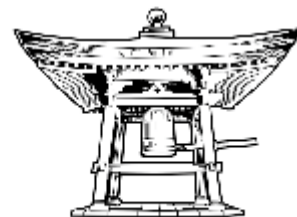
МИР – це _____

Війна – це _____

Щороку 21 вересня в усьому світі відзначають Міжнародний день миру (англ. *International Day of Peace*). За ініціативою Генеральної Асамблеї ООН цей день відзначається як день всесвітнього припинення вогню і відмовлення від насильства. У цей день кожен має замислитися над ціною миру, його важливістю для жителів усієї планети. В Україні свято встановлено згідно з Указом Президента України «Про День миру» від 5 лютого 2002 року. Таким чином наша країна підтвердила свою відданість і підтримку ідеалам миру. Існують символи миру – це умовні позначення, які свідчать про прагнення людей Землі жити у злагоді, спокої та дружбі. Як емблему на Міжнародний день миру використовують зображення білого голуба з оливковою гілкою. Її творцем є іспанський художник Пабло Пікассо. Символом спокою, мирного життя та дружби, вічного братерства і міжнародної солідарності всіх людей світу став Дзвін Миру. Вперше він був установлений у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 1954 р., потім такий дзвін з'явився і в різних країнах світу. Дзвін Миру закликає до дії в ім'я збереження миру та життя на Землі, збереження Людини й Культури.

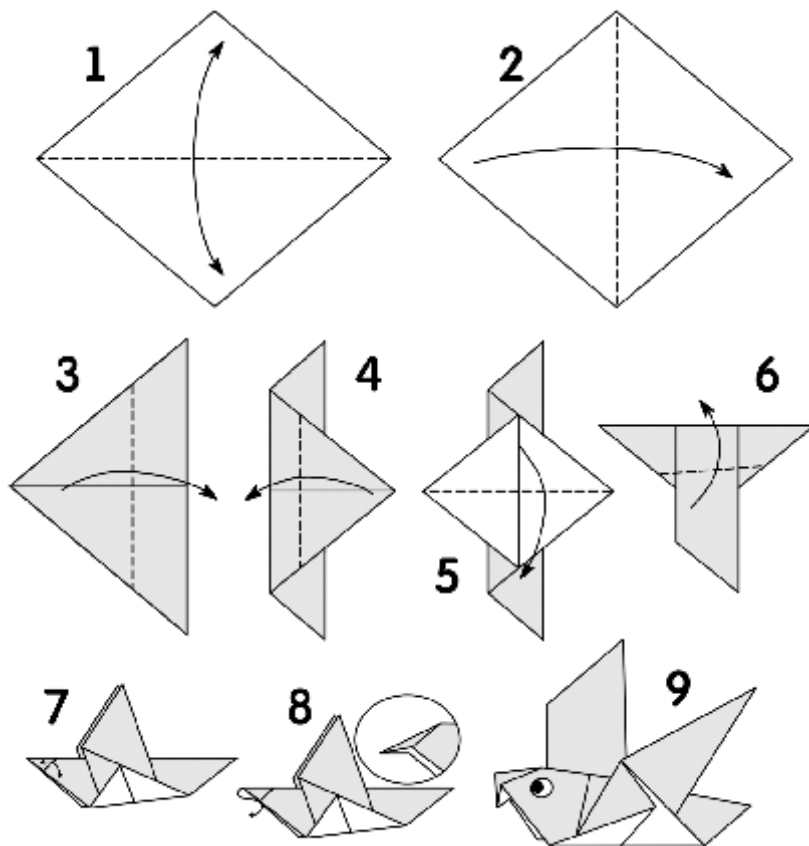

Розгадай ребус (див. правила на стор. 112).

Виготов фігурку голуба в техніці оригамі. Разом з однокласниками та однокласницями напишіть на фігурках побажання, якою ви хочете бачити нашу країну. Розмістіть фігурки голубів навколо карти України, щоб наша Батьківщина була завжди захищена миром і злагодою, радісним і щасливим життям.

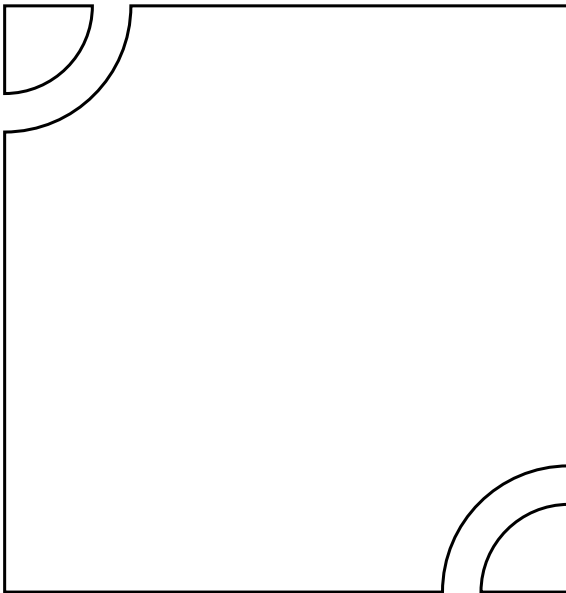
Прочитай уривок вірша Марії Скочиліс «Лист солдату». Спробуй сам/сама написати лист захисникам і захисницям нашої країни. Поміркуй, хто ще, крім військових, може захищати країну.

Привіт, солдате! Ти мене не знаєш,
Я просто дівчина, живу собі як всі,
В моєму місті тихо, не стріляють,
Але війна торкнулася душі.
Ти зараз там, на Сході, захищаєш
Свою країну на передовій,
Там дуже страшно, постріли лунають,
Та Ти ідеш вперед, вперед у бій.
Ти борешся за волю України,
За незалежність, за її життя

І за майбутнє кожної людини,
А серед тих людей також і я.
Ти тільки повернись, благаю, чуєш,
Ти не лети високо в небеса,
Бо тут, на цій землі, Тебе чекають
Батьки, дружина, діти... вся сім'я.
Я сподіваюсь, ці рядки почувеш,
А може, прочитаєш у листі,
Я дякую Тобі, що захищаєш
Мою країну, дякую Тобі...

Придумай і намалюй символ чи емблему миру та злагоди.

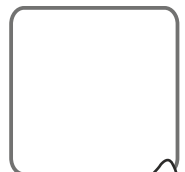
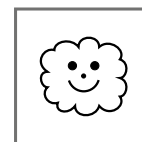
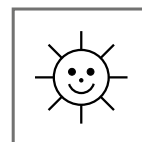
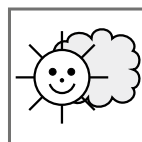
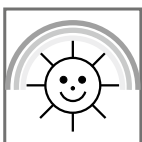
Вибери те, що, на твою думку, сприяє збереженню миру у твоєму найближчому оточенні.

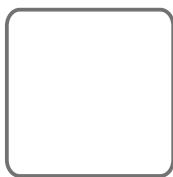
1. Бажання зрозуміти іншу людину.
2. Відмова від насильства.
3. Визнання прав і свобод інших людей.
4. Доброзичливість у спілкуванні.
5. Здатність визнати свою провину.
6. Здатність поставити себе на місце іншого.
7. Сприйняття інших такими, якими вони є.
8. Толерантність до чужих думок, вірувань, поведінки.
9. Уміння пробачати.

Поміркуй і запиши, що ти можеш зробити для збереження миру

у своїй сім'ї _____
у своєму класі _____
на своїй вулиці _____
у своєму місті _____
у своїй країні _____

ДОБРОСУСІДСТВО. ЦІННІСТЬ ЄДНОСТІ, ПОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ

Придумай визначення.

 Добросусідство – це _____

 Цінність – це _____

Чому люди вважають добросусідство однією з найважливіших людських цінностей?

Прочитай і згадай подібні прислів'я, які ти знаєш. Подумай: чому в різних культурах зустрічаються схожі за змістом прислів'я?

Згода міцніша за кам'яні стіни. (*Вірменське*)

Джемаат атк'бан таш узак'к'я тюшер. Гуртом можна зробити більше, ніж поодинці. (*Кримськотатарське*)

Накликавши вогонь на сусіда, і сам згориш. (*Китайське*)

Згуртованість людей – непорушна фортеця. (*Корейське*)

Eintracht das Kleine mehrt, Zweitracht das Grosse verheert. Єдність збільшує мале, незгода руйнує велике. (*Німецьке*)

Dva tvrdé kamene nemelú dobre. Два тверді камені не мелють добре. (*Словацьке*)

Прочитай кримськотатарську легенду про східного мудреця Ходжу Насреддіна. Спробуй пояснити, що таке «родзинки» і «кишмиш». Розкажи, до чого привела сварка торговців. Як би ти вчинив/вчинила, якби опинився/опинилася на місці Насреддіна? Доведи, що Насреддін був добрим сусідом. Чому дуже важливо жити в мирі з сусідами?

ХОДЖА НАСРЕДДІН І ЙОГО СУСІДИ

Придбав Насреддін будинок у Криму. Будинок був хоча й маленький, але світлий і сухий. Сусідами по вулиці виявилися вірмени, греки, караїми, кримчаки, кримські татари, турки. Нікого з них не образив Насреддін. Усіх запросив на вхідні. Чебуреки й шашлики приготував, запашну каву заварив. Неначе всім залишилися задоволені гості. Та відчув Ходжа Насреддін з їхніх розмов, що немає серед них миру та ладу. Та й на базарі помітив, що мусульмани уникають купувати що-небудь у християн, а ті, у свою чергу, обходять

Єдність – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність життєвих поглядів та інтересів

Порозуміння – продуктивне спілкування, взаємна домовленість, погодженість у діях або вчинках з іншою людиною

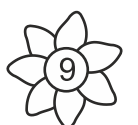
продавця-мусульманина. День і ніч Ходжа трудився на своїй ділянці, бо добре пам'ятав, що «на тій землі, де в тебе піт виступає, не лише просо, а й золото зростає». Зі всіма в мирі жив Насреддін, і не заростала травом дорожка до його оселі. Кожному сусідові прагнув допомогти людяний Ходжа. І тому незабаром уславився в містечку як задушевна, мудра, працелюбна й чесна людина. Але зібралися темні хмари над містом. Спалахнула на ринку бійка між греком, що продавав родзинки, і торговцем кишмишу – турком. На допомогу забіякам прийшли одновірці. Побоїще з базару перейшло на вулиці містечка. Задзвеніли вікна будинків, заплакали й закричали діти й жінки. Ошалілі люди били невинних, знищували майно, різними мовами зверталися до одного й того ж Бога.

Докотилася бійка й до подвір'я Насреддіна. Він став перед входом, тримаючи в руках не палицю чи рушницю, а важкий, блискучий від постійної роботи кетмень. Піднявши це знаряддя землероба над головою, закричав Ходжа: «Люди! Сусіди! Схаменіться! Хіба не ходите ви по одній землі? Хіба не дихаєте одним повітрям? Хіба не гріє вас одне й те ж сонце? Хіба фрукти й овочі, вирощені мусульманами, мають інший смак, ніж плоди християн? Перестаньте сваритися й битися! Ось перед входом у мій двір фонтан, омийте свої руки, увійдіть до будинку, сядьте в тінь під деревом, спробуйте плодів мого саду». Великий був авторитет Насреддіна, схаменулися та заспокоїлися люди. Увійшли до його двору. Розташувалися по обидва боки постеленого на траві килима і, почастивавшись, переломили «хліб дружби» та почали розмовляти між собою. Старші мудрі люди, яких називають аксакалами, вирішили забрати товар у призвідників сварки – продавців сушеного винограду, щоб змішати родзинки з кишмишем і дітворі роздати. Домовилися надалі сварок та бійок не зчиняти і всіх людей, незалежно від віри й посади, шанувати.

Прочитай текст. Розпитай близьких, які приклади доброго сусідства, культурного взаємообміну, взаємодопомоги та співпраці між жителями населеного пункту або краю вони пам'ятають. Перекажи ці історії своїм однокласникам та однокласницям.

Наш край завжди був затишною оселею для представників багатьох культур. Жителі Львівщини давно переконалися в необхідності взаємної поваги й доброзичливості, діалогу й взаємодії між людьми, незважаючи на відмінності їхніх мов, релігій і культур. Вони можуть навести безліч прикладів добросусідства, взаємодопомоги та співпраці. Мешканці краю, незалежно від їхньої релігійної належності, разом відзначали свята, створювали сім'ї й, окрім своєї рідної, знали декілька мов, якими розмовляли мешканці населеного пункту. Під час Другої світової війни, ризикуючи життям, вони рятували своїх сусідів від нацистських розстрілів.

А що б ти міг/могла розповісти нащадкам про нинішні сусідські взаємини серед людей, які живуть на Закарпатті? Склади невелику розповідь і запиши її на окремому аркуші.

Співпраця – спільна з іншою людиною діяльність із очікуванням вдалого результату

Прочитай вірш «Йонатанки» закарпатського поета Степана Жупанина. Згадай, коли ти несподівано ділився/ділилася чимось зі своїми однолітками, як вони це сприймали. Розкажи, що ти відчував/відчувала коли доводилося отримувати несподівані подарунки від інших.

Ще скрипить снігами
Березневий ранок.
В клас приніс я друзям
Кошик йонатанок.
Зимували в сіні –
Пахнуть медоцвітом,

Ніби завітало
В школу тепле літо.
Смакували друзі,
Стали веселіші.
Яблука зимові
У гурті смачніші.

Прочитай бірманську казку «Корови нарізно – тигру радість». Подумай: чому тигру вдалося розсварити корів? Пофантазуй, що може статися, якщо раптом розсваряться між собою пальці на твоїй руці; речі, які ти носиш; різні клавіші в музичному інструменті тощо. У чому цінність і переваги єдності та співпраці?

У давні часи неподалік від лісу паслася череда корів. Трималися вони завжди разом, жодна від стада не відходила. А в лісі жив тигр, і був він дуже хитрий і підступний. Давно вже хотілося йому роздерти якусь корову. Але стадо було наче кам'яна скеля – спробуй тут потягти хоч одну! Тоді тигр вирішив якось роз'єднати стадо, посварити корів. Ось одного разу підібрався він до однієї корови і став їй нашіптувати: «Слухай, круторога, а знаєш, що он та, із загнутими рогами і запалими боками, надумала заколоти тебе?» Потім він підповз до іншої корови: «Гей, довгохвоста! Ти, я бачу, пасешся, ніби й нічого не сталося. Або не бачиш, як пнеться ота корова з прямими рогами. Та вона ударити тебе збирається!» Повірили корови хитрому тигрові і почали підозріло вдивлятися одна в одну і скоро пересварилися через якусь дрібницю. Вони вже не трималися всі разом, як раніше, – нарізно траву щипають, нарізно на водопій ідуть. І тепер тигру легко було роздерти їх усіх одну за одною. Так і з'їв усе стадо. З тих пір люди і кажуть: «Корови нарізно – тигру радість».

Прочитай текст, проведи обговорення й занотуй його результати.

Жити, не спілкуючись з іншими людьми, ми не можемо. Щодня вдома, у школі, у транспорті та навіть біля твого будинку ми розмовляємо і взаємодіємо з іншими людьми – твоїми рідними, друзями, сусідами. Але чому іноді виникають непорозуміння, недотримання обіцянок, чвари та образи? Вся справа в тому, що нам легко співпрацювати

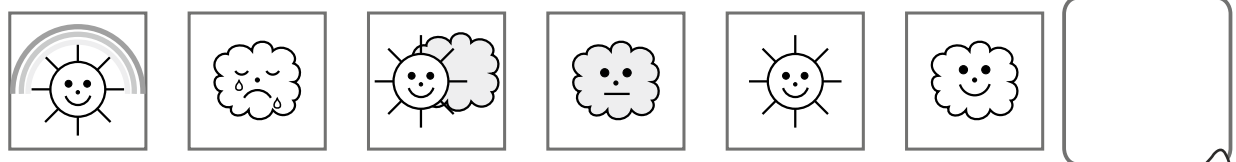

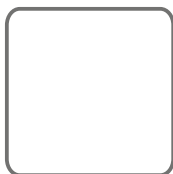
та порозумітися з однодумцями (людьми, які мають такі самі погляди). І набагато важче – з людиною, яка має відмінну від нашої думку. Погодись, навіть сам/сама із собою в думках сперечаєшся, робиш вибір щодня. Що ж говорити про спілкування з іншими людьми! Добра новина – можна і потрібно вчитися досягати порозуміння та співпраці. Поглянь на малюнок. Цифри, зображені на перетині кіл, показують, що утвориться в результаті поєднання двох понять. Сектор 1: Єдність + Співпраця = Втілення найкращих спільних ідей у життя! Сектор 2: Єдність + Порозуміння = Згуртованість, злагода, толерантне ставлення і врахування думки кожного! Сектор 3: Співпраця + Порозуміння = Продуктивне спілкування, погодженість у діях, досягнення чудових результатів! Як ти гадаєш, що може утворитися у секторі 4? Обговори свої міркування з однокласником/однокласницею, сформулюйте вашу спільну думку й запиши її нижче. Щойно, навіть не помічаючи цього, ти співпрацював/співпрацювала з іншою людиною. І, напевне, намагався/намагалася її зрозуміти, тобто застосовував/застосовувала навичку порозуміння. Якщо ви дійшли спільного висновку, тоді ваша взаємодія закінчилася єдністю. Тож кожного дня, виконуючи спільні завдання або працюючи в групах, ти маєш можливість практикуватися співпрацювати, взаємодіяти, досягати порозуміння й відчувати єдність зі своїми однокласниками та однокласницями. Однак не забувай, що, працюючи в команді, ви маєте не тільки спільну мету, а й спільну відповідальність за досягнення результату. Тому варто домовитися про певні правила роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

Подумай, як можна покращити життя у твоєму будинку, у школі, у твоєму місті. Уяви, що ти міг/могла би потрапити до мера твого міста, що б ти запропонував/запропону-вала зробити? А які ідеї в тебе є щодо того, як зробити шкільне життя цікавішим? Адже для цього не обов'язково мати купу грошей! Вартість твоєї ініціативи може складатися лише з бажання і часу кожного/кожної її учасника/учасниці. Занотуй свої ідеї нижче, щоб не забути, й приступай до їхнього втілення у життя!

«МИ» І «ВОНИ»: КОНСТРУКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ, ДРУЖБА Й СПІВПРАЦЯ

Прочитай казку Наталії Абрамцевої «Втрата» та спробуй уявити себе на місці однієї з гвоздик. Як би ти вчинив/вчинила на місці квітів, дізнавшись, що бачиш у дзеркалі лише своє відображення? Як ти думаєш, чи має значення колір волосся, очей, шкіри для дружби й співпраці людей?

Поряд із дзеркалом бабуся поставила вазу. Квіти побачили своє відображення в дзеркалі: дві гвоздики білі, дві рожеві й одна червона. Раніше вони не бачили дзеркал і не знали, що таке віддзеркалення. «Нас чекають прекрасні квіти», – сказала червона гвоздика. «Чарівні, чарівні», – додали гвоздики рожеві та білі. Квіти хвалили себе й не знали про це. Вони граціозно поклонилися. Ті, інші квіти теж поклонилися. «Запитаємо їх про що-небудь!» – вирішили гвоздики. Про що було питання? Неважливо. Але відповіді вони не почули. І тоді, і згодом. Невже ті, інші, не хочуть дружити?..

Дзеркало вирішило розкрити таємницю. Подзвонюючи, воно сказало, що це не інші гвоздики, а віддзеркалення. «Це ви! Прекрасні, чарівні, чудові квіти – ви!» Дзеркало не сумнівалося в тому, що гвоздики задоволені, але вони чомусь засумували й затихли. А потім червона гвоздика боязко запитала: «Ви впевнені, що тих квітів і справді зовсім немає?» – «Звичайно», – тихо задзвеніло дзеркало. «Шкода, сумно...» – сказали квіти. Дзеркало здивувалося: «Чому ж не пишаються, не радіють прекрасні квіти? Адже вони, виявляється, найгарніші». А гвоздики не думали про це й зовсім не раділи. Вони втратили друзів: гвоздику червону, дві гвоздики білі та дві рожеві...

Подумай і дай відповіді на запитання. 1. Що ти любиш найбільше? 2. Про що ти мрієш? 3. Чого б хотів побажати всім своїм однокласникам та однокласницям? Напиши свої відповіді на запитання в першому стовпчику. Підійди до однокласника чи однокласниці, з якими ти найменше спілкуєшся. Запиши їхні відповіді на ці ж питання в другій і третій колонках. Порівняй записи в стовпчиках. Розкажи, чи є щось спільне у ваших відповідях. Що тобі найбільше сподобалося у відповідях твоїх однокласників і однокласниць?

Я	ОДНОКЛАСНИК	ОДНОКЛАСНИЦЯ
1. _____ _____	1. _____ _____	1. _____ _____
2. _____ _____	2. _____ _____	2. _____ _____
3. _____ _____	3. _____ _____	3. _____ _____

2. Намалюй на окремому аркуші той фрукт/ягоду, овоч чи спецію, що може розповісти про твою вдачу.
3. За допомогою жеребкування об'єднайся з однокласниками та однокласницями в групи по 5–6 осіб і розкажіть одне одному про ті овочі/фрукти/спеції, які ви обрали, й чому вони відповідають вашим рисам характеру. Після обговорення учасники за бажанням можуть поміняти обраний овоч чи фрукт на той, що більш яскраво відображає характер цієї людини.
4. Приготуйте разом незвичайний овочевий чи фруктовий «салат з особистостей» і представте його назву та рецепт перед класом. Використовувати потрібно всі овочі/фрукти/ягоди/спеції, наявні у вашій групі. Готуючи ваш салат, пам'ятайте про вдалі комбінації: потрібно, щоб він був не тільки унікальним, а й смачним у реальному житті.
5. Після презентації ваших смачних «салатів» проведіть обговорення і дай відповіді на запитання, що містяться в завданні.

Прочитай українську казку «Журавель та чапля» у переказі Олени Пчілки або подивись мультфільм. Подумай: чи вміли журавель і чапля спілкуватися? Чому в них нічого не вийшло?

Був собі Журавель, і подумав він оженитися. «Кого ж би то взяти? Візьму Чаплю! – думає Журавель. – Вона мені по мислі! Якраз для мене!» От приходить до Чаплі та й каже:

– От я хочу тебе сватати, чи підеш за мене?

Подумала Чапля та й каже:

– Ні, щось я не маю охоти за тебе йти!

– Ну, як не маєш, то не маєш, Бог з тобою! – каже Журавель і пішов собі.

Але згодом роздумалася Чапля, приходить до Журавля та й каже:

– Знаєш що? Я вже роздумалася і вже хочу йти за тебе!

– А! – каже Журавель. – Ти роздумалась, і я тепер «роздумався», не хочу вже тебе брати!

– Ну, не хочеш, то й цур тобі! – каже Чапля, пішла така розгнівана.

Тим часом Журавель, як почав знов думати, розміркувався, йде знов до Чаплі.

– Вибачай, – каже, – що я тоді так тобі відказав. Тепер я надумався і хочу таки тебе брати!

– А! – каже Чапля. – Ти надумався, і я «надумалась», що мені за тебе не йти! Як то можна: я, молода, сама до тебе приходила, а ти мені так прикро відказав! Та щоб я після всього пішла за тебе? Ніколи у світі! Іди з очей!

Пішов Журавель. А Чапля як почала думати та й стала жалкувати: «Що се я, дурна, зробила! Нащо я Журавлеві відказала? Ну, чи добре ж отак самотою жити? Без господаря в хаті? Він же приходив, перепрошував. Піду скажу йому, що вже згоджуюсь!»

Пішла Чапля, здибалася мовби несподівано з Журавлем та й каже йому, що от так і так. Куди там! Журавель уже й не думає її брати.

– Що ж се, – каже, – таке: ти мені вже двічі гарбуза дала, та щоб я знов тебе сватав? Не хочу!

– Ну, не хочеш, то нехай же ти згинеш! – каже чапля. – Вже ж тепер і не думай, і слова мені не кажи ніколи про своє сватання! Нехай тобі біс!

А Журавель таке знов почав думати: «Отже, таки оженюся, що ж таки бурлакувати – без вірної дружини та без господиньки в хаті – недобре! Піду до Чаплі, перепрошу її гарненько, може, піде!»

Пішов, але Чапля таки затялась, не хоче.

– Бачиш, – каже, – таки ти прийшов до мене! Отже ж, тепер я не хочу, нізащо не піду!

І так вони все ходять та ходять, а побратися ніяк не можуть: коли одно «надумається», то друге «роздумається», та й нема згоди. От так і ходять до цієї пори!

Напиши діалог Чаплі та Журавля так, щоб вони почули одне одного й закінчення в казці було щасливим.

Прочитай вірш і ти дізнаєшся, скільки цікавого можна робити разом із другом/подругою. Розкажи: а що ти робиш разом із друзями/подругами?

Як добре з друзями дружити! –
 Без них на світі не прожити!
 Із другом можна малювати,
 І в різні ігри ще пограти,
 І їсти, й пити, й танцювати,

А можна просто помовчати.
 Друг зрозуміти тебе може,
 А якщо важко – допоможе.
 Як добре з друзями дружити! –
 Без них на світі не прожити!

У чому важливо погоджуватися з другом/подругою? Чи бувають випадки, коли важливо не погодитися? Наведи приклади, як можна не погодитися, не образивши при цьому свого/свою друга/подругу.

Прочитай бувальщину, надруковану сто років тому в дитячому журналі «Наш рідний край», що виходив у наших сусідів на Закарпатті. Поміркуй, у яких випадках під час суперечок варто відступати, а коли треба обстоювати свою позицію.

Зустрілися на дорозі двоє подорожніх. Один їхав у місто, а другий – із міста. Зчепилися вони возами у вузькому місці та й кричать один до одного: «Дай дорогу – мені додому треба!» – «Ти дай дорогу! Мені спішно до міста треба!» Довго вони так сперечалися. Аж іде тою дорогою чоловік. Постояв, послухав сварку та й каже до них: «Кому швидше треба, той подайся назад, відступися».

Згадай ситуації, де справжній/справжня друг/подруга виявив/виявила би:

співчуття, емпатію _____

турботу, допомогу _____

чуйність, підтримку _____

Які якості допомагають людям помиритися, а які заважають? З'єднай стрілками.

ГУМОР,
ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ

НЕВМІННЯ
ЧУТИ ІНШОГО

ГОРДІСТЬ

ДОПОМАГАЄ
ПРИМИРЕННЮ

НЕДОВІРА

ДОВІРА

ЗАВАЖАЄ
ПРИМИРЕННЮ

ОБРАЗА

ЕГОЇЗМ

ТЕРПІННЯ

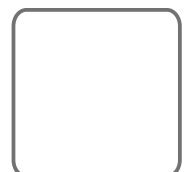
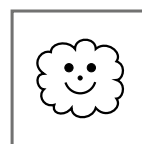
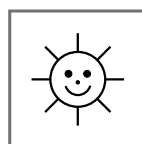
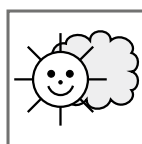
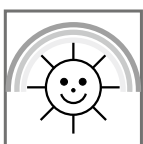
Подумай, у яких ситуаціях гордість і гумор можуть допомогти примиренню, а в яких – завадити. А які ще якості або дії можуть привести як до примирення, так і до продовження сварки? Напиши їх.

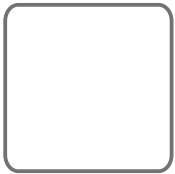

Зашифруй моїм шифром прислів'я про дружбу, яке тобі подобається, і дай його розшифрувати сусіду по парті. Обговоріть, чому ви вибрали саме ці прислів'я.

Слово «любов» можна відтворити у вигляді сердечка. Спробуй також за допомогою малюнка зашифрувати слово «дружба». Напиши своє ім'я та ім'я свого/своєї найкращого/найкращої друга/подруги, а між ними намалюй придуманий тобою символ дружби. Обміняйся зошитами з однокласником/однокласницею. Порівняй малюнки. Який вияв дружби найбільше цінують твої однолітки?

ЩО ТАКЕ НАСИЛЬСТВО. ЯК ЙОМУ ПРОТИДІЯТИ? ЛЮДСЬКА Й ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ

Гідність – цінність
всього людини; ставлення
людини до самої себе
і ставлення до неї з боку
суспільства

Насильство – це
застосування сили або
психологічного тиску
до слабких або тих, хто не може
чинити опір

Людську гідність має будь-яка людська істота – і немовля, яке ще нічого ні хорошего, ні поганого в житті не зробило, і найбільший злочинець. Людську гідність слід відрізнити від особистої гідності, яка є поняттям, близьким честі, – таку гідність треба заробити. Особиста гідність росте, коли людина поводить себе благородно та порядно, і можна її втратити, якщо вчинимо підло. Для прав людини важливим є перше поняття – людська гідність, і як наслідок її існування – перелік свобод і прав. Наші права і свободи – це наш щит, що прикриває нас, нашу людську гідність від зазіхань з боку держави. Права людини не можуть дати нам гарантії, що нас будуть любити і пестити, не гарантують ні щастя в житті, ні навіть справедливості або хоча б мінімального добробуту – вони лише захищають нас від негуманного ставлення, принижень і зазіхань на нашу гідність, і то лише з боку одного, але найсильнішого порушника, тобто державної влади, яка може застосовувати різні засоби тиску і примусу.

(За Мареком Новіцьким)

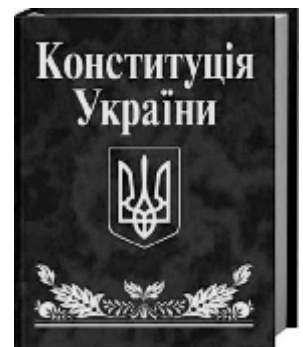
Головним законом нашої держави є Конституція України. Згідно з нашою Конституцією утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У статті 3 цього документа людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також про людську та особисту гідність йде мова в інших статтях Конституції, а саме:

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Про захист людської та особистої гідності є спеціальні статті в іншому важливому документі держави – Цивільному кодексі України, який регулює відносини між громадянами країни:

Стаття 297. Право на повагу до гідності та честі.

1. Кожен має право на повагу до його гідності та честі.

2. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими.

3. Фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Стаття 23. Відшкодування моральної шкоди.

1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

2. Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. (...)

Булінг (англ. *bully* – задиратися, залякувати) означає різновид насильства: залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і таким чином підпорядкувати його собі.

Цькування – агресивне переслідування одного з членів колективу з боку інших членів колективу або його частини. Проявляється у бойкоті, дошкулянні, кепкуванні, дезінформації, доносах, завданні шкоди здоров'ю, дрібних крадіжках або псуванні особистих речей, приниженні особистої гідності.

Мобінг (з англ. *mob* – натовп) – форма психологічного насилля у вигляді цькування людини в колективі, щоб її «вичавити» звідти.

Хейзинг (з англ. *hazing*) – ритуалізоване жорстоке або принизливе поведіння при вступі до певної групи та подальша підтримка ієрархії в цій групі.

Прочитай перелік. Якщо щось із цього переліку відбулося або відбувається зараз у твоєму житті, значить, ти став/стала жертвою насилля з боку твоїх однолітків, старших школярів або дорослих. Про це не можна мовчати. Обов'язково розкажи про це вчителю/вчительці або соціальному(-ій) працівнику(-ці). Також ти можеш зателефонувати на безкоштовну національну дитячу «гарячу лінію» – 0-800-500-225.

- З тебе коли-небудь глузували, тебе дражнили, обзивали чи цькували у твоєму шкільному колективі, принижували твою особисту гідність.
- Тебе ігнорували, не запрошували до гри, у спортивну команду, працювати в групі чи робити спільний проект.
- Тебе ображали чи ставилися до тебе упереджено через твою стать, колір шкіри, акцент, релігійні переконання або культурну належність.
- З тебе знущалися через окуляри, брекети, слуховий апарат або через одяг, твій зріст, статуру, розміри чи форму тіла тощо.
- Тобі казали, що ти погана, невдячна, недобра, ні на що не здатна дитина.

- На тебе тиснули друзі чи хтось із дорослих, пропонуючи зробити щось, чого ти не хотів/хотіла, а потім ти шкодував/шкодувала і відчував/відчувала сором.
- Хтось коли-небудь повівся з тобою жорстоко чи підло, а ти не зміг/змогла чи побоявся/побоялася сказати про це.

Прочитай ситуації та разом із сусідом/сусідкою по парті спробуйте відповісти на запитання. Обговоріть ваші відповіді в четвірках, шістках і всі разом.

Ситуація 1. Оксана з 4-Б пішла в туалет. Там дві дівчинки з 9-А класу почали вимагати у неї гроші. Оксана сказала, що грошей у неї немає. Тоді вони взялися штовхати її. З того часу, як тільки вони бачать Оксану, кепкують над нею.

Питання до ситуації 1. Що ви зробили б, якби були Оксаною? До яких наслідків може призвести ця ситуація? Що це, дівчата просто дразнять чи знущаються?

Ситуація 2. Хлопчаки з 4-А дуже дружні. Всі вони мають прізвиська, але переважно необразливі.

Питання до ситуації 2. Які прізвиська мають хлопці вашого класу? Чи завжди вони необразливі? Чи можуть прізвиська завдавати болю? Що б ви зробили, якби хтось дав вам образливе прізвисько? Яких прізвиськ не має бути?

Ситуація 3. Фанг приїхав із Китаю – він єдиний хлопчик азіатського походження в класі. Батько радить йому ігнорувати неприємні висловлювання дітей на свою адресу. Нещодавно декілька хлопчиків почали кидати в нього камінці.

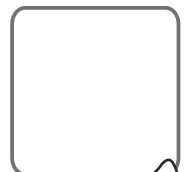
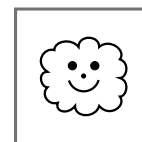
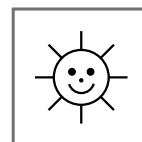
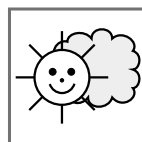
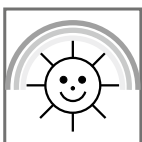
Питання до ситуації 3. Що ви відчували б, якби були Фангом? Чи звернулися б ви за допомогою у школі? Які можуть бути наслідки цієї ситуації?

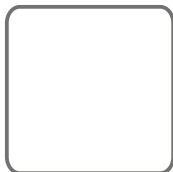

Подумай, які види насилля, знуцання ти найчастіше спостерігаєш серед своїх однолітків у школі або на вулиці. Запиши їх нижче. Об'єднайся в групу зі своїми однокласниками та однокласницями й обговоріть, з якими виявами насилля (булінгу, цькування тощо) ваші однолітки найчастіше зустрічаються. Поміркуйте разом, як цим виявам можна завадити.

Спробуй створити територію без насилля у себе вдома, у дворі, у класі. Пофантазуй і намалюй на окремому аркуші якусь уявну турботливу істоту. У середині малюнка за допомогою символів познач поведінку, відносини (слова та дії), які ти хочеш бачити у своєму класі, а зовні – ті, які не хочеш. Обговоріть ваші малюнки з однокласниками та однокласницями.

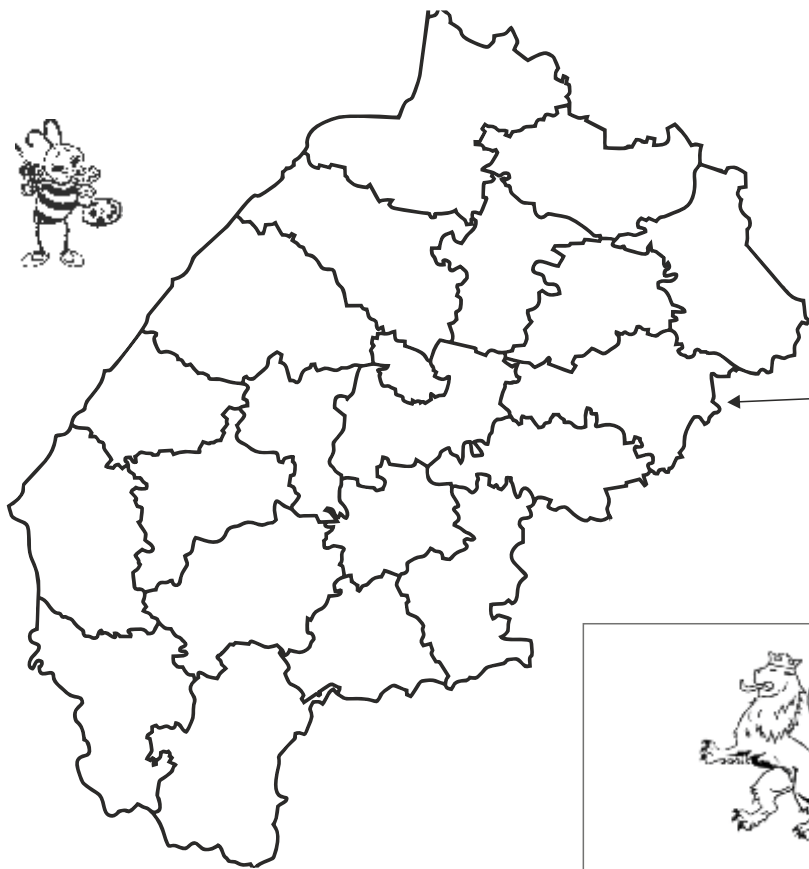
ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ НАШОГО КРАЮ. НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ОХОРОНИ

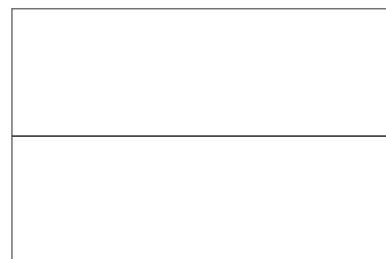
Прочитай вірш Петра Осадчука «Рідний край». Розкажи про куточок природи Львівщини, який тобі дуже подобається. Якщо хочеш – намалюй його.

Де у світі кращі гори,
Де таке повітря свіже,
Де шумлять так гарно бори
І хвилює спіле збіжжя?

Де ясніше сонце світить,
Де гарніше зорі сяють,
Де ж миліше пахнуть квіти,
Як у наших любім краї?

Розглянь карту Львівської області. Розфарбуй різними кольорами райони і напиши їхні назви. Віднайди місце, де ти живеш. Розкажи про природу твоєї місцевості.

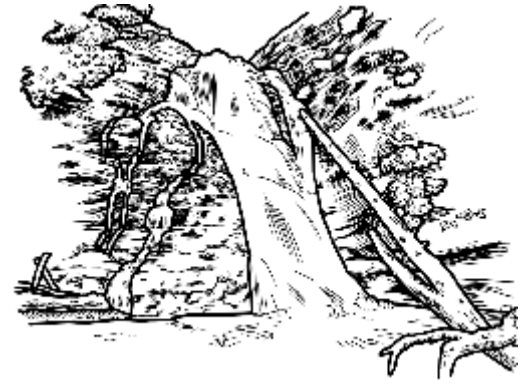

Прочитай текст і підкресли одним кольором знайомі, а іншим – незнайомі тобі географічні назви та терміни. За допомогою учителя/вчительки розбери зміст термінів і знайди на фізичній карті Львівської області підкреслені назви.

Львівщина розташована на заході України. Вона лежить на одній широті з більшою частиною Чехії, Півднем Німеччини, Північчю Франції. За розмірами область приблизно відповідає територіям таких держав, як Ізраїль, Кувейт, Словенія. На півночі Львівщина межує з Волинською та Рівненською, на сході – з Тернопільською та Івано-Франківською областями, на заході – з Республікою Польща, а на півдні – із Закарпатською областю. Львівщина має площу 21,8 тис. кв. км, що становить 3,6 % території України. Протяжність: із півночі на південь – 240 км, із заходу на схід – 210 км.

Рельєф Львівської області відзначається різноманітністю: від болотистих низин Малого Полісся та Волинської височини на півночі до Карпатських гір на півдні. На заході області – Розточчя, Надсянська та Сяно-Дністровська рівнини, на сході – Подільська височина і Гологірські гори. Наймальовничішими карпатськими хребтами Львівщини вважаються Парашка (1271 м), Зелемінь (1167 м), Тростян (1235 м), Явірник (1123 м). Найвищими карпатськими вершинами області є гори Пікуй (1405 м) та Магура (1365 м). Цікавими є піскові скелі в районі сіл Розгірчого, Урича, Спаса та гори Кукіль і Ключ.

Через Львівську область проходить Головний Європейський вододіл, що розділяє ріки Європи між басейнами Чорного та Балтійського морів. Колись тут пройшла межа стародавнього льодовика. Територією області течуть 8950 річок, з яких 216 – довжиною понад 10 км. Вони належать до басейнів Дніпра й Дністра (басейн Чорного моря) та Західного Бугу (басейн Балтійського моря). Найдовшою річкою області є Дністер, що в межах Львівщини простягається більш ніж на 250 км. Великими річками області є Західний Буг (145 км) і Стрий (130 км). Річки Львівщини не є судноплавними. Їхня глибина, як правило, не перевищує 1,5 м, але в сезон дощів (у червні – липні) вони часто розливаються, затоплюючи значні території. Більшість водоспадів нашого краю розташовані у Сколівських Бескидах. Серед найвідоміших – Бориславський, Гуркало, Кам'янецький, Лазний, Сопіт тощо. Рівнинна частина Львівщини багата на озера, найбільшими з яких є Дроздовицьке, Любінське та Янівське. В області є великий запас лікувальних мінеральних вод і цілющих грязей – у Великому Любені, Моршині, Немирові, Східниці («Нафтуся»), Трускавці, Шклі тощо, – а також інших корисних копалин – вапняків, газу, глини, кам'яного вугілля, нафти, озокериту, торфу тощо.

Ліси в області становлять 27 % усієї території. Понад 60 % лісів – листяні. Основні породи дерев – бук, граб, дуб, сосна, а підлісок становлять ліщина, бузина. Серед квітів поширені дзвіночки, конвалії, конюшина, медунка, ромашки тощо. Щільно залісненими є Верхньобузька рівнина та Розточчя. Степова рослинність подекуди збереглася на Розточчі (територія Жовківського та Яворівського р-нів) та на Опіллі (Миколаївський р-н). У районах з низьким рельєфом (Бродівщина та Надсяння) зустрічається болотна рослинність. У районах поширення пісків та ярів було проведено значну роботу з лісонасадження. У гірських районах водяться білка карпатська, бурий ведмідь, вовк, косуля європейська, лисиця, рись, свиня дика, олень карпатський та ін.;

із птахів – глухар карпатський, дятел трипалій, шишкарі. У рівнинних районах зустрічаються білка, заєць сірий, їжак, косуля, кріт, лисиця звичайна, тхір степовий, ховрахи та ін; із птахів – ворона, галка, горлиця звичайна, дятли, жайворонки, канюк, лелеки, сич хатній, перепел та ін. Акліматизовано зубра, ондатру, нутрію.

(За Мар'яном Вахулою)

Розгадай філворд «Річки Львівщини». Виділи назви різними кольорами та спробуй віднайти довжину кожної з річок. Розкажи про свої враження від споглядання водойми.

В	И	Ф	Х	В	С	О	В	Е	Р
Л	Ш	А	О	І	О	Л	Я	К	Е
Я	Н	В	Р	Г	Т	В	Ц	И	Щ
С	І	К	О	О	Р	А	М	С	В
Т	Ч	А	С	Н	И	Ц	Я	Р	І
Р	І	С	Т	К	А	Д	У	Ж	З
И	В	И	Р	В	І	Ч	О	Л	О
Й	С	В	І	П	О	Л	Т	В	А
Р	А	О	Г	Т	И	С	М	Е	Н
А	Т	Р	Ш	К	Л	О	Я	Ц	И

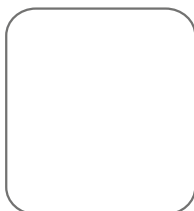
Напиши, яких представників рослинного й тваринного світу твого регіону ти знаєш.

РОСЛИННИЙ СВІТ

ТВАРИННИЙ СВІТ

Прочитай загадки Лесі Вознюк і з'єднай стрілочками з малюнком-відгадкою. Домалюй у рамках ілюстрації, яких не вистачає. Пригадай, що ти вже знаєш про ці рослини.

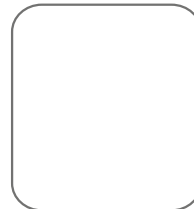
Не оса, а жало має, не вогонь, а обпікає.
Коли йдете в ліс гуляти, обминіть її, малята.

Квітень жовту фарбу взяв, моріжок розмалював,
Із-під пензлика розквітли, наче сонце, диво-квіти.

Що за диво-дивина в житі квітка є одна?
Палає, мов ліхтарик, червоний кептарик.

Він беззубий, а кусає, він безрукий, а хапає,
Ще й причепиться міцненько до штанців і до сукенки.

Прочитай вірш Галини Малик «Зламана гілка» та подумай, які небезпеки підстерігають живу й неживу природу, що нас оточує. Як ти її можеш захистити?

Зламав Івасик гілку із берези
І кинув геть, коли награвся нею.
Веселий він побіг собі додому.
Вона ж лежить на глинищі рудому.
В самотині зітхає гілка тяжко:

Уже на ній не сяде більше пташка.
Вже вітерець її не захитає,
«Хитати ще?» – її не запитає.
В її прожилках не бродити соку,
Не гріти мрію ніжну і високу!
Івась у ліжку спить спокійно, тихо.
Невже не знає він, що скоїв лихо?
Природа рідна – наша втіха,
То хай не знає вона лиха!
Ми всі господарі природи,
Тож збережимо її вроду!

Роздивись малюнки птаха і тварин та придумай до них загадки або ребуси. Подумай, у яких регіонах Львівщини вони мешкають. Якщо ти зустрівся/зустрічалася із цими тваринами – розкажи про свій досвід.

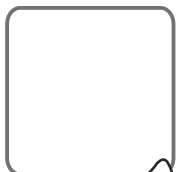
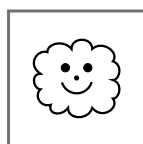
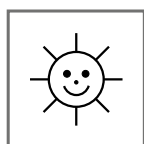
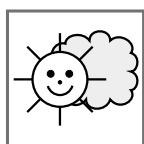
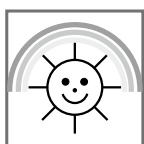
Подумай, що сприяє збереженню рослинного і тваринного світу. Познач варіанти відповідей, які, на твою думку, є правильними.

☐ Використання добрив, отрутохімікатів.	☐ Лісовідновлення і розведення тварин.
☐ Вирубання лісів.	☐ Надмірний збір лікарських рослин.
☐ Встановлення на трубах заводів очисних фільтрів.	☐ Полювання на звірів і птахів.
☐ Дотримання законів про охорону природи громадянами.	☐ Скидання сміття у воду.
	☐ Сортування і переробка сміття.
	☐ Створення заповідників.
	☐ Червона книга.

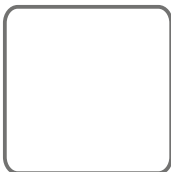
Розшифруй анаграми, у яких «заховалися» різні професії. Які з цих професій допомагають охороняти природу? Підкресли та розкажи про одну з них.

НОАГРОМ А _____	ДУВА́НИРЕСИРКЛЬ Д _____	ОКМРЯ́ М _____
ХЕО́АРЛОГ А _____	ОГКО́ЕЛ Е _____	КА́РЕРУП П _____
ЮТБА́НК Б _____	РЕ́ГЕ Є _____	ВНПРІКА́ЦІ ООРКЗПА́У П З _____
ЕРИНА́ТЕВР В _____	ІКОТЕ́ЗОХН З _____	ДИ́ВСІКАН С _____
А́ЗОВДОЛ В _____	ЛНІ́ІСК Л _____	ПО́ГАФТОР Т _____

ЩО ТАКЕ ЧЕРВОНА КНИГА?

Придумай визначення.

 Екологія – це

 Ландшафт – це

Людино, схаменись мерщій!
Вік на землі недовгий твій.
Окрім, що ми були людьми,
Чим ще себе прославим ми?
Убитим птахом на зорі
Чи лісом, що до пня згорів?
Чи сміттєзвалищем в гаю,
Що затхлість видиха свою?
Рікою з мертвою плотвою
Чи степом із пожухлою травою?

Людино, схаменись мерщій!
Ти у природи у боргу.
І славен вік хай буде твій
Буянням квітів на лугу,
І співом голосним пташини,
І нивою з колоссям житнім,
Й червоним кетягом калини,
Й волошки поглядом блакитним,
І свіжістю трави в росі,
І тихим шелестом лісів...

(Д. Кононенко)

Прочитай текст та постарайся дати відповіді на запитання після нього. Читаючи текст, познач олівцем на полях: позначкою «v» – інформацію, яка вже тобі відома; знаком «+» – нову інформацію; знаком «?» – інформацію, яка незрозуміла; знаком «!» – інформацію, яка тебе зацікавила. Після того як розбереш із дорослими незрозумілі місця, спробуй відповісти на питання: для чого потрібна Червона книга? Скільки часу знадобилося фахівцям МСОП, щоб розробити перший варіант Червоної книги? Чому цю книгу декілька разів перевидавали? Що символізують різні кольори сторінок Червоної книги?

Людство не завжди замислювалося над тим, що рослинний і тваринний світ хоча й поповнюється, проте не є невичерпним. Одні рослини й тварини використовуються як їжа, інші – у господарстві, треті – бездумно знищуються людиною задля забави або зникають унаслідок зміни ландшафту чи погіршення екологічної ситуації на планеті. Безрозсудне господарювання й руйнівне використання природних ресурсів призвели до того, що деякі види рослин і тварин зникли з лиця землі, а інші опинилися на межі вимирання.

У 1948 р. в невеликому французькому містечку Фонтенбло було засновано Міжнародну спілку охорони природи й природних ресурсів (МСОП), яка має координувати роботу державних, наукових і громадських організацій більшості країн світу з охорони живої природи. У числі перших її рішень було створення в 1949 р. постійної Комісії з виживання видів (Species Survival Commission), або Комісії з рідкісних видів. Основною метою Комісії було складання світового списку (кадастру) тварин, яким з певних причин загрожує зникнення. Цей список почали називати Червоною книгою (Red Data Book), оскільки червоний колір символізує сигнал небезпеки.

Перше видання Червоної книги МСОП вийшло у світ у 1963 р. у двох томах і розсилалось тільки відомим державним діячам і вченим. Спочатку в цю книгу було занесено 211 видів і підвидів ссавців та 312 видів і підвидів птахів. Три томи другого видання книги вийшли в 1966–1971 рр. Червона книга мала вигляд товстого перекидного календаря, будь-яка сторінка могла бути замінена новою. Однак у ній з'явилися сторінки, що мають різний колір. На червоних сторінках подаються відомості про види, які перебувають під загрозою зникнення. Дані про види, чисельність яких скорочується, друкуються на жовтих аркушах. Відомості про них становлять особливу Янтарну книгу. Рідкісні види занесені на білі сторінки. Чорні сторінки – для зниклих видів. А ось інформацію про врятовані види почали друкувати на аркушах зеленого кольору.

Червону книгу називають книгою сорому і водночас книгою совісті людей. Сорому тих, хто бездумно знищує природу, забуваючи, що без рослинного і тваринного світу загине життя на планеті. Книга совісті тих, хто, не шкодуючи зусиль і коштів, намагається зберегти чарівний світ природи.

Згідно з виданням Червоного списку МСОП 2000 р., на планеті за останні 500 років вимерло 766 видів, хоча вже у виданні 2006 р. такими зазначалися 784 види, тобто за 6 років людство втратило 18 представників флори і фауни, а відновило лише 13. Робота над Червоною книгою МСОП продовжується. Цей документ має постійно доповнюватися й оновлюватися, оскільки умови проживання рослин і тварин постійно змінюються і дедалі нові й нові види можуть опинитися на межі вимирання.

Прочитай вірш «Червона книга» Б. Дубровіна в перекладі Д. Кононенка і поміркуй вголос: чому автор пропонує внести до Червоної книги людину?

Охороняються Червоною книгою
Багато рідкісних тварин і птахів,
Щоб вижив простір багатолікий
Заради світлих майбутніх днів.
Щоб пустелі нагрянати не посміли,
Щоб душі наші не почали пустіти,
Охороняються звірі, охороняються змії,
Охороняються навіть польові квіти!
Ми ліси і поля ображаємо,
Від образ наших річкам болить.

А собі вибачаємо й вибачаємо,
Та майбутнє нам не вибачить!
Берегти нам треба надійно,
Захищати в людей на виду
Чистоту наших помислів рвійних,
Безкорисливість і доброту.
Я прошу вас, облиште всі чвари й інтриги
Й, щоб життя не залишило нас,
Запишіть до Червоної книги
Ви Людину всіх націй і рас!

У 1976 р. було створено Червону книгу України. До неї занесено 29 видів ссавців, 28 видів птахів, 4 види земноводних, 6 видів плазунів, 18 видів комах і 110 видів рослин. Сучасна Червона книга України – основний державний документ, що узагальнює матеріали про сучасний стан рідкісних рослин і тварин у країні. На її основі розробляються різні заходи, спрямовані на охорону, відновлення та раціональне використання флори та фауни країни. Червона книга України складається з двох томів. Перший – «Тваринний світ» – у виданні 1994 р. містить відомості про 382 види та підвиди тварин, а у виданні 2009 р. – вже 542! Другий том – «Рослинний світ» – у 1996 р. мав 541 вид рослин і грибів, а у 2009 р. вже 826! На Львівщині до Червоної книги занесені 176 видів рослин, з яких 42 види рідкісні і 28 на межі зникнення; 140 видів тварин, з яких 39 рідкісні і 22 на межі зникнення. Крім того, потребують охорони в межах Львівської області 259 регіонально-рідкісних видів рослин, які ще не занесені до Червоної книги України.

Веденням Червоної книги України займається спеціальний підрозділ в уряді нашої країни. Ознайомитися з нею можна на сайті: <http://redbook-ua.org/> Червона книга не єдиний документ у нашій країні, який допомагає людям піклуватися про охорону природи. Окрім цього, ухвалені закони: «Про охорону навколишнього середовища» (1991 р.), «Про тваринний світ» (1993 р.), «Про захист рослин» (1998 р.), «Про рослинний світ» (1999 р.), «Про Червону книгу України» (2002 р.) та ін. У 1994 р. Україна затвердила міжнародну Конвенцію про біологічне різноманіття (1992 р.), а в 1996 р. – Бернську конвенцію про охорону дикої флори і фауни, а також їхніх природних місць існування в Європі (1979 р.).

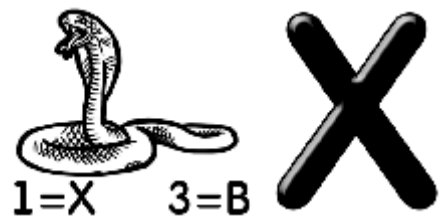

У філворді заховано 11 назв рослин і тварин, занесених до Червоної книги Українських Карпат. Слова читаються в будь-якому напрямку, а «ламаються» – лише по горизонталі і вертикалі. Унизу стрілочкою вказано, як, наприклад, можна прочитати слово «полоз».

К	О	Н	Б	А	К	Н	Е
Л	А	В	О	Б	Р	Ь	Л
І	Я	З	Р	Е	О	Н	О
Р	Б	У	Н	А	Р	А	Н
Л	Е	Л	К	Р	Ф	А	Ш
А	К	Е	И	Ц	Р	Е	Л
П	С	Н	Н	И	О	З	О
І	Д	І	Ж	С	П	О	Л

Відгадай ребус і ти дізнаєшся, який представник фауни Львівщини вже зник з нашого краю.

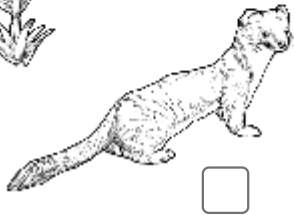
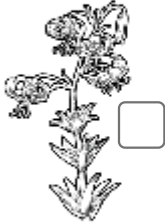
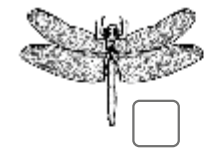

Цю квітку гуцули називають «шовкова косиця», а західноєвропейці – «левою лапою». Спробуй віднайти інші назви цієї рослини.

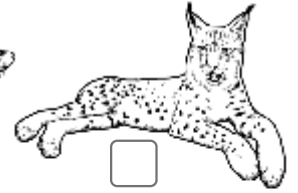
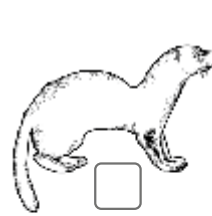

Розглянь малюнки деяких представників флори і фауни Львівщини, занесених до Червоної книги України. Пронумеруй малюнки відповідно до назв. Що ти знаєш про них? Чи бачив/бачила ти їх у природі?

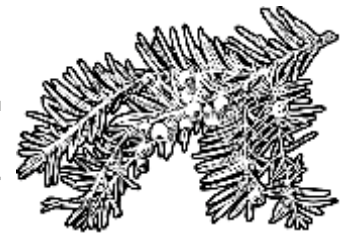
1. Бабка перев'язана
2. Беркут
3. Бражник «мертва голова»
4. Горностай
5. Жук-олень
6. Лілія лісова
7. Рись карпатська
8. Стерлядь
9. Тритон
10. Тхір степовий

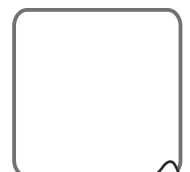
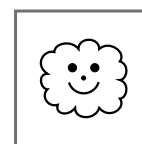
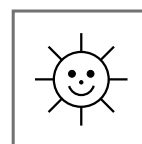
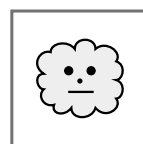
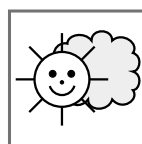
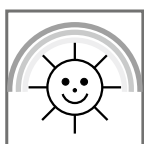
Прочитай текст. Пошукай в Інтернеті, які ендеміки та релікти зустрічаються у твоєму регіоні. Підготуй розповідь про один із них або намалюй його на окремому аркуші.

Ендеміки – представники флори і фауни, які поширені тільки на певній території. Їх ще часто називають «місцевими жителями» чи «аборигенами». Разом в Українських Карпатах зростає 89 ендемічних видів. Це дзвоники карпатські, молочай карпатський, первоцвіт полонинський, рододендрон східнокарпатський – чагарник зі шкірястими овальними листочками і ясно-рожевими дрібними квіточками, з яких у Румунії варять напрочуд смачне варення, тощо. Серед карпатських ссавців є підвиди, які поширені лише в Карпатах: гірські підвиди крота, татранська нориця, карпатська рись, тритон та ін.

Релікти – це мандрівники в часі, довгожителі, які прийшли до нас із глибокої давнини. До наших часів збереглися рослини, які називають тисячолітніми, – це сальвінія, тис ягідний, хвощ великий тощо. А ще в нас можна зустріти аконіт низький, водяний горіх плавучий, волошку карпатську, грушанку карпатську, ковилу найкрасивішу, фіалку відхилену, ялівець козячий, ясенець білий тощо.

Екзоти – це іноземні рослини, завезені з різних куточків світу й адаптовані до наших умов. Сьогодні на Львівщині нараховуються сотні видів екзотичних рослин. Це гімалайська сосна, дугласія, китайські магнолія та яблуня, японські айва та сакура й ін. А ще деревоподібні півонії, кедрові сосни, кулеподібні граби, мамонтове дерево, метасеквої, модрини, пальми, тюльпанові дерева, юдове дерево, самшит вічнозелений тощо.

ЗАПОВІДНИКИ Й ЗАКАЗНИКИ. ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ

Заповідник – заповідна природна територія (тобто та, що перебуває під особливою охороною), де оберігаються рідкісні й цінні рослини, тварини, унікальні ділянки природи, культурні цінності; проводяться комплексні наукові дослідження

Прочитай визначення, які переплуталися між собою. Подумай і спробуй правильно з'єднати стрілочками охоронні об'єкти з їхніми характеристиками.

Заказник

окремі унікальні природні об'єкти (дерева, парки, джерела), що мають наукове, пізнавальне, історичне, культурно-естетичне значення

Пам'ятка природи

велика природна територія, на якій поєднано охорону природи та відпочинок людей

Заповідні урочища

територія, на якій на відкритому ґрунті культивуються різні види рослин, часто рідкісних і екзотичних, поряд з якими створюються красиві декоративні споруди, скульптури, водойми тощо

Дендрологічний парк

ділянка під охороною, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луки, болото серед лісу) й має важливе наукове, природоохоронне й естетичне значення

Національний парк

територія, що виділена для збереження окремого природного комплексу або одного з його компонентів (тільки рослин, тільки тварин або окремих їхніх видів тощо)

Бернська конвенція, до якої доєдналася Україна, стверджує, що охороняти види тварин, рослин, а також їхні природні місця існування можна, лише виділяючи для цього спеціальні території та підтримуючи на них такі умови, які необхідні для збереження певних екосистем. Території, які обираються для цього, називають «територіями особливого природоохоронного інтересу». Постійний комітет Конвенції вирішив, що мережа таких територій у країнах Європейського Союзу буде називатися «Натура 2000», а за межами ЄС – мережа Емеральд, або Смарагдова. Для України створення цієї мережі (кінцевий термін – до 2021 р.) є не лише важливим завданням з охорони природи за європейськими стандартами, а й безпосередньо частиною євроінтеграційного процесу. У листопаді 2016 р. затверджено першу схему Смарагдової мережі для України, яка включає 271 територію, зокрема і на Львівщині. Їхні карти і описи можна побачити на сайті Ради Європи (<https://goo.gl/QWpbvs>) або за QR-кодом зі свого мобільного.

Полоніна – це безліса ділянка верхів'їв гір, що використовується для випасу овець, кіз та для сінокоосу

Біосферні резервати – міжнародна категорія природоохоронних територій, що оголошується рішеннями ЮНЕСКО

Чи є у твоєму населеному пункті або в його околицях цікавий природний об'єкт або територія, які потребують охорони і піклування, але вони ще не внесені в число заказників чи пам'яток природи? Обговори з однолітками та з дорослими, що можна зробити, щоб зберегти цей куточок природи вашими власними зусиллями.

На території Львівської області функціонує 350 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 157484,6 га (7 % від території області). 25 заповідних об'єктів Львівщини загальною площею 64551,3 га мають загальнодержавне та 325 об'єктів (92933,3 га) – місцеве значення. На території області розташований природний заповідник «Розточчя», національні природні парки – Північне Поділля (15587,92 га), Сколівські Бескиди (35684 га), Яворівський (7078,6 га), регіональні ландшафтні парки, 44 заказники (ботанічні заказники «Лешнівський» у Бродівському р-ні, «Волицький» у Сокальському р-ні, загальнозоологічний заказник «Діброва» у Жидачівському р-ні, ландшафтні заказники «Бердо» у Сколівському р-ні і «Пікуй» у Турківському р-ні, лісовий заказник «Лопатинський» у Радехівському р-ні тощо), 186 пам'яток природи, 2 ботанічні сади, дендропарки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, 65 заповідних урочищ.

До світової мережі біосферних резерватів 29 червня 2011 р. був включений українсько-польський біосферний резерват «Розточчя». З польського боку до заповідника увійшли 5 парків і 18 природних резервацій. Їхня територія становить понад 110 тис. га. До складу української частини входять п'ять заповідних об'єктів: Природний заповідник «Розточчя», Яворівський національний парк, Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя», орнітологічний заказник «Янівські чаплі» та заповідне урочище «Немирів».

Назва «Розточчя» пов'язана з тим, що тут беруть початок багато річок і потічків, які стікають у Дністер і далі – у Чорне море або у Сян, Буг і Балтійське море. Це єдине місце в світі, де можна побачити природний ліс, що складається з бука, в'яза, граба, дуба, клена, липи, смереки, сосни, ялиці, явора, ясена, що ростуть разом. У заповіднику переважає лісова рослинність, яка займає 92 % його площі, а на лучну, болотну та прибережно-водну – припадає 8 % його території. Заповідник розташований на стику трьох флористичних областей – Карпат, Полісся та Поділля. Це зумовило високу видову насиченість його різними за походженням та віком видами рослин. На території заповідника росте велика

кількість рідкісних, реліктових, ендемічних видів, наприклад баранець звичайний, береза низька, венерин черевичок, верба чорнична, зозуліні сльози, лілія лісова, підсніжник білосніжний, плаун звичайний тощо. Тут можна побачити представників усіх класів хребетних. Іхтіофауна налічує 16 видів риб, фауна земноводних – 11, плазунів – 6, птахів – 169, ссавців – 43 види. Тут можна зустріти бакланів, диких кабанів, дроздів, козуль, лелек чорних, лосів, оленів, тритонів – звичайного і гребінчастого та ін. У лісах зрідка зустрічається найменша пташка України – корольок жовтоголовий. Із хижаків постійними мешканцями заповідних територій є лисиця, куниця лісова, тхір темний, ласка, горностай. В окремі роки сюди може забрести і вовк. З рідкісних видів тварин, занесених до Червоної книги України, у заповіднику зустрічаються 18 видів: борсук, видра річкова, горностай, дозорець-імператор, зміїд, лелека чорний, махаон, орлан-білохвіст, полоз лісовий, сичик-горобець та ін. У заповіднику функціонує музей природи Розточчя.

Прочитай й спробуй знайти на карті Львівської області місця, де розташовані ці парки. Спробуй визначити, який із парків розташований найближче до твого населеного пункту. Поговори з дорослими, які рослини і тварини цих парків можуть бути небезпечними для людини і чому саме. У яких із цих парків ти вже побував/побувала?

Надсянський ландшафтний парк є частиною Міжнародного польсько-словацько-українського біосферного резервату «Східні Карпати», який у 1992 р. за рішенням ЮНЕСКО внесений до світової мережі біосферних резерватів. Загальна площа парку 19 тис. га. Через парк проходить Головний європейський вододіл, який розділяє басейни двох великих європейських рік – Сяну (басейн Балтійського моря) та Дністра (басейн Чорного моря). Витоки Сяну розташовані на південь від с. Сянок, а Дністра – біля с. Вовчого. Тут є букові, ялицево-букові та буково-ялицеві ліси, росте понад 750 видів рослин, з яких понад 30 видів внесено до Червоної книги України. Це підсніжник звичайний, цибуля ведмежа, шафран Гейфеля тощо. Із рептилій трапляються вужі водяний та звичайний, гадюка звичайна, саламандра плямиста. Тут можна зустріти бобра, ведмедя, вовка, дику свиню і дикого kota, куницю лісову, оленя благородного, рись та ін. У водах Сяну водяться форель струмкова, харіус, марена звичайна.

Національний природний парк «Північне Поділля» є досить молодим за часом створення. Він розташований на території Бродівського, Буського та Золочівського р-нів загальною площею майже 15,6 тис. га. Тут сформувалися унікальні осередки рослинних видів, а також букові лісостани, що ростуть на північно-східній межі ареалу та становлять особливу цінність у загальноєвропейському масштабі. У парку бере початок р. Західний Буг, що має міждержавне значення. Щороку тут проходить міжнародний екологічний етнофестиваль «Чисті джерела Бугу». На території парку поширено понад 200 видів рослин, які охороняються державою. Також тут можна побачити архітектурні пам'ятки різних епох, зокрема Золочівський, Олеський і Підгорецький замки.

Національний парк «Сколівські Бескиди» має гористу місцевість. Найвища точка – гора Парашка (1268 м). На території парку на Великій Річці розташований водоспад Гуркало, а на річці Кам'янці – Кам'янецький водоспад. Неподалік можна побачити і Сопітський водоспад. На території парку розташований державний історико-культурний заповідник «Тустань», а також Східницьке родовище мінеральних вод. Найбільші площі парку займають хвойні (понад 55 %), переважно смерекові, ліси, які були тут засаджені штучно. У флорі присутні 35 видів рослин, занесених до Червоної книги України. Серед них – лілія лісова, дзвоники розлогі ялицеві, нарцис вузьколистий та ін. Фауна національного парку є надзвичайно різноманітною. Тут трапляється близько 20 видів риб. Ссавці національного парку нараховують близько 50 видів, зокрема тут можна побачити зубрів, які були завезені сюди у 1965 р. Вони пристосувалися до місцевих умов і змогли дати потомство.

Регіональний ландшафтний парк місцевого значення «Верхньодністровські Бескиди» розташований у Старосамбірському р-ні. Його площа – майже 8,4 тис. га. Рельєф місцевості гірський – у межах висот 600–1022 м над рівнем моря. Територія пролягає Магурським (730 м), Оровим (762 м), Магуро-Лімнянським (1022 м) хребтами. Хребти поміж собою розділені поздовжніми долинами річок Літинка, Мшанка, Тисовиця. Панівними типами рослинності є листяні, хвойно-листяні ліси та післялісові луки. Флора налічує приблизно 600 видів рослин. У лісах парку поширені характерні для цього регіону види тварин. До рідкісних видів птахів належать лелеки білий та чорний, пугач та ін. У бучинах трапляється саламандра плямиста, на узліссі – медянка, гадюка звичайна.

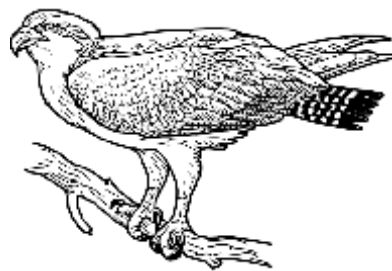
Регіональний ландшафтний парк «Стільське горбогір'я» є наймолодшим з усіх парків нашого краю. Розташований у межах Миколаївського, Пустомитівського, Перемишлянського р-нів, неподалік від м. Миколаєва. Створений на базі комплексної пам'ятки природи «Стільська» з метою охорони і збереження одного з найбільших у Східній Європі городища IX–XI ст. та навколишнього природного комплексу, що складається з природного буково-грабового лісу. На схилах «Стільське Горбогір'я» присутні значні виходи м'якої скельної породи, у яких було створено печерне поселення Стільське. Біля с. Іліва розташована пам'ятка природи «Скеля з трьома печерами». У долині протікає річка Колодниця, на руслі якої збереглися залишки давніх шлюзів, що робило її судноплавною від Дністра до городища Стільського.

Яворівський національний парк займає трохи більш ніж 7 тис. га. Його територія простягається своєрідним півмісяцем від с. Верещиці Яворівського р-ну до с. Крехова Жовківського р-ну. Численні мальовничі горби-останці зі скельними виходами масивних вапняків та вапнистих пісковиків надають паркові неповторної своєрідності. Тут часто зустрічаються невеликі печери карстового походження. Цікавими є також нав'яні вітром горби та дюни, вкриті сосновими борами. Підняття порізані глибокими ярами, які місцеві жителі називають «дебрями». Тут найбільше поширені грабово-дубові, сосново-дубові, соснові ліси, а в пониженнях – вільхові. Цікавими є острівні реліктові осередки бука, смереки, ялиці та явора. Флора парку налічує близько 700 видів рослин, 200 з них є

лікарськими. Тут знайдено такі червонокнижні види комах, як вусач мускусний, джміль моховий, махаон та ін. У парку охороняється 24 види риб, 11 видів земноводних, 6 видів плазунів, 200 видів птахів, 48 видів ссавців. Загалом на території парку зареєстровано 9 видів тварин, занесених до Європейського червоного списку, 34 види, занесених до Червоної книги України, та 146 видів тварин, що підлягають особливій охороні згідно з Бернською конференцією.

Прочитай про пам'ятки і музеї живої природи Львівщини. Розкажи, чи є парки, сквери або пам'ятки природи у твоєму населеному пункті. Які пам'ятки природи ти бачив/бачила на власні очі?

У Львівській області понад 180 пам'яток природи. До пам'яток загальнодержавного значення відносять комплексну пам'ятку природи «Гора Вапнярка» і ботанічні пам'ятки – «Лиса гора» і «Гора Сипуха» у Золочівському р-ні. До геологічних пам'яток природи належать Красний Камінь у Сколівському р-ні, Скеля з трьома печерами в Миколаївському р-ні, Чортів камінь у Бродівському р-ні та ін. Комплексна пам'ятка природи «Витік р. Дністер» розташована в Турківському р-ні. У Дрогобицькому р-ні можна відвідати гідрологічну пам'ятку природи «Два джерела мінеральної води» з цілющою мінеральною водою «Нафтуса».

Лісова пам'ятка природи «Пеняцька» загальною площею 35 га – це перший в Україні заповідний об'єкт, створений у 1886 р. галицьким меценатом графом Дідушицьким для збереження букових лісів. До ботанічних пам'яток належать: «Конвалія», створена для збереження місця вирощування конвалії травневої в сосновому насадженні; «Жовківська» – для збереження унікального модринового насадження; «Бузок Угорський» для збереження балканського виду чагарника. Дендрарій «Радів» зберігає 200 цінних порід дерев і чагарників.

Пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення є «Міженецький парк» у Старосамбірському р-ні. Він був закладений графом Адамом Любомирським у XVIII ст. Серед 60 видів насаджень парку – вікові ясени, глід, клени, липа американська, магнолія зірчаста, платан, туя гігантська, червоний дуб, черемха тощо. Ботанічний сад Львівського національного університету імені Івана Франка вважається одним із найстаріших садів не тільки в Україні, а й у всій Східній Європі.

Колись це була територія легендарного львівського парку XVIII–XIX ст., заснованого графом Ігнатієм Цетнером. У 1911 р. парк придбав університет для розвитку своїх ботанічних колекцій. Тепер тут розташовані оранжереї, квітники і дендропарк. Стара частина ботанічного саду площею 16,5 га лежить на північно-східному схилі Калічої гори у старому саду монастиря

Тринітаріїв. Заснована в 1852 р. професором Лобажевським. З часу заснування тут проводилася робота зі збирання колекцій рослин-екзотів. Із-поміж парків пам'яток садово-паркового мистецтва регіонального значення увагу привертають також Буський, Підгірцівський, Підгорецький, Самбірський, Стрийський у Львові та ін.

Які легенди, перекази та історії про пам'ятки природи краю тобі відомі? Якщо згадаєш – напиши назву та про який саме пам'ятник йде мова.

Державний природознавчий музей Львова розташований у самому центрі історико-культурного кварталу міста, на вулиці Театральній. Будівлю музею – палац Дідушицьких – видно здалеку. Саме з ініціативи Володимира Дідушицького – відомого біолога, етнолога та археолога – у 1870 р. і був відкритий цей заклад. Подорожуючи, граф Дідушицький зібрав безліч рідкісних природознавчих колекцій, які згодом стали основою постійних експозицій музею. У музеї зберігається понад 400 тисяч експонатів, багато з яких належать до пам'яток світового значення. Найціннішим експонатом зоологічної колекції музею є останки мамонтеняти, яке знайшли в Івано-Франківській області на початку ХХ ст.

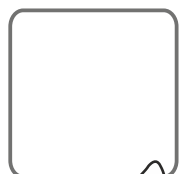
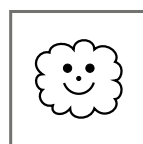
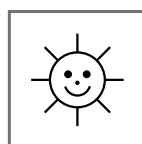
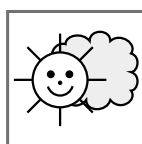
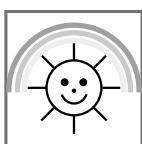
Можливо, у тебе вдома або в класі є кімнатні рослини, маленький куточок природи або зоокуточок. Розкажи, як ти піклуєшся про ці рослини чи тварин.

Проведи з дорослими розвідку в Інтернеті – спробуйте разом знайти населені пункти Львівської області, назви яких пов'язані з рослинами чи тваринами.

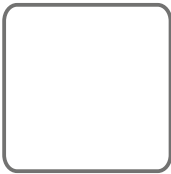

Тепер ви знаєте про силу-силенну цікавих місць Львівщини! Проте для кожного з нас важливе те, що розташоване поруч і до чого можна торкнутися безпосередньо. Пропонуємо вам дізнатися про найближчу місцеву природну пам'ятку або витвір природи та, уявивши себе екскурсоводом або дослідником, скласти коротку розповідь та намалювати ілюстрації про це визначне місце. Згодом здобутими відомостями можна поділитися з друзями та знайомими, влаштувати спільну з батьками екскурсію до парку чи заповідника. А ви зможете стати на час відвідування справжнім працівником-провідником території вже знайомого вам об'єкта.

ЗНАЙОМСТВО З ПАМ'ЯТКАМИ АРХІТЕКТУРИ КРАЮ

Придумай визначення.

Архітекту́ра – це

Зодчий – це

Для Львова, як і для багатьох інших міст Львівщини, історично характерною була мультикультурність. Так, наприклад, на рубежі XIII–XIV ст. у Львові вже існували окремі квартали вірмен і євреїв, русинів і татар та ін. У польський період головними етнічними групами Львова були вірмени, євреї, німці, поляки, русини, або руські люди (українці). Також проживали громади волохів, греків, італійців, караїмів, литовців, ромів, татар, угорців, чехів та ін. Кожна етнічна група привносила свої звичаї та художні традиції, що лягли в основу неповторного архітектурного обличчя Львівщини. На Львівщині взято під охорону 3965 споруд XII–XX ст., або 25 % від усієї кількості в країні, з них 512 – загальнодержавного значення. Основна частина пам'яток архітектури (2313) зосереджена у Львові, який за їхньою кількістю та різноманітністю займає перше місце в державі. Історичний центр Львова внесений до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО. До Списку історичних населених місць України включено 55 поселень Львівщини: Белз, Бібрка, Борислав, Броди, Брюховичі, Буськ, Великий Любінь, Великі Мости, Винники, Глиняни, Гніздичів, Городок, Добромиль, Дрогобич, Дубляни, Жидачів, Жовква, Золочів, Івано-Франкове, Кам'янка-Бузька, Комарне, Краковець, Куликів, Львів, Магерів, Меденичі, Миколаїв, Моршин, Мостиська, Немирів, Нижанковичі, Новий Яричів, Олесько, Перемишляни, Підкамінь, Поморяни, Пустомити, Рава-Руська, Роздол, Рудки, Самбір, Сколе, Сокаль, Старий Самбір, Стара Сіль, Стрий, Судова Вишня, Турка, Угнів, Хирів, Ходорів, Червоноград, Шкло, Щирець, Яворів.

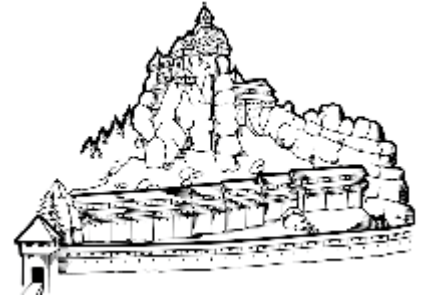

Прочитай текст. Розкажи, які з описаних пам'яток архітектури ти вже відвідав/відвідала. Чим тебе вразили ці будови? Як ти гадаєш, для чого в давнину зводилися замки? Яку роль вони відіграють тепер? Спробуй побудувати з конструктора або сірників та інших матеріалів будь-яку споруду.

Львів та Львівщина мають неймовірну архітектурну історію. Унікальним історико-культурним комплексом є Стільське городище в Миколаївському р-ні, яке, ймовірно, колись належало білим хорватам – східнослов'янському племені, що жило в околицях Перемишля на Сяну. У результаті археологічних досліджень було встановлено, що тут у IX–XI ст. існувало велике місто. Його територія сягала 250 га, а оборонні стіни простягалися в цілому на 10 км. Населення міста становило приблизно 40 тис. осіб.

Найдавнішою пам'яткою оборонного будівництва є фортеця Тустань, розташована біля с. Урича Сколівського р-ну. Сьогодні це залишки давньоруського фортифікаційного комплексу на скелях. Висота суцільної дерев'яної забудови у внутрішньому дворі сягала п'ять поверхів, кожен висотою 3,5–4 м. До сьогодні збереглися рештки кам'яної стіни товщиною 2,5 м. Заснована Тустань була в IX ст. також білими хорватами як оборонний та митний пункт: повз неї проходив Соляний шлях, яким перевозили сіль з Галичини до країн Центральної Європи. Пізніше місто-фортеця стало прикордонним та митним центром між Галицько-Волинським князівством та Угорщиною, занепало у XVII ст.

Олеський замок вважають однією з найстаріших фортець України. Перші історичні згадки про замок сягають ще 1327 р. Припускають, що замок побудував один із синів галицько-волинського князя Юрія Львовича – Лев або ж Андрій. Ця пам'ятка архітектури XIV–XVII ст. була перебудована в дусі італійського Ренесансу в 1620-х рр. П'ятничанська вежа,

що нині входить до складу Музею оборонної архітектури, розташована поблизу с. П'ятничан Жидачівського р-ну. Вежа була, напевно, не тільки оборонною, а й спостережною. Вона належить до рідкісних пам'яток оборонного будівництва галицької школи. Свірзький замок, згадки про який трапляються в архівних документах 1530 р., належав колись шляхетному роду Свірзьких. Сучасного вигляду він

набрав у середині XVII ст. за власності графа Цетнера. На території комплексу залишився костел XV ст. у стилі Ренесансу, у замку збереглися барельєфи з різьбленого й оздобленого каменю, бійниці, а посеред двору – величезна криниця. Найбільшим в Україні є Старосільський замок, збудований у XVI–XVII ст. для захисту південно-східних шляхів до Львова.

Період найактивнішого розвитку бастионної оборонної архітектури припадає на другу половину XVI–XVIII ст. Саме з цього часу на Львівщині залишилось найбільше пам'яток фортифікаційного мистецтва, до яких належать насамперед замкові комплекси у Львові (Високий та Низький замки), магнатські оборонні резиденції у Бродах, Жовкві, Золочеві, Підгірцях, Поморянах. Поступово в оборонному будівництві почали використовувати елементи архітектури Ренесансу – замки перетворюються на замські палаці. Встановлюється мода на зручні та представницькі інтер'єри. Це можна побачити на прикладі Золочівського і Підгорецького замків. Підгорецький замок – це ансамбль, до якого входять оточений складною оборонною системою триповерховий палац, заїжджий двір XVIII ст., костел і парк. Цей замок було споруджено за вказівкою польського коронного гетьмана Станіслава Конецпольського в 1635–1640 рр. на місці старого укріплення. Золочівський замок збудовано в той же період шляхтичем Яковом Собеським. Тут були

вежі-кавалєри, бастіони, панська садиба, казарми, в'язниця, навчальний заклад. Окрасою замку є Китайський палац – один з небагатьох зразків східної архітектури на наших землях. У XVI–XVII ст. на Львівщині поширюються найновіші тенденції європейського містобудування. Середньовічні міста перебудовувалися, закладалися нові, так звані «ідеальні міста» італійського архітектора П'єтро Катанео – настільки добре сплановані, що й життя там мало б бути ледь не ідеальним. Місто забудовували за чітким, наперед розробленим планом: кожному архітектурному об'єктові відводилося його певне розміщення щодо інших. Найпоширенішою в Європі в епоху Ренесансу стала концепція радіального міста з чітко окресленим центром. На території сучасної Львівщини так збудовані міста Броди і Жовква. Останнє було закладене в 1597 р. поляком Станіславом Жолкевським біля старовинного поселення Винники. Планування здійснив італійський архітектор Павло Щасливий. Жовківський королівський замок XVI ст. має строгу прямокутну форму з чотирма кутовими вежами. Тут збереглися також двоповерхові житлові корпуси, дерев'яні галереї, парадні внутрішні покої, де нині розташована експозиція музею. У першій половині XVII ст. Жовква перетворилася на укріплене місто-фортецю, оточене валами та ровами. Жовква часів короля Яна III Собеського була центром суспільного життя Польщі, одним зі свідчень цього є будинок, у якому розміщувалося Посольство Венеційської Республіки.

Напиши назви тих пам'яток архітектури, які можна побачити у твоєму населеному пункті або його околицях.

Прочитай текст. Згадай, які сакральні (культові) споруди є у твоєму населеному пункті. Поміркуй, представники яких професій беруть участь у будівництві у наш час. Які сучасні будівельні матеріали вони використовують?

У Львові, біля підніжжя Замкової гори, розташований один з найдавніших храмів краю – костел Св. Івана Хрестителя. Учені дискутують щодо часу його будівництва – або 1201 р., або 1370 р. На жаль, через пожежу храм був перебудований і від його первісного зовнішнього вигляду майже нічого не залишилося. Головний римо-католицький храм України – архікафедральна базиліка Успіння Пресвятої Діви Марії (неофіційно – катедрa) – одна з найстаріших готичних пам'яток Львова XIV–XVIII ст. Вона будувалася більш ніж сто років і увібрала в себе стилі різних епох – готики, ренесансу та бароко. Яскравим зразком львівської ренесансної архітектури є каплиця Боїмів. Це одна з каплиць давнього цвинтаря, що оточував Латинську катедрu. Була збудована в 1606/9–1615 рр. як родинна каплиця-гробівець львівських патриціїв угорського походження Боїмів.

Вірменська церква у Львові, ймовірно, була зведена місцевим архітектором вірменського або німецького походження Дорінгом. Тут також представлені три різні архітектурні стилі. Найстаріша частина типово вірменської архітектури була збудована в 1363 р. і цілковито збереглась до цього часу. У XVII ст. до храму прибудували нову частину у стилі бароко, а у XX ст. – ще одну у стилі модерн. Упродовж століть вона була громадським і релігійним центром міської вірменської купецько-ремісничої колонії, а в 1367 р. церква стала соборною: у Львові був утворений єпархіальний центр вірменів Русі та Валахії. Навколо церкви склався цікавий комплекс, до якого увійшли вежа-дзвіниця (1571 р.), палац архієпископа (XVIII ст.), вірменський банк (XVII ст.), монастир бенедиктинок (1682 р.), огорожі з брамами (XVI–XIX ст.) тощо. Побудову вежі-дзвіниці оплатив Андрій з Кафи (сучасної Феодосії), який замовив її проект архітектору Петру Красовському.

Важливим пам'ятником ренесансної архітектури XVI–XVII ст. є ансамбль Успенської церкви у Львові: храм, каплиця Трьох Святителів і вежа Корнякта, яка сьогодні є одним із символів Львова. Перший храм Успіння стояв на цьому місці ще за княжих часів, другий мурований храм згорів у 1527 р. Зруйновану церкву відбудував архітектор Петро Італієць коштом молдовського володаря Олександра та його дружини Роксани, через це храм називали Волоським. Однак і ця церква згоріла в 1571 р. Автором нинішньої Успенської церкви стали архітектори Павло Римлянин, Войцех Капінос та Амвросій Прихильний. Вона була освячена 26 січня 1631 р. Каплиця Трьох Святителів збудована в 1591 р. архітектором Андрієм Підлісним коштом львівського купця грецького походження Костянтина Корнякта.

Видатним зразком архітектури бароко на теренах України визнано Вознесенський костел у м. Золочеві. Будівництво храму (1731–1763 рр.) ініціював син польського короля Яна III Собеського Якуб. Одним з найкрасивіших храмів, який діяв і після 1939 р., є парафіяльний костел Різдва Пресвятої Богородиці у Стрию, збудований у 1425 р. Найкращим у повіті за Австро-Угорської імперії був храм Св. Іллі у с. Стоянові, збудований у 1895 р. за проектом Василя

Нагірного. Для німців з колонії Вайнберген у сучасних Винниках у 1933–1936 рр. була побудована лютеранська кірха (тепер – церква Різдва Івана Хрестителя УГКЦ). Головною святинею українських греко-католиків довгий час був собор Св. Юра у Львові. Він входить у монументальний архітектурний ансамбль, збудований у стилях бароко і рококо, із виразними національними рисами: власне собор (1745–1770) із дзвіницею, митрополича палата (1761–1762), будинки капітули, тераса зі сходами, ажурна огорожа довкола соборового подвір'я з двома брамами (1771) та мури, що обводять капітульні будинки і митрополичі сади (1772). З 1998 р. собор визнаний об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО. У 2013 р. до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО також були внесені дерев'яні церкви Карпат, чотири з яких розташовані на Львівщині. Це церква Святого Духа 1502 р. в с. Потеличах у Жовківському р-ні, церква

Собору Пресвятої Богородиці 1838 р. в с. Маткові на Турківщині, церква Святої Трійці 1720 р. в Жовкві та церква Св. Юра (рубіж XVI–XVII ст.) у Дрогобичі. Остаточно архітектурних форм церкви Св. Юра надав талановитий український будівничий Григорій Тесля з Дрогобича. Церква є традиційної української тридільної (тризрубної) архітектури з квадратною головною на-

вою і двома гранчастими бічними криласами (конхами) та гранчастими зрубами віттаря і притвору (бабинцями). Низ церкви обведений широким опасанням у вигляді аркади-галереї на стовпах. Над бабинцем – хори з аркою-галереєю і Введенська каплиця. Церква увінчана над головними зрубами трьома верхами на восьмибічних підбанниках. В інтер'єрі – іконостас 1659 р. та розписи XVII ст.

Пам'ятки іудейської сакральної культури колись становили значну частину архітектурної спадщини Галичини, бо єврейські громади краю були численними та активними. Досить згадати, що в першій половині XX ст. євреї становили близько 40 % населення Львова, а в багатьох галицьких містечках їхня кількість взагалі переважала. Однією з найвідоміших іудейських сакральних будівель, що збереглися і в наш час, є велика Бродівська синагога, зведена у XVIII ст. на місці більш давньої синагоги кінця XVI ст. Збудована синагога була майже квадратною спорудою оборонного типу – отвори в її аттику були свого роду амбразурами. З історією синагоги пов'язано чимало легенд та переказів. Велика Жовківська синагога є однією з найрепрезентативніших іудейських святинь не лише в Україні, а й у Європі. Вона вважається однією з найбільших у Східній Європі. Це яскравий взірець ренесансно-барокової споруди оборонного типу. Припускається, що до будівництва синагоги приклав свій талант Петро Бебер, архітектор Яна III Собеського. Синагога декорована розкішною ліпниною в стилі бароко. Перед Другою світовою війною у Дрогобичі налічувалося близько 17 синагог, із-поміж яких особливо виділяється хоральна синагога. Вона була побудована в 1842–1865 рр. За основу в зовнішньому оздобленні взято аналогічну синагогу, збудовану в німецькому м. Касселі (1830 р.). Для зображення на фасаді були використані такі самі романські архітектурні пояси, що притаманні для німецького стилю рундбоген. Висота синагоги до верху карниза становить 19,5 м, ширина – 35 м, довжина – 37 м. Верх увінчують скрижалі Мойсея, а під ними можна налічити 12 арок, котрі символізують 12 колін Ізраїлю. Тут у 1939 р. одружився на дрогобичанці Елайзі Арнольд майбутній лауреат Нобелівської премії миру та шостий прем'єр-міністр Ізраїлю Менахем Бегін.

Намалюй на окремому аркуші ілюстрацію сакральної архітектурної споруди, яку можна побачити у твоєму селі/місті або районі.

Прочитай про деякі цікаві зразки світської архітектури Львівщини XVI–XX ст. Поміркуй, які архітектурні споруди ти ще хотів/хотіла би включити до цієї розповіді. Які архітектурні споруди твого населеного пункту тобі подобаються найбільше і чому?

Львівщина вражає також чудовими зразками світської архітектури. На жаль, пожежа 1527 р. призвела до того, що готичний Львів майже вщент згорів. Для відбудови були запрошені архітектори з Північної Італії, які застосовували переважно ренесансний стиль. У цьому можна переконатися, роздивившись ансамбль будівель на площі Ринок. Зокрема, привертає увагу будинок грецького купця К. Корнякта, збудований у 1580 р. італійцем Петром Барбоном. Це була єдина споруда в того-

часній забудові міста, зведена на двох будівельних ділянках, що дало змогу розпланувати внутрішній двір з відкритими аркадами-лоджіями, які оточують подвір'я з трьох сторін. Також вражає Чорна кам'яниця, збудована в 1577 р. Петром Красовським у стилі Ренесансу.

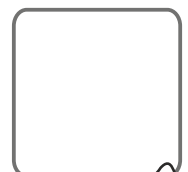
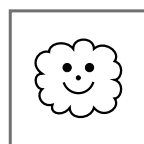
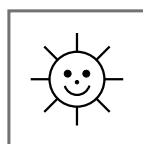
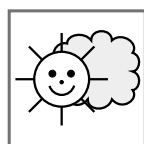
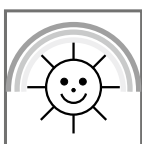
У 1777–1820 рр. були знесені міські мури, споруджувалися нові квартали у стилі класицизму, на зміну якому на початку ХХ ст. прийшов модерн. Окрім цікавих зразків кам'яної світської архітектури, варто згадати й дерев'яні будівлі, зокрема віллу Гопляна, яка була зведена під час курортної забудови Трускавця в 1925–1926 рр. у традиційних формах модерну з елементами закопанського стилю. Це єдина зі збережених вілл зрубної конструкції з тесаних смерекових колод, з'єднаних між собою за допомогою врубок. Вона зведена на цегляному фундаменті, з різьбленими галереями-аркадами на фасадах, завершена ламаними багатосхилими дахами, багато декорована різьбою, яка наближена до підкарпатських та гуцульських дерев'яних хат. Унікальна за своїм архітектурним рішенням будівля палатного будинку Третьої клінічної лікарні, яка була побудована в 1898–1901 рр. для єврейської лікарні Бет Хулім за проектом архітектора Казимира Мокловського. У споруді втілені риси мавританського стилю – складний кольоровий орнамент в оздобленні, об'ємний декор, гострий купол.

Придумай екскурсійний маршрут для свого/своїї приятеля/приятельки, що приїхав/приїхала здалека, щоб ознайомити його/її з архітектурними шедеврами Львівщини, якими ти особливо пишаєшся. Згадай, які цікавинки ти міг/могла би показати своїм гостям у своєму населеному пункті та його околицях.

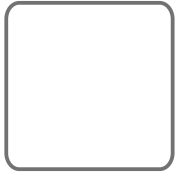

Львівщина має безліч архітектурних шедеврів XV–XX ст., які нам залишили митці, що приїхали в наш край з різних куточків світу, або місцеві майстри. Якщо тобі буде цікаво – подивись перелік імен за QR Code і склади кросворд з іменами архітекторів чи будівничих або підготуй презентацію про життя та творчість когось із них.

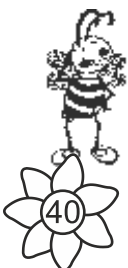
ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ, ЯКІ ЗРОБИЛИ НАШ КРАЙ ВІДОМИМ У ЄВРОПІ

Прочитай короткий нарис основних подій історії нашого краю, які залишили свій слід у світовій історії, і національно-визвольної боротьби українців. Розкажи, що ти знаєш про те, як у давнину й у наш час українці виборювали свою незалежність. Спробуй дізнатися значення назви давньої столиці Галичини.

У X–XI ст. на далеких західних кордонах Русі-України – на теренах сучасної Львівщини – було побудовано м. Галич, який став столицею однойменного давньоруського князівства. Пізніше від назви міста виникла назва Галичина – історико-культурного регіону, розташованого на території сучасних Львівської, Івано-Франківської, частини Тернопільської областей України та Підкарпатського і Малопольського воєводств Польщі. Галичина мала як свою державність – Галицьке князівство (1084–1199), так і перебувала у складі різних держав, серед яких Галицько-Волинське князівство (1199–1349), Угорське королівство (1349–1387), Королівство Польське (1387–1569), Річ Посполита (1569–1772), Габсбурзька монархія (1772–1804), Австрійська імперія й Австро-Угорщина (1804–1918), Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1919), Українська Народна Республіка (1919), Польська Республіка (1919–1939). Після Другої світової війни Галичина була розділена кордоном: західна частина у складі Польщі, а східна – у складі СРСР (до 1991 р.) і України (з 1991 р.).

Від часів сина князя Данила Галицького Лева поступово центром навколишніх земель стає Львів. За австрійського панування місто було осередком українського та польського національно-визвольних рухів, визначним культурно-освітнім центром. Українці Галичини радо вітали створення Української Народної Республіки. У листопаді 1918 р. була офіційно проголошена Західноукраїнська Народна Республіка зі столицею у Львові. Проте в 1919 р. внаслідок війни Східна Галичина була приєднана до Польщі. Проти українців проводилася дискримінаційна політика, що породила спротив і виникнення українських радикальних партій, зокрема Організації українських націоналістів. Українські націоналісти проголосили 30 червня 1941 р. у Львові Акт відновлення Української держави, який був розроблений Степаном Бандерою (1909–1959) і Ярославом Стецьком (1912–1986), проте німецька адміністрація розпочала проти них терор. Гітлерівці винищували також польську інтелігенцію, а внаслідок Голокосту загинуло майже все єврейське населення Галичини. У 1942 р. українські націоналісти створили Українську повстанську армію, яка розпочала воєнні дії проти німецьких загарбників. Від листопада 1943 р. нею командував Роман Шухевич (1907–1950). Проти УПА нещадну війну вели й гітлерівці, й радянська влада. Вона супроводжувалася жорстокими репресіями проти місцевого українського населення. У цей період Львів став центром українського визвольного руху й утримував цей статус до 1990-х рр. Ці події неодноразово ставали темами обговорення світовими політиками і пресою.

Прочитай уривок із вірша «Карпати» Анатолія Пасічника. Про які історичні події, що відбувалися біля твого населеного пункту, ти чув/чула від дорослих? Свідками яких історичних подій були твої рідні?

Давно завмерли хвилями Карпати,
Тримають хмари навколо вершин.
А ріки прагнуть гори подолати
Й крізь скелі шлях пробити до рівнин.
Гірські джерела повняться водою,
Квітує плаєм вишитий рушник.
А вітер пнеться стежкою гірською
Туди, де вчора день безслідно зник.

Скарби опришкові, заховані у скелях,
Дзвенять дукатами, коли вдаряє грім.
Горять свічки в пустих печерних келіях,
І залітає вітер в скельний Божий дім.
Живе в Карпатах пам'ять про минуле,
Стоять хрести, де падали в боях.
Тут в кожному селі героїв не забули
І дзвони дзвонять у старих церквах.

Прочитай і роздивись карту. Як ти гадаєш, який зі шляхів, що вказані на карті, є «бурштиновим», «із варягів у греки», «шовковим»? Подумай, чому змінилися торговельні шляхи в наш час? З яких країн привозили товари до нас раніше і тепер? Як ти гадаєш, чим торгували купці на місцевих ринках за старих часів? Що можна побачити і купити на сучасних ринках і в супермаркетах? Які товари наш край може пропонувати сучасним підприємцям з інших куточків країни та із-за кордону?

Розквіту будь-якого міста або регіону, зростанню його впливу та добробуту, поширенню інформації про нього у світі сприяють торгівля і вигідне географічне положення, яке стимулює подорожі та товарообіг. Саме під час активного функціонування водного торгового шляху «із варягів у греки», який проходив від берегів Балтійського моря через Дніпро

до Чорного моря і Константинополя наприкінці IX–XII ст., почав зростати та розбудовуватися Київ, як один із центрів транзитної торгівлі в Східній Європі, а згодом і вся Русь-Україна. Шлях «із варягів у греки» став ще однією, найсхіднішою ділянкою відомого європейського Бурштинового шляху. А на теренах нашого краю в давнину також перетиналося декілька регіональних і світових торговельних шляхів, зокрема через Львів проходили відгалуження Бурштинового шляху та північна гілка Великого шовкового шляху. Останній вів із Криму до Німеччини і з'єднував усі великі цивілізації Євразії – Китай, Індію, Близький Схід і Європу. Тому в перший період існування Львова тут було досить багато вірменських купців з Кафи (сучасної Феодосії) і єврейських купців, а пізніше – грецьких, волоських, німецьких і польських. У 1379 р. Львів навіть дістав «абсолютне право складу», яке передбачало, що всі купці, які везли товари через місто, були зобов'язані впродовж двох тижнів виставляти свій крам на продаж тут, а вже потім могли їхати далі. Місто стало важливим ремісничим і торговельним центром з ярмарками на день Св. Аґнеси (21 січня) та Св. Маргарити (13 лип-

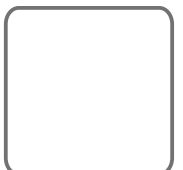
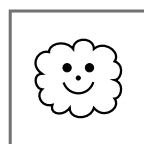
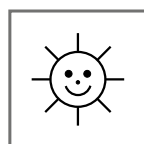
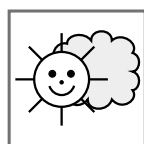
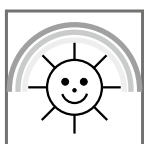
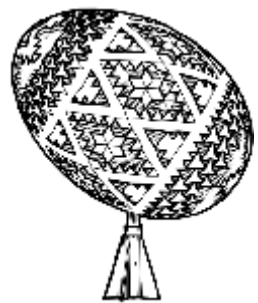

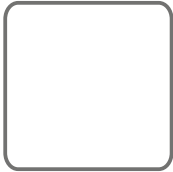
ня), пізніше – на Св. Юра, на які намагалися приїхати купці з різних куточків Європи і Сходу. Про це яскраво свідчить уривок з історичного документа: «Це місто віддалене від моря. Але коли побачиш, як на ринку при бочках мальвазії (вина) вирує натовп критян, турків, греків, італійців, зодягнених по-корабельному, видається, неначе порт тут відразу за брамою міста. Тут, як і у Венеції, стало звичним зустрічати людей з усіх країн світу – угорців у їхніх малих магерках, козаків у великих кучмах, росіян у білих шапках. Кожен, якою б мовою він не говорив, знайде тут і свою мову...» Так само торгівля сприяла славі й розвитку інших міст Львівщини. Зокрема, торговельний шлях з Волині, Полісся, Київщини до Польщі прямував через Броди, які також дістали «право складу», тому торговці зі своїми товарами мали тут перебувати три доби. Для пожвавлення торгівлі до Бродів були запрошені купці-шотландці, євреї, греки та ін. Через Жовкву (колишні Винники) прямували торгові шляхи з Галича та Львова на Белз і Холм, і цей список міст Львівщини на перетині торгових шляхів можна було б продовжити.

Прочитай текст. Чи відомо тобі про галичан за кордоном? Запитай рідних: можливо, хтось із вашої сім'ї теж колись виїхав в одну з цих країн? Розпитай тих, хто подорожував, як живеться українцям на чужині.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. відбувалось одне важливе історичне явище, яке вивело галичан на світові обшири і зробило їхню Батьківщину відомою світові, – масовий виїзд людей за кордони своєї держави. Наші земляки – українці, євреї, поляки та ін. вимушено чи добровільно з економічних, політичних або релігійних причин переселялися в інші країни на постійне чи тривале проживання. Перша хвиля – масова трудова еміграція до США – розпочалася в 1877 р., до Бразилії – у 1880-х рр., у Канаду – з 1891 р., до російського Сибіру – після 1907 р. Виїздили також до Австралії, Аргентини, Нової Зеландії, на Гавайські острови. У той час США і Канада потребували дедалі більше робочих рук, і тому виник міф про казкові країни мрій, де гроші ллються рікою. Галичан вербували поїхати туди на заробітки. Відомо, що в 1891–1901 рр. зі Східної Галичини емігрували до Канади і США 78 тис. українців. У 1901–1911 рр. виїхало 224 тис. осіб. З часом вони зрозуміли, що легенди про казкову країну не зовсім відповідають дійсності, проте вже не мали змоги повернутися на Батьківщину. Однак вони намагалися не поривати зв'язків із рідним краєм, у важкі часи надавали Україні свою підтримку і зберігали та популяризували свою культуру у країнах проживання. Наприклад, у канадському Веревелі (провінція Альберта) розташований пам'ятник, який нагадує українську писанку. Пам'ятник писанці є і в аргентинському м. Апостолесе. Упродовж XX ст. сталося ще три хвилі еміграції – у 1910–1980-х рр. переважно з політичних причин, а остання, яка розпочалася в 1990-х рр., – переважно з економічних. Сучасні заробітчани Львівщини емігрують у Грецію, Італію, Канаду, Німеччину, Польщу, Португалію, Росію тощо. За оцінками деяких дослідників, за межами України на початку XXI ст. проживало близько 10–13 млн етнічних українців.

НАШІ СПІВВІТЧИНИКИ ТА ЗНАМЕНИТІ ОСОБИСТОСТІ, ЯКІ УСЛАВИЛИ КРАЙ

Придумай визначення.

Історична особистість –

Суспільна діяльність –

Львівщина – земля, що народила прославлених діячів культури, науки й політики, які зуміли заявити про себе не лише як уродженці України, а й діячі сусідніх національних культур, держав, які сьогодні визначають культурну політику світу, є орієнтиром для країн, що стають на шлях власного цивілізаційного розвитку. Часто їх сприймають як великих американців, ізраїльтян, німців, поляків, росіян, румунів, угорців, чехів та ін. Але багато хто з них визнавали себе належними до української нації.

Прочитай коротку розповідь про Данила Галицького. Розкажи, про яких ще князів і княгинь Русі-України ти чув/чула?

Князь Данило (1201–1264) був правителем Галицько-Волинської держави й сьогодні вважається одним із національних героїв України. Його рід володарював у нашому краї кілька століть. Батько – Роман II Великий належав до гілки Мономаховичів роду Рюриковичів, а мати – Анна – ймовірно, була донькою імператора Візантії Ісаака II Ангела. Час його правління – доба найбільшого економічно-культурного піднесення та політичного посилення Галицько-Волинського князівства. У 1245 р. він вимушений був визнати себе васалом Золотої Орди, однак, незважаючи на це, продовжував боротьбу за незалежність своєї країни. Восени 1253 р. посланець Папи Римського Інокентія IV привіз Данилові буллу – листа, у якому Папа визнавав і благословляв його як короля Русі та закликав володарів Моравії, Помор'я та Пруссії, Сербії, Чехії до хрестового походу під проводом князя Данила Галицького проти монголів. Урочиста коронація нового монарха Європи відбувалася, ймовірно, у м. Дорогочині (тепер у Польщі). Посланець Папи Римського передав Данилові усі атрибути королівської влади: корону, скіпетр та королівську печатку. Титул «короля Русі» успадкували й наступники Данила Галицького. Проте за два роки, переконавшись у нездатності Риму організувати хрестовий похід проти Золотої Орди, Данило припинив з ним стосунки і власними силами став вести

боротьбу проти ординців. Завдяки гнучкій політиці князь Данило, як і його предок Ярослав Мудрий, через шлюб своїх дітей зміг укласти важливі політичні союзи, що зміцнили позиції держави. Так, його син Лев одружився з угорською принцесою Констанцією, син Роман – зі спадкоємицею австрійського герцогства Бабенбергів Гертрудою, син Шварно – з дочкою литовського короля Міндовга, син Мстислав – з дочкою половецького хана Тейгака. Дочка Данила Переяслава стала дружиною мазовецького князя Земовіта I, дочка Устинія – дружиною Великого князя Владимирського Андрія II Ярославича, а третя дочка, Софія, – дружиною Генріха V, графа Шварцбург-Бланкенбурзького.

На теренах сучасної Львівщини народилося декілька королів Польщі. Серед них – нащадок литовсько-руських князів Михайло Вишневецький (1640–1673), який народився в родовому замку в с. Білому Камені в Золочівському р-ні, а помер у Львові. Він був королем у 1669–1673 рр. Його наступником у 1674–1696 рр. був національний герой Польщі Ян III Собеський (1629–1696), який вперше побачив світ в Олеському замку. Своїм військовим талантом він надовго забезпечив Речі Посполитій спокій на південних кордонах. У Львові народився Станіслав I Лещинський (1677–1766), король Польщі в 1704–1711 і 1733–1734 рр., пізніше – останній герцог Лотарингії (1737–1766).

Прочитай вірш «Львів» твоєї сучасниці-львів'янки Олександри Бердник. Як ти гадаєш, чи справді крізь шибку львівського трамвая можна побачити «фотознімок» минулих часів? Яка вежа міста і чому названа ім'ям Корнякта? Дізнайся, хто такі єзуїти і який слід вони залишили в історії краю. Які «чужі королеви» ходили колись площами і вуличками різних міст Львівщини? Запитай про це Google.

Я крізь ґрати дощу бачу місто на шибці трамвая,
Фотознімок епох на байдужому мокрому склі,
Містер Львів сіроокий, із тисяч твій профіль впізнаю,
Звідусіль повернусь на твоєму легкому крилі.
Я крізь ґрати дощу бачу контури вежі Корнякта,
Єзуїти, вали, пишні шати чужих королів.
Я крізь ґрати дощу намагаюсь кудись поспішати,
І крізь ґрати століть загарчить припорошений лев.

Ти вже читав/читала про каплицю Боїмів – родини угорсько-польського походження у Львові. Одним із представників цієї родини був син львівського вїта Єжи Боїма – Михайло Петро Боїм (1614–1659), який залишив помітний слід в історії Європи, Китаю та інших країн Сходу. Він здобув гарну освіту й у 1631 р. став монахом-єзуїтом. Наприкінці 1643 р. як дипломат і місіонер вирушив у подорож до Китаю. Дорогою він зробив і надіслав у Рим перший для Європи в XVII ст. опис Південно-Східної Африки й став автором численних наукових праць з географії і культури країн Сходу. Зокрема, своєю працею «Флора Китаю» («Flora Sinensis», 1656) Боїм запровадив практику публікацій «флор» як особливого виду ботанічної літератури. Зробив внесок у європейську

медицину, опублікувавши в Німеччині серію книг із традиційної китайської медицини і фармакології. Дехто з дослідників вважає, що завдяки М. Боїму в європейській діагностичній практиці почали вимірювати пульс пацієнтів.

Львівська земля дала світові багато талановитих і героїчних людей. Розкажи, кого з патріотів України, що колись із пером чи зброєю в руках боролися за незалежність країни й відстоюють її в наш час, ти ще знаєш.

Національним героєм України є козацький гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний (1582?–1622). Він народився у с. Кульчицях Самбірського р-ну в заможній шляхетній родині. Здобув освіту в Острозькій академії, потім жив у Києві, а в 1601 р. подався до козаків на Січ. Згодом став успішним політиком і полководцем, організував і очолив декілька успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської імперії та Московського царства. Уславив себе як меценат православних братств та опікун братських шкіл. Освіта в багатьох козацьких думах і переказах, був канонізований УАПЦ як святий у лику благовірний гетьман. Зі Львівщиною також пов'язані деякі роки життя Богдана Хмельницького (1595/6–1657) – гетьмана Війська Запорозького, очільника визвольної війни проти Речі Посполитої, який мріяв про розбудову незалежної України. Вважається, що освіту він здобув у Львівській єзуїтській колегії.

Добре зною сьогодні в Україні є постать зачинателя сучасної української літератури на західноукраїнських землях отця Маркіяна Шашкевича (1811–1843). Значення цього священника та поета як духовного просвітителя й опори українства Галичини і натхненника національного пробудження сумірне з Тарасом Шевченком. Народився М. Шашкевич у с. Підлиссі Золочівського р-ну, у 1838 р. закінчив Львівську духовну семінарію і служив священником у краї. Під час навчання Шашкевич спільно з Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем створив гурток, відомий як «Руська трійця». Гуртківці записували фольклор рідного краю, вивчали його історію, переконували в необхідності публічного вживання української мови та її рівноправ'я з польською. Ще одним духовним будівничим і провідником української нації вважається митрополит Галицький та архієпископ Львівський, предстоятель Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький (1865–1944). Він народився у с. Прилбичах Яворівського р-ну в заможній родині. Зі своїх статків щедро спонсорував українські культурно-просвітницькі товариства, у 1905 р. заснував Національний музей у Львові і придбав для нього велику кількість експонатів. Всіляко підтримував українську економічну діяльність. Митрополит Андрей значно розбудував УГКЦ і впроваджував ідею створення Української помісної церкви.

Будівничим української нації був також письменник, науковець та громадський діяч Іван Франко (1856–1916), уродженець с. Нагуєвичів Дрогобицького р-ну. Франко постійно жив і працював у Львові, брався за наукові дослідження, видавничу та політичну діяльність, за будь-яку роботу, яку вважав корисною для українського народу. Його діяльність всіляко підтримував також наш земляк, блискучий учений Михайло Грушевський (1866–1934), який на той час очолював Наукове товариство ім. Шевченка у Львові (1897–1913) і завідував кафедрою історії Львівського університету. У буремні часи виз-

вольних змагань Грушевський обіймав посаду Голови Центральної Ради Української Народної Республіки (УНР, 1917–1918). Варто згадати вченого-правника і громадсько-політичного діяча, уродженця Буська, Євгена Петрушевича (1863–1940), який у ті ж часи став Президентом Західноукраїнської Народної Республіки. У міжвоєнний час очолили боротьбу за незалежну Україну на теренах Львівщини і в діаспорі інші наші земляки, зокрема уродженець Зашкова Жовківського р-ну Євген Коновалець (1891–1938) – голова Проводу українських націоналістів (1927) і перший голова ОУН (з 1929). Згодом його змінив уродженець Волі Якубової Дорогобицького р-ну, військовий і політичний діяч Андрій Мельник (1890–1964). І цей перелік славних імен можна було б продовжувати.

Активістка українського жіночого руху на Галичині й українська письменниця Уляна Кравченко (1860–1947) народилася в м. Миколаєві в родині повітового урядника, німця за походженням, тому при народженні її звали Юлією Шнайдер. З дитинства вона виховувалася в родині матері-українки, здобула диплом вчительки і працювала у школах Львівщини. Була прихильницею творчості І. Франка і всіляко популяризувала його ідеї розвитку української мови і культури. У 1891 р. видано її поетичну збірку «На новий шлях» з віршами, насиченими громадсько-політичними та патріотичними мотивами, закликами до жінок-сучасниць щодо активної участі в житті суспільства. Інша її збірка, «Для неї – все!», видана в 1931 р., вже була заборонена через поезії зі стрілецькими мотивами і заклично-патріотичні вірші.

Серед наших земляків є політики, які відіграли певну роль в історії країни. Згадай, про кого з них ти чув/чула. Напиши їхні імена та прізвища. Як ти гадаєш: які компетентності, чесноти та риси характеру повинен/повинна мати громадський(-ка) або державний(-на) діяч/діячка?

Львівщина може пишатися австрійським, а згодом англійським юристом українсько-єврейського походження Гершем Лаутерпахтом (1897–1960). Він народився у Жовкві, а освіту здобув у Львівському університеті. Зробив блискучу кар'єру – був професором Кембриджського університету, членом Комісії міжнародного права ООН і суддею Міжнародного суду в Гаазі. Проте уславився він тим, що зробив значний внесок у розробку законодавства в галузі військових злочинів та у формулювання статуту Нюрнберзького міжнародного суду над головними нацистськими військовими злочинцями. Лаутерпахт був також одним з авторів концепції прав людини як норми міжнародного права – «Міжнародний білль прав людини» (1945), «Міжнародне право і права людини» (1950) тощо. Він був ініціатором внесення до Статуту ООН пункту про дотримання прав людини як однієї з цілей цієї організації.

На Львівщині вирости і працювали декілька відомих правозахисників, які стояли біля витоків створення Української Гельсінської групи. Прочитай про їхнє життя й боротьбу. Чому вони критикували радянську владу? Поміркуй, що дало змогу цим людям не зрадити своїх переконань.

У всьому світі особливою повагою користуються люди, яких називають правозахисниками. Вони не тільки сповідують філософію верховенства прав людини, а й не бояться стати на її захист, протистояти владі, яка порушує права людини, навіть коли зазнають репресій і переслідувань. Особливо важко таким людям було за радянських часів. Влітку 1975 р. СРСР підписав Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі – так звані Гельсінські угоди, згідно з якими зобов'язувався забезпечити дотримання прав людини і основних свобод, зокрема свободи пересування, контактів, інформації, культури та освіти тощо. За рік вже була створена громадська організація – Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, відома також як Українська Гельсінська група (УГГ), яка об'єднала діячів українського правозахисного руху. Серед перших 10 засновників УГГ були М. Руденко, О. Бердник, П. Григоренко, І. Кандиба, Л. Лук'яненко, О. Мешко, М. Матушевич, М. Маринович, Н. Строката, О. Тихий. Багато хто з них за свою правозахисну діяльність були ув'язнені або вимушені емігрувати. 7 липня 1988 р. на 50-тисячному мітингу у Львові на основі УГГ урочисто було проголошено створення Української Гельсінської спілки (УГС). Серед десяти батьків-засновників УГГ були двоє наших земляків. Мирослав Маринович (нар. у 1949 р.) родом із Комаровичів Старосамбірського р-ну. Він закінчив школу в Дрогобичі, учився у Львівській політехніці. Через критику політики партії був ув'язнений, проте не припиняв боротьбу, брав участь у акціях протесту, голодував, перебував на засланні. По поверненні в Україну Маринович заснував першу групу організації «Міжнародна Амністія» в СРСР (1991), а в 1993–1998 р. був головою Національного комітету Української асоціації «Міжнародна Амністія». Іван Кандиба (1930–2002) був переселенцем з Холму, закінчив юридичний факультет Львівського університету, жив і працював у Золочівському р-ні. Виступав за вихід України зі складу СРСР, розповсюджував інформацію про права людини й утиски, яких зазнають громадяни в СРСР з боку держави, про жорстоке поводження з ув'язненими тощо. За це був декілька разів заарештований, перебував у таборах. Після проголошення незалежності України в 1993 р. був обраний заступником, а потім і головою Головного проводу ОУН в Україні.

Ще в молодості один із десяти співзасновників Української Гельсінської групи, борець за незалежність України і розвиток української культури, уродженець Донбасу Олекса Тихий (1927–1984) склав для себе життєве кредо (моральні правила) «Для чого я живу?». Прочитай його слова. Який вислів тобі найбільше сподобався й чому? Обґрунтуй власну думку. Поміркуй над власним життєвим кредо.

«Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю... Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та прозаїків, композиторів та акторів.

1. Щоб жило людство, мій народ, мій рід.
2. Щоби не зробити нікому ніякого зла, не проявити ні до кого ніякої байдужості й несправедливості в його долі, тяжкому становищі, горі.

3. Я – свідома частка Всесвіту, людства, свого народу, оточення за місцем проживання й роботи, у колі своїх друзів і недругів. Я за все відповідальний.

4. Я маю людську гідність, національну гордість. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге.

5. Зневажаю смерть, голод, бідність, страждання і саму зневагу.

6. Прагну, щоб моє «я» було гідне наймення «людина». У всьому, завжди, незалежно від обставин чиню згідно зі своїм сумлінням.

7. Щоб поважати й цінувати працю, переконання й культуру кожної людини, на якому б рівні в порівнянні з моїми, загальноприйнятими і найвищими досягненнями людства вона не перебувала.

8. Щоб до останнього подиху вчитися і по можливості без насильства й примусу навчати всіх, хто бажає в мене вчитися.

9. Щоби зневажати сильних, багатих, авторитетних, якщо вони свою силу, багатство й авторитет використовують для кпин, знущань, чванства перед іншими людьми або хоч би однією людиною.

10. Байдужим до тих, хто живе тваринним життям. По можливості намагаюся допомогти кожному такому усвідомити себе людиною.

11. Щоб вивчати, підтримувати, розвивати мову, культуру, традиції свого народу.

12. Щоби позбутися і сприяти іншим позбутися всього низького, підлого, чужого духові людства».

Колись на Галичині проживала потужна єврейська громада – декілька сотень тисяч осіб, проте велика частина з них загинула в роки Голокосту, частина – виїхала в інші країни світу – Ізраїль, США тощо, тож у наш час єврейська спільнота Львівщини досить нечисленна. Але не варто забувати наших земляків єврейського походження, які залишили яскравий слід в історії свого народу, Ізраїлю, України і світу. **Познайомся лише з деякими з них.**

Мартин (Мордехай) Бубер (1878–1965) – один з найвидатніших єврейських мислителів і гуманістів ХХ ст., письменник, перший президент Академії наук Ізраїлю (1960–1962), народився у Відні, проте дитячі роки й становлення пройшли у Львові. Він був активним прихильником об'єднання євреїв для відновлення єврейської держави. Написав низку наукових робіт, зокрема «Два образи віри», «Походження та сутність хасидизму» тощо. Бубера визнали за духовного лідера європейського єврейства свого часу, який своїми працями значно вплинув як на світогляд іудеїв, так і на християнський світ.

Нахман Крохмаль (1785–1840) народився у Бродах, проте велику частину життя прожив у Жовкві. Свої твори писав івритом, збагативши його низкою наукових термінів. Вважається основоположником наукової іудаїстики, одним із провідних мислителів просвітницького руху «Гаскала»: у релігії цей рух за включення євреїв Європи у світське життя стимулював реформування юдаїзму, у єврейських спільнотах – рух за відродження мови іврит (гебраїзм) та рух за повернення на історичну батьківщину (сіонізм).

Леон Райх (1879–1929) – один із політичних лідерів польських євреїв, народився у Дрогобичі, за іншими даними – у Львові. Здобув юридичну і політологічну освіту. З перших кроків сіоністського руху долучився до нього, а потім і очолив його у Східній Галичині. Був депутатом польського сейму. Райх став одним із лідерів боротьби за надання польським євреям політичних і громадянських прав, написав дослідження «Національні права євреїв Східної Європи» (1919).

Мойсей Йозеф Рот (1894–1939) – відомий австрійський письменник і журналіст українського єврейського походження, народився у Бродах. Твори писав німецькою, використовував українську мову і з великою любов'ю описував українські села та своїх земляків. Найвідомішими стали його романи «Йов. Роман простої людини» (1930) та «Марш Радецького» (1932). Більшість його творів екранізовано. У романах «Фальшива вага», «Левіафан», «Тараба. Гість на цій землі» автор описав нині втрачений світ єврейських спільнот (штетлів) Галичини та Східної Європи.

Бруно Шульц (1892–1942) – найбільш знаний у світі єврейський письменник та художник Львівщини, народився у Дрогобичі, який чудово відобразив у своїх творах. Навчався митець у Львівській політехніці та Віденській академії мистецтв, набував малярського досвіду в Парижі й Варшаві. Але повернувся в рідне місто, обійнявши посаду учителя малювання в Дрогобицькій чоловічій гімназії. Загинув під час Голокосту. ЮНЕСКО оголосила 1992 р. роком Бруно Шульца.

У 2015 р. у Львові був відкритий Ісламський культурний центр, якому дали ім'я Мухаммада Асада (1900–1992) – одного із найвидатніших мусульманських релігійних мислителів ХХ ст. Мухаммад народився у Львові в родині відомого єврейського адвоката і при народженні дістав ім'я Леопольд Вайс. Він здобув гарну освіту, зокрема і релігійну, навчався у Віденському університеті, проте потім вирішив зайнятися журналістикою. Перебуваючи в Палестині зацікавився арабською культурою й ісламом, не схвалював відновлення Ізраїлю. Згодом Вайс став мусульманином і змінив своє ім'я на Мухаммад Асад («асад» у перекладі з арабської означає «лев», що відповідало імені Леопольд і назві рідного міста), що призвело до розриву з родиною. Асад блискуче вивчив декілька східних мов, став радником короля Саудівської Аравії, потім вирушив до Індії, де приєднався до боротьби проти британського панування, за незалежність і створення мусульманської держави. У 1947 р. після утворення Ісламської Республіки Пакистан розробляв проект конституції країни, став представником Пакистану в ООН. Згодом жив у США, Марокко та Іспанії. Написав книгу мемуарів «Дорога до Мекки», декілька десятків наукових праць, створив один із найкращих коментованих перекладів Корану англійською мовою тощо.

Упродовж декількох століть у нашому краї яскраво розвивалася польська культура. Pozнайомся лише з деякими відомим особистостями, які залишили значний слід в історії та культурі України та сусідньої країни.

Збігнєв Герберт (1924–1998) – відомий польський поет, есеїст, драматург – народився у Львові в родині з давнім англійським і вірменським корінням, тут навчався в гімназії. Не підтримував комуністичний режим у тогочасній Польщі, тому переважно жив за кордоном. У 1980-х рр. Збігнєв Герберт був поетичним прапором польської опозиції. Його вірші перекладені англійською, італійською, чеською, голландською, шведською та угорською мовами.

Станіслав Єжи Лец (де Туш-Летц, 1909–1966) – польський поет, філософ, сатирик і афорист, який, за деякими оцінками, входить до першої десятки європейських літераторів ХХ ст., народився у Львові в родині австрійського шляхтича з єврейським і польським

корінням. Жив у Львові і Варшаві, деякий час у еміграції в Ізраїлі. Лише в 1957 р. надрукував збірку філософських афоризмів «Непричесані думки» (пол. *Myśli nieuczesane*), які разом з іншими творами обезсмертили ім'я автора.

Миколай Рей з Нагловиць (1505–1569) – політик, релігійний філософ, музикант і письменник, народився на теренах сучасного смт Журавного Жидачівського р-ну. Рея називають «батьком польської літератури», оскільки він першим серед польських письменників писав тільки рідною мовою, хоча повсюди панівною була латина. Рей заклав підвалини провідних родів і жанрів польської літератури, мав вплив на українську повчальну літературу того часу.

Леопольд Генрик Стафф (1878–1957) – один із найбільших польських поетів ХХ ст., драматург і перекладач чеського походження, народився у Львові. Тут закінчив університет і почав займатися літературною творчістю. Стаффа називають «поетом трьох поколінь», який завжди був авторитетом та взірцем для молодих письменників.

Шимон (Симон) Шимонович (1558–1629) – польський латиномовний поет, педагог і культурний діяч, з'явився на світ у Львові. Він виступав за розвиток світської науки, став одним із засновників Замостської академії, сприяв створенню «руської друкарні» для видання книг слов'янськими мовами. Твори Шимоновича позначені українським колоритом. Він започаткував новий у польській літературі жанр – русинські пісні («селянки»), у яких звертався до реального життя простих людей.

Прочитай про деяких відомих митців, які народилися й розпочали свою кар'єру в нашому краї. Пошукай в Інтернеті, які ще відомі люди мистецтва жили або живуть зараз на Львівщині.

Ще за життя однією з найвидатніших оперних співачок світу була визнана Соломія Крушельницька (1872–1952), яка народилася в с. Білявинцях Бучацького р-ну Тернопільської області. Навчалася вона у Львівській консерваторії, де по закінченні сценічної кар'єри потім і сама викладала вокал. Співати з нею на одній сцені вважали за честь Енріко Карузо, Федір Шаляпін та ін. провідні співаки світу. Італійський композитор Джакомо Пуччіні подарував співачці свій портрет з написом «Найпрекраснішій і найчарівнішій Баттерфляй». Успіхи С. Крушельницької на оперних сценах світу були успіхами і визнанням української музики й мистецтва. Послухати Соломію та почути розповідь про неї можна за QR Code. Відомим українським оперним співаком, який народився у Великих Новосілках Мостиського р-ону, був Модест Менцинський (1875–1935). Мистецтвом співу оволодів у Львівській консерваторії й у Німеччині. Виступав на оперних сценах багатьох міст Європи. У Стокгольмі (Швеція) відкрив школу співу, у якій сам викладав вокал. Він став одним із творців шведської вокальної школи, яку так талановито продовжив його учень Арне Суннегорд. Менцинський часто виступав з концертами на Батьківщині, залучаючи до участі в них хорові колективи, зокрема львівський «Боян», «Бандурист», був невтомним популяризатором української музичної культури за кордоном. Серед наших сучасників варто згадати уродженця Львова, українського оперного співака, соліста Паризької національної опери Василя Сліпака (1974–2016), який як громадянин України не міг не взяти участь у

Революції Гідності та бойових діях на Сході країни. Талановитий співак, всесвітньо відомий волонтер, організатор акцій протесту проти російської окупації та воїн-доброволець з позивним «Міф» у свій третій приїзд на фронт трагічно загинув від кулі снайпера.

Світову славу здобули ще декілька наших музикантів-львів'ян. Це скрипаль, якого називають «українським Паганіні», Василь Попадюк. Він є засновником гурту «PapaDuke», з яким їздить світом, граючи музику у стилях world music, latino, gypsy, джаз. У 2004 р. під час Євробачення на весь світ пролунала переможна композиція «Дикі танці» з елементами традиційної гуцульської музики, яку виконала Руслана Лижичко – співачка, піаністка, диригентка, продюсерка, громадська діячка. Також світову славу здобув громадський діяч, музикант, співак і лідер гурту «Океан Ельзи» Святослав Вакарчук та ін.

Напиши, які знамениті люди жили у твоєму регіоні або відвідували його. Якщо якась особистість тобі дуже цікава, підготуй про неї презентацію або розповідь.

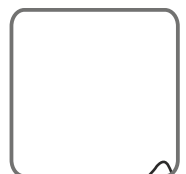
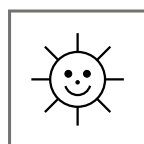
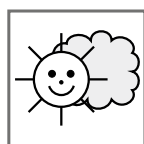
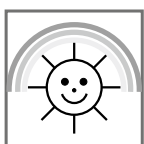
Поговори з рідними про своїх сучасних родичів та предків. Уважно роздивись людей, що тебе оточують у школі, на вулиці, у громаді. Можливо, серед них є людина, яка зробила в житті дуже багато доброго, гарного й корисного. Розпитай про неї й розкажи своїм однокласникам та однокласницям.

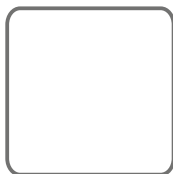

Поміркуй, чому вулиця, на якій ти живеш, має таку назву. На честь кого ти хотів би назвати вулицю у твоєму населеному пункті? Якій особистості або події ти хотів/хотіла би поставити пам'ятник? Який він повинен мати вигляд і чому?

Подумай і напиши, ким би ти хотів/хотіла стати в майбутньому і як би ти міг/могла прославити своє місто, регіон.

СПОРТСМЕНИ І РЕКОРДИ. СПОРТ У НАШОМУ ЖИТТІ

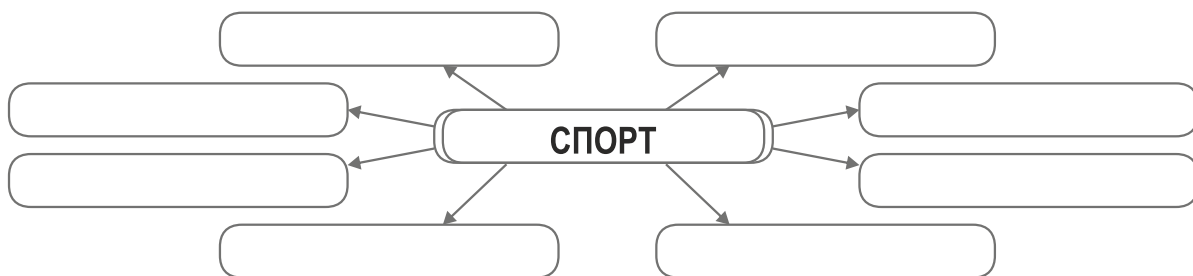
Відгадай загадку.

Бокс, хокей, бобслей, футбол,
Сноуборд і волейбол...

Стадіон, басейни, kort —
Об'єднало слово...

Обговори з однокласниками/однокласницями, що спорт дає людині. Складіть асоціативний кущ до слова «Спорт».

Спорт (англ. sport, походить від давньофранцузького disport – дозвілля, розвага) – це організована за певними правилами діяльність людей, яка потребує їхніх фізичних та інтелектуальних здібностей, а також міжособистісних стосунків, що виникають у процесі гри. Спорт – це змагання за певними правилами та підготовка до цих змагань. Часто спорт править розвагою для глядачів. Види спорту поділяються на індивідуальні й командні. Окремо виділяють розумові види спорту й технічні види спорту. До розумових видів спорту належать різного роду настільні ігри. У технічних видах спорту використовуються різноманітні механізми й машини: мотоцикли, автомобілі, літаки, моторні човни тощо.

Прочитай український переклад віршів, написаних засновником сучасного олімпійського руху П'єром де Кубертенем. Розкажи, що особисто для тебе значить спорт. Чи займаєшся ти яким-небудь видом спорту? Чи уболіваєш за якусь команду?

О СПОРТ! ТИ – МИР!
Несеш ти радість, щастя й мир,
Немов ріка – весняні води.
Під покривалом твоїх крил
Племена дружать і народи.
На ґрунті дружби і змагань
Фонтаном б'ють джерела чисті.
І п'ють ту воду без вагань
І немічні, і мускулісті.
Тож на вустах твоє ім'я
У місті, в чумі і в наметі.
О Спорт! Ти – мир і надбання
Усіх народів на планеті!

О СПОРТ! ТИ – НАСОЛОДА!
Спливає час, за віком вік.
Життя незмінне тріумфує.
Скрізь, де проходить чоловік,
Там завжди поруч спорт крокує.
Супутник нашого буття,
Одвічний дух його вирує,
Нам щирі радості життя
Душі і тілу він дарує.

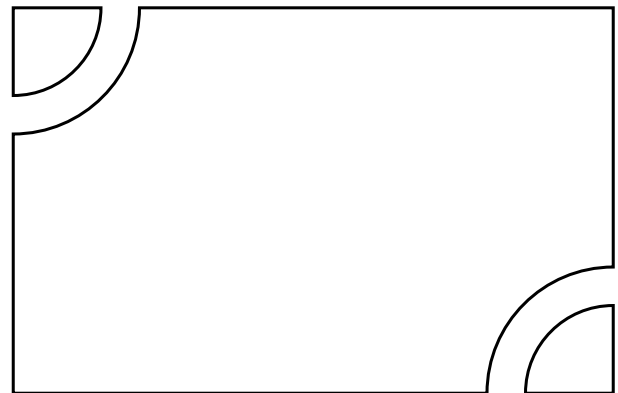
Склади синквейн на тему «Спорт».

Прочитай текст. Чи доводилось тобі бачити олімпійські кільця? Скільки їх, якого кольору? Що вони символізують? Запитай про це дорослих, однолітків, скористайся Інтернетом. Намалюй емблему олімпіад.

Олімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання, які проводяться через певний проміжок часу. Вони зародилися в Стародавній Греції в місті Олімпії й були визначною подією в житті греків: за ними навіть вели відлік часу. Під час Олімпійських ігор припинялися війни. Сучасні Олімпійські ігри розпочалися з 1896 р. Вони бувають літніми й зимовими. Літні, як і в давні часи, проводяться кожні чотири роки. Зимові Олімпійські ігри об'єднують зимові види спорту й проводяться через два роки після літніх. Переможці змагань дістають довічне звання олімпійського чемпіона – це найвище досягнення у спорті. Олімпіади проводяться під гаслом «Citius, altius, fortius» (пер. з латини: «Швидше, вище, сильніше»). Також популярним є гасло «Головне не перемога, а участь».

Окрім звичайних Олімпійських ігор, на тих же аренах, де вони відбувалися, з 1992 р. проводять Паралімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання для людей з інвалідністю. Спорт для таких людей створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дає змогу повернутися до повноцінного життя. Паралімпійський рух в Україні почав розвиватися з 1989 р., і вже сформувалися 4 національні федерації спорту людей із порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху та інтелекту. Україна брала участь у шести літніх і п'яти зимових Паралімпійських іграх. Паралімпійська збірна України – одна з найсильніших у світі: на олімпіадах 2016 і 2018 рр. наша команда посіла 3 і 4 місця.

Асоціація сприяння міжнародному руху «Спорт для всіх» (TAFISA) оголосила перелік 20 найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі: баскетбол, велосипедний спорт, волейбол, гольф, екстремальний спорт, єдиноборства (вільна, греко-римська боротьби, бокс, дзюдо, ушу, карате), йога, культуризм, легка атлетика, лижний спорт, настільний теніс, національні види спорту, плавання, ролер-спорт, скелелазіння, спортивне орієнтування, спортивні танці, теніс, футбол, хокей. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. Перше місце в рейтингу посіла легка атлетика, якою займаються 9,6 % населення планети. Друге місце дісталось футболу – 8,4 %, а третє – плаванню (8,1 %).

Відгадай загадки. Відгадки запиши.

З гірки мчаться сани-біб,
В них сидить кілька осіб.
Швидкість там – не для дітей!
Звуть вид спорту цей _____

З нетерпінням зиму ждуть,
Лід малюють – іскри йдуть!
Гострі та стрімкі вони.
Мають назву _____

Той, хто диво-дошку має,
Із гори, як птах, злітає.
Це не гра – зимовий спорт!
Зветься вид цей _____

Ця спортивна боротьба –
Рух на лижах і стрільба...
Гонка – справжній марафон!
Цей вид спорту _____

Дві команди, як в футболі,
Та на крижаному полі,
І дорослих, і дітей
Позбирав на лід _____

Кулю шкіряну ганяють,
Лиш одну на полі мають!
По ногах не б'ють – це фол!
Називають гру _____

Прочитай деякі цікаві факти про розвиток спорту на Львівщині. Порахуй, наскільки виросло число клубів і футболістів у нашому краї впродовж ХХ ст. Чи робиш ти ранкову гімнастику? Змагання з якого виду спорту тобі подобається дивитися на стадіоні чи по телевізору, а в яких особисто брати участь? Яким видом спорту ти хотів/хотіла би займатися і чому?

- 17 липня 1892 р. у Народному домі у Львові на установчих зборах постановили створити національну українську руханково-гімнастичну організацію – Товариство «Сокіл». У 1902 р. у ньому налічувалося понад 900 осередків і близько 33 000 осіб по всій Галичині та Буковині.

- «Батьком» спорту на Галичині вважається Іван Боберський (1873–1947). Він створював спортивні гуртки, клуби, просував нові види спорту в краї і писав підручники з фізичного виховання молоді, пропагував значення фізичної культури для української нації, став організатором українського сокільсько-січового руху і пласту.

- На початку ХХ ст. в українській мові ще не було всіх необхідних спортивних термінів і понять. На Львівщині створювали нові назви видів спорту, й деякі з них «прижилися» і стали широкоживаними: відбиванка (волейбол), гаківка (хокей), змагун, спортовець (спортсмен), копанка, копаний м'яч, союзняк (футбол), кошиківка (баскетбол), лещата (лижі), лещетарство (лижний спорт), наколесництво (велоспорт), ручний м'яч (гандбол), сітківка (теніс).

- На межі ХІХ–ХХ ст. у Львові відбулися перші в Україні футбольний (1894), хокейний (1905) та ватерпольний (1914) матчі. Хокей на Галичину прийшов у 1904 р. з Чехії. Він став масовим захопленням і чоловіків, і жінок.

- На початок сезону 1923 р. у Львові нараховувалося 47 спортивних клубів із майже тисячею футболістів, а за 10 років – вже 85 футбольних команд і 5800 футболістів. Представники Спортового товариства «Україна» виходили на майданчики у чорно-червоній формі з синьо-жовтими стрічками.

- У 1931 р. у Львові відбувся перший конгрес Міжнародної федерації стрільби з лука і перший чемпіонат світу і Європи з цього виду спорту.

- У 1908–1939 рр. на Львівщині діяло більш ніж десять єврейських спортивних організацій – «Кадіма» (Борислав), «Баркохба» (Львів) тощо. Львівська «Гасмонея» мала

свій футбольний стадіон у районі Левандівки, стрийські клуби «Хакоах» і «Дрор» та дрогобицький «Бейтар» мали власні льодові хокейні майданчики і сучасні тенісні корти.

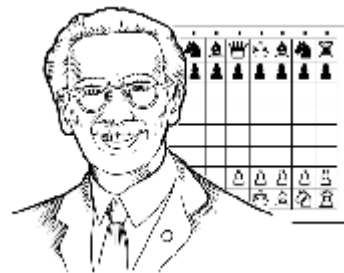
- У 1946 р. був відкритий Львівський інститут фізкультури. Київ і Львів до 1979 р. були єдиними містами в УРСР, де діяли такі навчальні заклади.

- У 1969 р. місцеві «Карпати» стали єдиним футбольним клубом з нижчої ліги, який здобув Кубок СРСР з футболу.

- У квітні 1990 р. саме на львівському стадіоні «Україна» вперше на теренах УРСР сезон було відкрито підняттям синьо-жовтого прапора та гімном «Ще не вмерла Україна».

Львівська шахова школа за радянських часів була однією з найвідоміших у Радянському Союзі й дотепер залишається поміж провідних шахових центрів України. Серед відомих львівських гросмейстерів – Степан Попель (1907–1987) з Турківського р-ну, який був вимушений емігрувати й став провідним шахістом української діаспори; триразовий чемпіон СРСР Леонід Штейн (1934–1973); Олександр Белявський, який чотири рази ставав чемпіоном СРСР; Марта Літинська, яка стала чемпіонкою УРСР ще тоді, коли не досягла свого 18-річчя, а за декілька років – чемпіонкою СРСР. Андрій Волокітін став дворазовим чемпіоном України у 2004 та 2015 рр. Також дворазовими чемпіонками України з шахів серед жінок стали сестри Ганна і Марія Музичук. Адріан Михальчишин здобув славу успішного шахового тренера – працював зі збірними України, Голландії, Словенії, Туреччини, а з 2009 р. очолив тренерську комісію ФІДЕ.

Львівщина пишається своїми спортсменами, і зокрема олімпійськими чемпіонами. Прочитай про деяких із них. Спробуй продовжити цей перелік імен українських олімпійців-переможців. Як ти гадаєш, що допомогло їм перемагати? Кого ти знаєш зі спортсменів-паралімпійців нашого краю?

Одним із найвідоміших атлетів СРСР 1950-х рр. був уродженець Донеччини, вихованець Львівського інституту фізкультури Віктор Чукарін (1921–1984) – нащадок українських козаків і мариупольських греків. Він брав участь у Олімпійських іграх 1952 і 1956 рр., виборов на них 11 медалей, 7 із яких – золоті. Пізніше він викладав у своєму виші й виховав багатьох відомих спортсменів, зокрема й чемпіона літніх Олімпійських ігор 1980 р. в Москві львів'янина Богдана Макуцу. Ще одна вихованка Львівського училища фізичної культури – шпажистка Яна Шемякіна – стала олімпійською чемпіонкою в Лондоні у 2012 р. й очолила світовий рейтинг Міжнародної федерації фехтування у своєму виді зброї. Олександр Петрів виборов титул чемпіона з кульової стрільби на Олімпійських іграх у Пекіні 2008 р. Срібним призером Олімпійських ігор 2000 р. став боксер зі Львова Андрій Котельник, який виступав у легкій ваговій категорії.

Розкажи, про які спортивні рекорди ти знаєш. Чи є в тебе який-небудь особистий спортивний рекорд? Яких спортсменів твого населеного пункту ти знаєш? Якими українськими спортсменами ти особливо пишаєшся?

Йога – це стародавнє учення про самовдосконалення. Перші свідчення існування йоги на Землі датуються III тис. до н. е. Навіщо потрібна йога? Індійські вчителі запевняють, що регулярні заняття йогою допомагають розслабитися, зняти напругу, покращують роботу внутрішніх органів і систем організму, підвищують працездатність і розумову активність, розвивають координацію рухів. Основою йоги є пози – асани, – які робить людина, коли тренує своє тіло й приводить його в гармонію з диханням, внутрішніми відчуттями та емоціями. Спробуй зробити декілька асан. Якщо ці вправи тобі сподобаються – пошукай більш детальні інструкції й описи інших асан в Інтернеті або запишись у групу занять йогою.

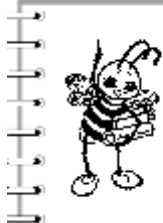
- «Пробудження»: сядь на підлогу і схрести ноги. Поклади руки на коліна. Тримаючи плечі опущеними, тягнися хребтом угору, відчуй себе квіточкою, що виходить із землі назустріч сонечку.

- «Вулкан»: на вдиху одночасно підними руки вгору і стань навшпиньки. Кінчики пальців і п'яти тримай разом. Всім тілом тягнися до неба.

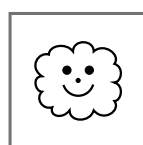
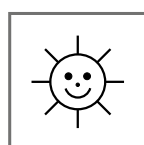
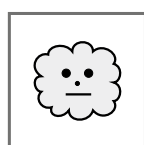
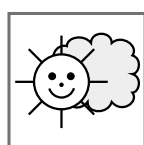
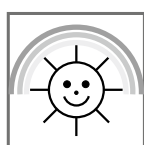

Перевір свої знання з теми «Спорт». Дай відповіді на запитання.

1. Назви батьківщину Олімпійських ігор.
2. Як називається чиста перемога в боксі?
3. Як називається найголовніший тенісний турнір?
4. Назви довжину дистанції марафонського бігу.
5. Який вид спорту супроводжує японська мова?
6. Як називається майданчик для боксу?
7. Як називається етап початку бігу?
8. Який спортивний костюм для занять цим видом спорту не змінювався з позаминулого століття?
9. Як називається спортивна колюча зброя з клинком прямокутного перетину?
10. Як називають спортсмена, який з рюкзаком долає складні горні вершини, або здійснює сходження на штучні скелі та стіни?

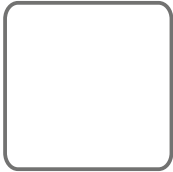

Щорічно в другу суботу вересня в Україні відзначається День фізичної культури і спорту. Мета цього свята – популяризація спорту в країні серед молоді та пропаганда здорового способу життя. Кожного року в містах і селах Львівської області проводяться оздоровчо-спортивні заходи, марафони, змагання тощо. Приєднуйся!

ВІДОМІ ВЧЕНІ ТА ВИНАХІДНИКИ ЛЬВІВЩИНИ

Слова, які ти бачиш у назві подорожі, напевно, дуже знайомі тобі. А чи замислювався/замислювалася ти над походженням цих слів? Наприклад, винахідник. Співзвучне до слова «знаходити». Тому винахідником називають людину, яка вперше вигадала або вперше по-новому застосувала відомі до цього часу предмети, ресурси, зокрема й по-новому працювала з інформацією та зробила нові висновки. А ось дослідником/дослідницею називають людину, яка вивчає, проводить досліді з різними явищами. А також у процесі своєї роботи може робити нові відкриття, наприклад розпізнавати нові можливості звичних речей або вивчати джерела інформації, узагальнювати наявну інформацію та робити певні висновки.

Поміркуй: чи може одна й та сама людина бути і винахідником, і дослідником? А дослідником і майстром? Що допомагає одній і тій самій людині поєднувати різні ролі? Що може стати на заваді? Пропонуємо тобі дати своє визначення деяких понять, які ти бачиш нижче, кількома словами. Зроби це непростим способом – впиши щонайменше 5 асоціацій, які спадають на думку, коли ти чуєш слова «вчений», «майстер», «відкриття». Поділися результатами з сусідом/сусідкою по парті, з однокласниками та однокласницями. Чи багато асоціацій збіглися? Як гадаєш, чому?

ВІДКРИТТЯ _____

ВЧЕНИЙ _____

МАЙСТЕР _____

Юрій Дрогобич (1450–1494), або Георгій Котермак, або Джорджо да Леополі, при народженні звався Юрієм Михайловичем Донат-Котермаком. Його можна вважати одним із перших відомих нам учених-русинів епохи Відродження. Він вперше побачив світ у родині дрогобицького солевара, здобув гарну освіту – став доктором медицини і філософії. Пізніше також уславився як астроном, астролог і поет. Котермак став ректором Болонського університету медицини і вільних мистецтв, професором Істрополітанської академії у Братиславі, професором Ягеллонського університету у Кракові. У 1483 р. в Римі видав латиною «Прогностичну оцінку поточного 1483 року», яка є першою відомою друкованою книгою, написаною українцем. Він був упевнений у здатності людського розуму пізнати закономірності світу, у чому й переконував своїх студентів. Серед його учнів, імовірно, був і майбутній видатний астроном Миколай Коперник, що поклав початок новому геліоцентричному погляду на будову Сонячної системи.

Прочитай про тих наших земляків, хто вже досяг успіху й чиїми відкриттями та винаходами пишаються не тільки в нашій країні, а й у світі. Подумай, на кого з них ти хотів/хотіла би бути схожим/схожою і чому.

Прочитай про тих наших земляків, хто вже досяг успіху в науці й чіми відкриттями та винаходами пишаються не тільки в нашій країні, а й в усьому світі. Подумай, на кого з них ти хотів/хотіла би бути схожим/схожою і чому.

Розвиток освіти і науки на Львівщині має давнє коріння. Дух науки формували тут покоління відомих науковців, що представляли культури різних народів. У 1586 р. у Львові починає діяти школа при Успенському православному братстві, фундаторами якої переважно були грецькі, волоські й українські купці. У XVII ст. на Галичині поширилася мережа колегіумів – у Галичі, Городку, Комарному, Львові та ін. Стараннями Великого гетьмана коронного С. Конецпольського в 1637 р. у Бродах була відкрита «Академія Бродська», у якій викладали запрошені професори Краківського університету. У 1661 р. Львівська колегія єзуїтів дістала статус університету. На її базі надалі виріс сучасний Львівський університет. Його першими факультетами були медичний, теологічний, філософський і юридичний.

У XV–XVII ст. у нашому краї жили і творили вчені, які залишили помітний слід у культурі України і сусідніх країн. Зокрема, варто згадати ієрарха римо-католицької церкви, дипломата, історика, автора історії Польщі у 12 томах Яна Длугоша (1415–1480). У «Хроніці Длугоша» є чимало відомостей про українські землі, адже автор опрацював численні руські літописи, більшість із яких не дійшли до наших часів. Першим істориком Львова може вважатися львів'янин вірменського походження Юзеф Бартоломей Зиморович-Озимек (1597–1677). Він написав латиномовну працю «Потрійний Львів», де виклав руський, німецький і польський періоди історії міста з 1202 до 1633 р. Ученим-медиком був львів'янин Еразм Сикст (Мриголод, Львів'янин) (1570?–1635?). Він є автором низки наукових праць, зокрема «Про теплики у Шклі» (видана в 1617 р.), у якій описав курорт Шкло, дав хімічний аналіз його води, привернув увагу до лікувальних властивостей і пропагував грязелікування. У Львові провів останні роки життя Шимон Окольський (1580–1653) – домініканський чернець, польський шляхтич, хроніст та мемуарист Речі Посполитої, автор гербівника «Orbis Polonus».

Серед істориків новітньої доби варто згадати львів'янина Маєра Шмуеля Балабана (1877–1942) – відомого єврейського ученого-сходознавця, рабина і педагога. Він став автором праць з історії євреїв в Україні, Польщі, Австрії. Відомим сходознавцем та істориком Русі-України був Омелян Пріцак (1919–2006), уродженець с. Лук у Самбірському р-ні. Він зробив блискучу наукову кар'єру і став засновником і першим директором Українського наукового інституту Гарвардського університету (до 1989) та Інституту сходознавства НАН України (1991–1999). Також всесвітньо відомим істориком є завідувач кафедри історії Львівського університету Михайло Грушевський (1866–1934). Як автор досліджень про українську козацьку державність та Богдана Хмельницького, низки підручників з історії України уславився професор Львівського університету Іван Крип'якевич (1886–1967). Випускник юридичного факультету Рафал Лемкін (1900–1959) став всесвітньо відомим завдяки дослідженням трагічних сторінок історії вірменів і євреїв, саме він уперше запровадив термін «геноцид» як правове поняття. Випускник філософського факультету Іван Верхратський (1846–1919), відомий дослідник мови та фольклору лемків, мовознавець, письменник і громадський діяч, заклав підвалини української наукової термінології. У Львівському університеті польський філософ і логік Казимир Твардовський (1866–1938) став засновником відомої Львівсько-Варшавської філософської школи. Його учнями були відомі вчені – впливовий польський мислитель Тадеуш Котарбінський (1886–1981),

історик логіки Ян Лукашевич (1878–1956) та ін. Випускник біологічного факультету Львівського університету чесько-німецького походження Рудольф Вайгль (1883–1957) став відомим лікарем-імунологом, який у 1918 р. винайшов вакцину проти епідемічного висипного тифу. Засновником австрійської «школи хімії» вважають професора Львівського університету Леопольда Пebaля (1826–1887), який вивчав склад бориславської нафти і вперше відкрив у ній ароматичні вуглеводні.

За часів австрійського панування у Львові виникла Цісарсько-королівська технічна академія – предтеча Львівської політехніки. У 1851 р. кафедру математики цього вишу очолив українець Лаврентій Жмурко (1824–1889), який став одним із перших творців Львівської математичної школи. Співзасновником Львівської математичної школи також вважають професора Стефана Банаха (1892–1945) – одного із творців сучасного функціонального аналізу. Тричі обирався ректором Політехніки та був першим ректором-

українцем Юліан Медведський (1845–1918) – дослідник геології та мінералогії Калусько-Стебницьких родовищ і Трускавця. У 1912–1913 рр. посаду ректора Львівської політехніки обіймав Едвін Гаусвальд (1868–1942) – польський інженер-механік, автор проєкту львівського електричного трамвая, класик науки організації та управління. Львів і сьогодні є потужним науковим і освітнім центром зі сталими європейськими традиціями.

Звісно, вчених, які народилися і працювали в нашій країні, і зокрема у твоєму регіоні, набагато більше, ніж ти побачив/побачила в цьому зошиті. Поговори з дорослими, пошукай в Інтернеті й спробуй знайти інформацію про вчених, винахідників/винахідниць і просто творчих людей, що живуть поруч із тобою.

Львівщина пишається своїми вченими та винахідниками. На жаль, не всі вони змогли реалізувати себе на Батьківщині – дехто з них у різні періоди історії краю був вимушений емігрувати за кордон. Pozнайомся лише з деякими іменами.

Ігор-Орест Богачевський (1928–2010) – американський конструктор українського походження, відомий учений у галузі аеронавтики й астронавтики, народився і виріс у м. Сокалі. Він здійснював математичне моделювання ядерних ракетних двигунів і розвитку телефонних мереж. Завдяки «формулі Богачевського» було розраховано політ на Місяць, а також подальше повернення на Землю американського космічного корабля «Аполлон-11».

Роальд Гофман (при народженні Руал Сафран) – відомий американський учений-хімік, філософ і письменник єврейського походження, народився в м. Золочеві в 1937 р. Займався вивченням закономірностей хімічних реакцій (закон Вудварда-Гофмана) та ін. У 1981 р. Роальд Гофман спільно з японським ученим Кенеті Фукуї здобув Нобелівську премію в галузі хімії «за розробку теорії протікання хімічних реакцій». Це дослідження вони зробили незалежно один від одного.

Геді Ламар (при народженні Гедвіга Єва Марія Кіслер, 1914–2000) народилася у Відні в родині львівського банкіра єврейського походження. Зробила карколомну кар'єру кіноактриси в Голлівуді й була талановитою винахідницею. У 1942 р. вона разом із компо-

зитором Джорджем Антейлом запатентувала «Секретну систему зв'язку». Їхній винахід сьогодні використовується всюди – від військових супутників і мобільних телефонів стандарту GSM до Wi-Fi і GPS. День народження акторки 9 листопада визначений Днем винахідника в німецькомовних країнах.

Любомир Романків – американський учений українського походження в галузі електроніки, народився в 1931 р. у Жовкві. Став відомим як винахідник процесів для записування інформації, на основі яких були створені жорсткі диски та перші персональні комп'ютери. Є автором і співавтором понад 60 патентів, провідним науковцем компанії «IBM» у галузі комп'ютерних технологій.

Станіслав Улям (1909–1984) – американський математик єврейського походження, народився у Львові, є вихованцем Львівської політехніки. Після еміграції до США разом із колегами займався розробками атомної і водневої бомб, захопився проблемами ядерних ракетних двигунів. Пізніше активно працював над створенням нової мови програмування для розв'язування біологічних задач.

Поміркуй разом із однолітками: якщо людина має право отримати прибуток із використання своїх винаходів, то чи має вона нести матеріальну чи моральну відповідальність за шкоду, яку може заподіяти певний винахід здоров'ю людини, існуванню людства чи природи?

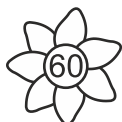

Львів є батьківщиною винаходу, що вже більш ніж 150 років щоденно використовує людство, – це гасова (керосинова) лампа. Авторами цього винаходу вважаються видатний львівський фармацевт угорсько-німецького походження та один із винахідників промислової нафтопереробки Ян Зег (1817–1897) і видатний хімік-технолог, бізнесмен польсько-вірменського походження й один із батьків нафтової промисловості краю Ігнацій Лукасевич (1822–1882).

Перша гасова лампа, виготовлена й удосконалена бляхарем А. Братковським за конструктивними вимогами Й. Зега та І. Лукасевича, публічно «засвітилася» 30 березня 1853 р. у львівській аптеці «Під зіркою», у хімічній лабораторії якої й був винайдений спосіб виготовлення чистого гасу.

Чи відомо тобі, що такі винаходи, як батут, снігохід, пластилін, хутряні навушники, ласти для плавання та фруктовий лід на паличці, належать дітям різних країн світу? Є й серед сучасних учнів Львівщини майбутні вчені і винахідники. Може, вони мешкають поруч із тобою? Прочитай про одну із них. Можливо, ти збираєшся стати винахідником/винахідницею? Розкажи про те, які галузі науки тебе цікавлять.

17-річна школярка зі Львова Софія Петришин розробила прилад «Indice», який зчитує текст із електронного носія, перекладає його шрифтом Брайля і передає команду в коробку з 6 зубцями, що роблять шрифт відчутним на дотик, піднімаючись догори в потрібному алгоритмі. З цим винаходом Софія перемогла у всеукраїнському конкурсі «Intel Techno Ukraine» та виборола «бронзу» в Міжнародному конкурсі наукових та мистецьких проєктів GENIUS Olympiad 2018.

Чи знаєш ти, що такі винаходи, як компактний диск, гіпсова пов'язка та попередник рентгену, кінескоп для показу кінострічок, годинник-глюкометр, рукавичка для людей з вадами зору та багато інших важливих і необхідних речей, належать українцям з різних куточків нашої країни? Але, на жаль, деякі з винахідників/винахідниць не змогли вчасно описати своє відкриття, запатентувати його й представити світовій спільноті, тому й не вони сьогодні є визнаними «батьками» цих корисних речей.

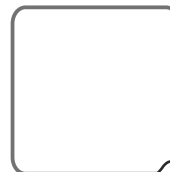
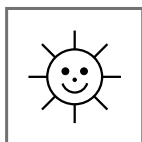
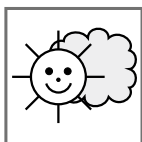
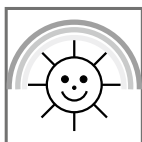
Як ти зміг/змогла побачити, в Україні живуть дуже талановиті люди з допитливим розумом, спостережливі та уважні до деталей. Але деякі ідеї, винайдені українцями, світ побачив під іменем інших вчених. Не виключено, що декілька людей одночасно можуть дійти однакових висновків під час дослідів. Як же довести, що ідея належить саме тобі? Ось декілька важливих кроків, яких треба дотримуватись:

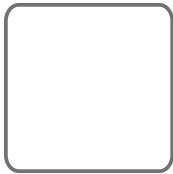
1. Найнадійніший захист – це патентування в спеціальному державному бюро. Це можливо зробити навіть у твоєму віці за допомогою батьків. Але, щоб запатентувати ідею, потрібно зробити прототип (мінікопію, пробний екземпляр, приклад коду з інформацією), тобто надати ідеї матеріальної форми.

2. Під час виготовлення прототипу потрібно нотувати кожний свій крок. Таким чином ти матимеш докази, як його отримав/отримала, як дійшов/дійшла цієї думки. А також підказки для себе, що треба врахувати на майбутнє, що вдалося, а від чого довелося відмовитися.

3. Якщо ти спілкуєшся з потенційним покупцем/покупчиною або людиною, яка готова оплатити виготовлення прототипу (таку людину називають інвестором/інвесторкою), будь певен/певна, що описуєш основні риси продукту. Не потрібно розповідати деталі виготовлення, технологію і кроки – так твою ідею можуть вкрасти. Опиши, для чого ця річ створена і кого вона може зацікавити.

4. Подумай над логотипом та назвою. Вона може бути пов'язана з властивостями продукту, як, наприклад, торгова марка «Ласунка» (назва говорить про смак продукції). Також назва може походити від імені автора, наприклад дизайнери називають торгові марки своїм ім'ям – Vovk, Pustovit, AndreTan тощо. І головне – не зупиняйся. Завжди виграє той, хто мріє і втілює ідеї в життя.

ПІДПРИЄМНИЦТВО Й ТОРГІВЛЯ. НАРОДНІ МАЙСТРИ/МАЙСТРИНІ ТА ПІДПРИЄМЦІ(-НИЦІ) КРАЮ

Придумай визначення.

Майстер/майстриня –

Підприємець/
підприємниця –

Розкажи, які народні ремесла й види декоративно-ужиткового мистецтва ти знаєш.

Передивись речі, якими прикрашена твоя оселя та якими ти користуєшся у повсякденному житті, – можливо, на чомусь ти знайдеш клеймо або підпис народного(-ї) майстра/майстрині, про яких йде мова в тексті. Розкажи про це в класі. Які ще цікаві вироби народних майстрів/майстринь і amatorів/amatorок ти зустрів/зустрічала під час відвідування музеїв, ярмарків у своєму населеному пункті? Яких ще майстрів/майстринь ти знаєш?

Львівщина має давні традиції місцевого декоративно-ужиткового мистецтва, які продовжуються або відроджуються в наш час. На мистецьких виставках-ярмарках і в музеях краю можна побачити вироби з бісеру та соломи, витинанки, вишивки, гобелени, живопис, іграшки, кераміку, килими, різьблення по дереву, писанки тощо. Найвідомішими є вишиванки Сокальського, Яворівського та Городоцького р-нів. Традиції художньої вишивки в краї на доріжках, рушниках, серветках і скатертинах, блузках і кептарях тощо продовжили та розвивають майстрині О. Білас-Березова, І. Бондар, Г. Дзяма, М. Генда, М. Калиняк, М. Кот (Буга), М. Кудлик, О. Курилас, Г. Ліщинська-Кравець, О. Луцишин, І. Ольшанська, С. Островська, Н. Чорна та ін. Майстрині художнього ткацтва і традиційного народного костюма О. Гайовишин, Н. Горак, Г. Гром, З. Краковецька та ін. активно співпрацюють з народними фольклорними і художніми колективами, проєктують сучасний одяг і оздоблюють його на основі елементів народного строю бойків, лемків і гуцулів. Розвивається мистецтво витинанки (майстриня З. Богдан та ін.). У краї відроджуються ковальські традиції завдяки майстрам О. Боньковському, Б. Романцю, А. Уляницькому та ін., щорічно у Львові проходить Всеукраїнський фестиваль ковальського мистецтва «Залізний лев».

Гутне скловиробництво – одне з найстаріших у нашому краї. Про це можна дізнатися, відвідавши музей скла у Львові. Для успішного відновлення і розвитку цього виробництва багато зусиль доклали майстри-склодуви П. Семененко та М. Павловський. У 1962 р. на Львівській експериментальній керамічно-скульптурній фабриці було навіть відкрито гутний

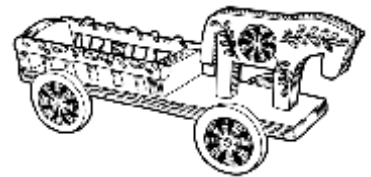
цех, що випускав декоративний посуд і сувеніри з кольорового скла. Серед майстрів-склодувів львівської школи – Б. Валько, О. Гера, Й. Гулянський, П. Думич, Я. Мацієвський, М. Тарнавський та ін.; художники А. Бокотей, Б. Галицький, В. Гінзбург, О. Звір, Є. Мері, Ф. Черняк, Р. Шах та ін. З гутним промислом пов'язане й давнє виробництво бісеру. З нього робили прикраси й оздоблювали народний стрій. Серед майстрів тканих та силяних прикрас із бісеру – О. Білас-Березова, І. Дух, Р. Загайська, Н. Чорна та ін.

Про українську писанку сьогодні знають в усьому світі. Пам'ятники писанці встановлено не тільки в Канаді й Аргентині, а й у багатьох селах, містечках та містах України. Зокрема такі пам'ятники є у м. Червонограді, с. Братківцях Стрийського р-ну та в с. Доброгостові Дрогобицького р-ну. Про життя писанки сьогодні свідчить популяризація писанкарства у численних майстер-класах, фестивалях (наприклад, щорічний Фестиваль писанок у Львові та Києві) тощо. Серед сучасних писанкарів краю такі майстри, як І. Вах, С. Волощенко, З. Гре-горійчук, Р. Загайська, М. Іванишин, В. Манько, Н. Чорна та ін.

Осередками гончарства Львівщини були села Гавареччина, Глинськ, Гутище, Лагодів, Сасів, Сокаль, Шпиколоси, Явір тощо. Глиняні вироби на Львівщині робляться переважно з червоної глини. Яворівська кераміка може бути також зеленого кольору. Гончарні вироби чорного і темно-сріблястого кольору представляють традиційний народний промисел чорнодимленої кераміки, розташований у с. Гавареччині Золочівського р-ну. Майстри і майстрині димленої кераміки працюють не тільки в Гавареччині, а й по всій області, зокрема М. Бакусевич, І. Братко, В. Гарбузинський, С. Івашків, Д. Каганюк, П. Лишньовський, І. Луковський, О. Мартинович, Р. Сінькевич, В. Сушанський, А. Уляницький та ін. Також на Львівщині в різних техніках працюють народний художник А. Бокотей, скульптор М. Кордіяка, художниця-керамістка З. Краковецька та ін. талановиті митці-керамісти.

Вагомою частиною сучасного українського декоративно-прикладного мистецтва є деревообробка та різьблення по дереву й кістці. На Львівщині можна побачити яворівську забавку – іграшки (брязкальця, ляльки, візочки, коники, пташки, тріскачки, сопілки тощо), що майструються в основному з осики та прикрашаються традиційним яворівським розписом – «вербівкою», тобто всі малюнки виконуються у вигляді вербових гілок зеленим, жовтим, синім і червоним кольорами. У ХХ ст. яворівську забавку виготовляли майстри В. Прийма, С. Тиндик, С. Фірчук, родина Станьків. Майстер Й. Станько (1893–1967) у середині ХХ ст. заснував один із найновіших різновидів художнього плоского жолобчасто-вибірного різьблення, який стали називати яворівським різьбленням. Суть нової техніки різьблення полягала у вирізанні неглибокими нарізами рослинно-геометричної орнаментики на темних поверхнях. Послідовниками та поширювачами нової техніки різьблення стали майстри І. Бабійчук, Б. Бакалець, І. Білик, М. Вівчар, А. Гац, А. Гула, К. Кавас, В. Кадук, М. Канарчик, Б. Калюжний, Я. Карапінка, М. Макогін, С. Мельник, Р. Нікула, Д. Патєєв, В. Панко, А. Пенко, Ф. Роговиць, О. Стахов, С. Тлустий, І. Шпаківський, Л. Юрчук, В. Яремин та ін. Серед різьбярів Львівщини, які працюють у різних техніках, варто згадати Ю. Бердаля, А. Гац-Скаківську, Д. Долинського, І. Ковальського, Ф. Ляховича та ін.

Майстри об'єднуються в різноманітні творчі спілки й організації, зокрема Національну спілку майстрів народного мистецтва України. Давніх і сучасних мистецтв можна навчитися – на Львівщині працюють школи мистецтв, Львівський коледж декоративного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша, Львівська національна академія мистецтв тощо.

Розпитуючи дорослих, відвідуючи бібліотеку чи за допомогою мережі Інтернет, спробуй дізнатися, чи живуть у твоєму населеному пункті народні майстри/майстрині й що вони виробляють. Розкажи про них у класі, і якщо вам буде цікаво з ними зустрітися, запросіть їх на урок.

Прочитай про розвиток торгівлі та промислових підприємств на Львівщині за старих часів. Розпитай дорослих, кого з відомих підприємців, засновників сучасних промислових підприємств твого населеного пункту вони можуть згадати.

Найпотужнішими в XV–XVII ст. у Львові були купецькі громади вірмен, греків і євреїв. Серед грецьких купців Галичини були вихідці з Константинополя, Бухареста, Ясс, островів Хіосу і Криту. Вони привозили ексклюзивний східний товар – в основному вина, а ще килими, прянощі та предмети розкоші. Наприклад, у 90-х рр. XVI ст. купці закуповували вино на Криті по 30 флоринів за куфу (бочку), а у Львові продавали за 80–85 злотих. Вино везли у наш край через Молдову і Волощину, а потім, за посередництвом польських та вірменських купців, – через Ярослав і Краків – на Сілезію, Чехію, Моравію, Словаччину далі на Захід. На межі XVI–XVII ст. у міських фінансових книгах Львова було зареєстровано 700 грецьких купців. Серед них – А. Альвізій, Я. Аффендік, Ю. Барбаріго, М. Лангиш, Ю. Папара, П. Росо, С. Симоніді, П. Сиропуло та ін. У різний період на фінансовому ринку міста лише з Криту діяли близько 153 купців, одними із найвідоміших була родина Корняктів (імовірно, Корніадісів) – Михайло та його молодший брат Костянтин. Останній не тільки став найбагатшим грецьким купцем Львова наприкінці XVI ст., а й дістав від короля Сигізмунда II Августа посаду митника Руської землі, шляхетський титул та герб. Через сто років найбагатшим серед греків Львова був визнаний І. Мазаракі. У 1656 р. його особистий маєток було оцінено на суму 300 тис. злотих, він на той час вважався у місті другим після статків вірменина І. Вартиросовича (600 тис. злотих). Статки найбагатшого польського купця міста Я. Аттельмаєра не перевищували 120 тис. злотих. У 1640 р. братство Святого Григорія при вірменській церкві заснувало першу львівську фінансову установу – Вірменський побожний банк, який проіснував аж до 1939 р. У другій половині XVI ст. впливу у Львові набули єврейський лихвар Іцак Нахманович, єврейські торговці вином Хаїм Коен і Абрахам де Моссо.

Перші промислові підприємства краю були пов'язані переважно з видобутком корисних копалин. На Львівщині сіль добували ще з княжої доби зазвичай у виварному вигляді. Зокрема, у Дрогобичі сьогодні працює підприємство АТ «Галка-Дрогобич», яке веде свою історію від солеварні 1250 р. На початку XV ст. соляними копальнями у Дрогобичі стали опікуватися орендатори – єврейські купці – Волчков і Дзятко, причому останній у 1425 р. дістав від короля дозвіл на постачання солі до королівського двору та монополію на торгівлю нею з Туреччиною і Києвом. У XVI ст. на Львівщині діяло більш ніж 10 свердловин – у Старій Солі, Дрогобичі, Колпці, Модричах тощо. Особливо єврейське підприємництво розквітло за Яна III Собеського – на початку 1700-х рр. практично всією торговою сферою, включно з експортом, у Дрогобичі володіли євреї. Окрім солеваріння і винокуріння, успішними були експорт худоби до Сілезії, торгівля одягом та банківська справа. З огляду на те, що Дрогобич був недалеко від старого угорського кордону, заможні єврейські купці обслуговували подорожніх – займалися обміном валют. З'являлися і нові ідеї. Так, єврей Лейб Йозефсберґ дістав дозвіл відкрити у Дрогобичі взуттєву фабрику, що належала його родині до 1939 р.

У 1810–1817 рр. єврей із Праги геолог Йозеф Гекер одним із перших розпочав видобуток дрогобицької нафти, а також її дистиляцію. Невдовзі Гекер та Йоган Мітіс дослідили наф-

ту коло Трускавця. У 1835 р. вони відкрили у Бориславі понад 20 копалень нафти. Підприємець вірмено-польського походження Ігнатій Лукасевич у 1854 р. заснував нафтову копальню «Франек» у с. Бібрці біля Кросна, де нині діє музей, він же очолив у 1877 р. перший нафтовий конгрес у Львові, а в 1880 р. заснував Крайове нафтове товариство. У 1862 р. в Дрогобичі чотирма підприємцями була заснована нафтопереробна фабрика Гартенбергів-Лаутербахів-Гольдгамерів-Вагманів, яка виготовляла парафінові свічки, за десять років на її основі виникла Перша Галицька нафтова компанія. Окрім нафти, у Галичині великої популярності набуло видобування озокериту. Центром видобутку став район Борислава і сіл Дзвиняча та Старуні. Першим власником гірничого дозволу на видобування озокериту в 1810 р., став підприємець Ян Маттіс. Пруський капіталіст Роберт Домс, який згодом очолив Львівську торговельну і промислову палату, у 1853 р. відкрив у Бориславі перше нафтопереробне підприємство, а в 1861 р. першим в Україні та одним із перших у світі впровадив ручне ударне буріння нафтогазових свердловин для видобутку нафти. Паралельно з нафтовим бізнесом він вкладав кошти в харчову промисловість: у 1848 р. відкрив у Львові промислове виробництво «кави» з цикорію, пізніше – виробництво борошна, пива і хліба. Його броварня стала складовою Акційного товариства броварів (нині Львівська пивоварня).

З 1827 р. починається промислове використання мінеральних вод краю – офіційний дозвіл на побудову стаціонарного будинку для приймання ванн і чотирьох будинків для проживання туристів дістав адміністратор державних маєтків поляк Юзеф Міцевський, який і став одним із фундаторів курорту Трускавець. Одним із перших організаторів українського купецтва в Галичині був Іван Борис (1869–1923). Він займався виробництвом овочевих соків, вина «Борисина», тримав крамницю і ресторан у Перемишлі, а згодом у Львові. У 1922 р. заснував фірму текстильних виробів «Мануфактура». Борис став співініціатором Першого з'їзду руських галицьких і буковинських купців (1906 р.) і створення Комітету українських купців у Львові. Велику допомогу, зокрема і фінансову, у розвитку українського підприємництва на Галичині надавав митрополит Андрей Шептицький (1865–1944). Вважається що він заклав підвалини соціального підприємництва в краї.

Водночас Львів набуває слави столиці солодощів. Спочатку завдяки численним кондитерським, або, як їх називали у нашому краї, цукерням, потім – промисловим підприємствам. Першу цукерню відкрив у місті швейцарець Домінік Андреоллі (1803). Полюбляли городяни смакувати мигдалем у шоколаді, чорносливом, марципанами, тістечками, помадками у цукерні Матея Костецького. Його конкурентами були підприємці Леопольд Ротлендер, Людвіг Залевський та ін. Цукерня Бенецького частувала морозивом. У 1882 р. розпочала роботу «Бранка» – «парова фабрика цукрів та медівників» знаного у всій Європі кондитера Маурісія Брандштадтера. Пізніше, у 1910 р., брати Гамер і Цимер побудували у Львові ще одну кондитерську фабрику – «Газет» (за першими літерами імен – «G» й «Z»), яка входила в десятку найбільших у Європі. У міжвоєнні часи в місті звели кондитерську фабрику Яна Гефлінгера, а в 1922 р. розпочала свою роботу «Перша українська фабрика цукерків і помадок «Фортуна»» (згодом «Фортуна Нова») однієї з перших українських бізнес-пані Кліментини Авдиківич-Глинської (1884–1965). За радянських часів ці фабрики були націоналізовані, а в 1962 р. на основі львівських кондитерських підприємств створили фірму «Світоч». Наприкінці 1990-х рр. «Світоч» увійшла до складу швейцарської транснаціональної корпорації Nestle S.A.

Напиши, якими, на твій погляд, знаннями, уміннями та якостями має володіти підприємець/підприємця.

Людина має вчитися, їсти, лікуватися, мати житло, одягатися, переміщатися в просторі тощо. Потреба – це необхідність володіти певними речами, а також користуватися послугами – в освіті, охороні здоров'я, побуті, розвагах тощо. Для того щоб задовольняти потреби людей у товарах і послугах, існує бізнес.

Бізнес (з англ. – заняття, справа) дає людям те, що їм потрібно для життя. Людина, яка займається бізнесом, називається бізнесменом або підприємцем. Бізнесмен має вивчити потреби людей, знайти або зробити те, що їм необхідно, продати це людям, які все це споживають і тому називаються споживачами. Це величезна праця, що потребує постійних зусиль. Що ж змушує бізнесмена так працювати? Головна його мета – отримати від своєї справи більше коштів, ніж у неї вкладено, тобто отримати прибуток.

Прибуток – це частина виручки від продажу товару (виконання робіт або послуг), що залишається після виплати та покриття всіх витрат на виробництво цих товарів і після оплати всіх податків. Прибуток дає можливість розвивати свій бізнес, вкладати гроші в цікаві проекти, робити для себе необхідні покупки, краще харчуватися, одягатися, відпочивати й т. д. Великий і регулярний прибуток також дає змогу займатися благодійною діяльністю. Крім цього, бізнесмен може отримувати моральне задоволення від самореалізації, втілення своїх ідей, виробництва корисних товарів тощо.

Однак підприємницька діяльність – це не тільки радість перемог. У бізнесі є гостра конкурентна боротьба, суперництво, ризик втрат та інші проблеми. Важливо вірити у свою ідею, мати чіткий план її реалізації й не боятися складнощів.

У нашій країні тепер у кожної людини є можливість мати свою справу і бути власником/власницею. Хто ж такий/така власник/власниця? Це людина, яка має право володіння, користування, розпорядження яким-небудь майном. Бізнесмен/бізнесменка, як і власник/власниця, може мати у своєму розпорядженні засоби виробництва – будинки, землю, інструменти, машини, комп'ютери тощо, зокрема звичайну духовку, якщо збирається сам/сама випікати тістечка, або бандуру, якщо збирається грати в переході й цим заробляти гроші. Отже, якщо у підприємця/підприємці є власність на засоби виробництва чи гроші на їхню оренду, він/вона може почати свою справу (бізнес). Обсяг діяльності залежить від вкладеного в нього капіталу, тобто грошей. Якщо на старті підприємницької діяльності ти обмежений/обмежена в коштах, значить, потрібно розраховувати на свої сили або знайти інвестора/інвесторку – того, хто має вільні гроші й готовий їх вкладати в цікаві ідеї з метою отримати прибуток чи безкорисливо, як благодійник/благодійниця. Пошук грошей для реалізації ідей називається «фандрайзинг». Практика показує, що майже всі великі ідеї, наприклад виготовлення автомобілів чи комп'ютерів, на самому початку не викликали великого захоплення у тих, хто мав капітал і міг допомогти втілити в життя нове відкриття. Також багато

цікавих ідей сучасним бізнесменам спали на думку ще під час навчання у школі. Тож, якщо у тебе є бізнес-ідея, не втрачай надії й наполегливо шукай можливості її втілення.

Для успішного заняття бізнесом необхідно розуміти, що таке маркетинг. Щоб домогтися успіху, треба зрозуміти, для кого ти працюєш. Мета маркетингу – дізнатися і зрозуміти чи переконати свого споживача/споживачку (клієнта/клієнтку) настільки, щоб без цього товару або послуги він/вона не міг/могла обходитися. Товари і послуги, за які ми просто зараз готові дістати гроші з гаманця, і є попит. Наприклад, парасольки найкраще продаються у дощову погоду. Ще один приклад. Бізнесмен Байрон Різ вирішив стати справжнім Санта-Клаусом для дітей у всьому світі, адже кожен малюк взимку мріє про подарунок чи хоча б лист від нього. Він зробив сайт SantaMail.org, щоб діти мали можливість відправити свої листи в «Сантамейл» на «Північному полюсі». Щоб отримати персоналізовану відповідь від Санти, батькам діточок треба було заплатити 9,95 доларів. Це, може, й невелика сума, але якщо помножити її на 300 тис. відповідей, які Байрон від імені Санти відправив тільки у 2016 р., то виходить кругленька сума.

Все має свою ціну, зокрема товари та послуги. Ціна – це кількість грошей, які правлять за річ, продукт або послугу. Як встановлюється ціна? На ринку зазвичай покупці торгуються з продавцями. Продавець називає ціну, вищу від тієї, яку очікує отримати, а покупець, навпаки, називає ціну, нижчу від тієї, яку готовий сплатити. Торгуючись, вони встановлюють ціну, яка влаштовує їх обох. У магазинах зазвичай торгуватися не вийде – там всі платять однаково. Від чого залежить ціна? Від витрат на виготовлення й від попиту. Чим вищий попит, тим вища ціна. Найпростіший метод ціноутворення – собівартість + надбавка, де собівартість – це сума грошей, витрачена на те, щоб зробити товар або надати послугу, а надбавка – це прибуток, який ти сподіваєшся отримати.

Наприклад, ти можеш виготовити повітряного змія. Для того щоб його зробити, потрібно купити клей, папір, палички для каркаса, фарби, нитки тощо. Формула ціни на змія може бути така: 50 грн. – ціна всіх матеріалів і твоєї роботи з виготовлення плюс надбавка за ідею і винагородження (20 % від 50 грн.) – 10 грн. Разом остаточна ціна – 60 грн. Якщо зробити і продати 100 таких зміїв, то отримаєш 6000 грн., з яких 1000 грн. буде чистим прибутком. Якщо ж ти їх зробиш і будеш продавати на фестивалі повітряних зміїв і попит на них буде дуже великий, тоді надбавка може бути більша – до 100 %, відповідно і прибуток буде більший. Хоча якщо робити таку велику кількість зміїв, то ще потрібно буде заплатити за відкриття підприємницької діяльності, оренду приміщення, зарплату помічникам, податки, ліцензію на торгівлю і за оренду торгового місця тощо. Всі ці витрати також повинні увійти в собівартість товару. Без прибутку будь-яка комерційна діяльність втрачає сенс.

(За А. і П. Владимірськими)

Прочитай про одного з легендарних підприємців нашого краю. Поміркуй разом із дорослими, чому бізнес Кульчицького став успішним.

Юрій Кульчицький (1640–1694) – український шляхтич, перекладач та розвідник польського короля Яна Собеського, герой «Віденської відсічі» 1683 р., уславив себе як успішний підприємець, власник однієї з перших віденських кав'ярень і, ймовірно, автор рецепту «віденської кави». Вважається, що він походив з української шляхетної родини Кульчицьких-Шелестовичів із с. Кульчиців біля Самбору. За легендою, замолоду пішов на Січ, під час одного з походів потрапив у османський полон, де досконало вивчив османську мову й звичаї, зокрема звичай пити каву. Був поліглотом – знав, окрім рідної, османську, угорську, сербську, румунську і німецьку мови, тому працював перекладачем, заробив статки і став торгувати у

Відні східними товарами. Під час османської облоги міста героїчно передав відомості про необхідність допомоги союзникам, завдяки чому облога була знята. Із трофеїв, здобутих у ворогів, Кульчицькому віддали кількості мішків кави. Спочатку Кульчицький став варити її і на таці розносити вулицями Відня «турецьку каву» без цукру, пропонуючи горнятко за крейцер. Але така кавка на смак європейців була гіркою й не дуже подобалася, тому підприємець почав експериментувати – спочатку підсолонив, потім додав молока. Відтак напій Кульчицького став смакувати віденцям, і згодом його почали називати «віденська кавка». Кількість шанувальників кавки зростала, і Кульчицький відкрив у Відні кав'ярню «Під синьою пляшкою». Відвідувачів підприємець завжди обслуговував у османському вбранні, чим додавав оригінальності своєму закладу. У Відні, на батьківщині та у Львові йому споруджені пам'ятники.

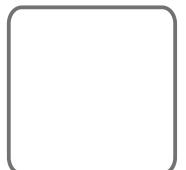
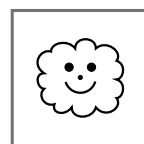
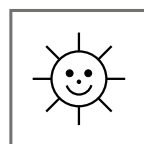
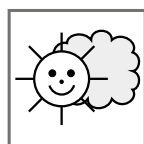
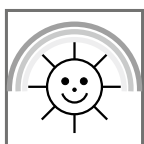
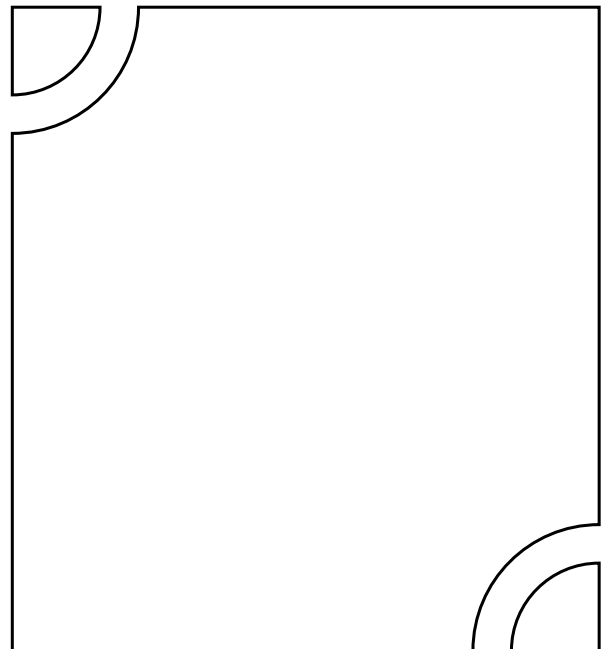
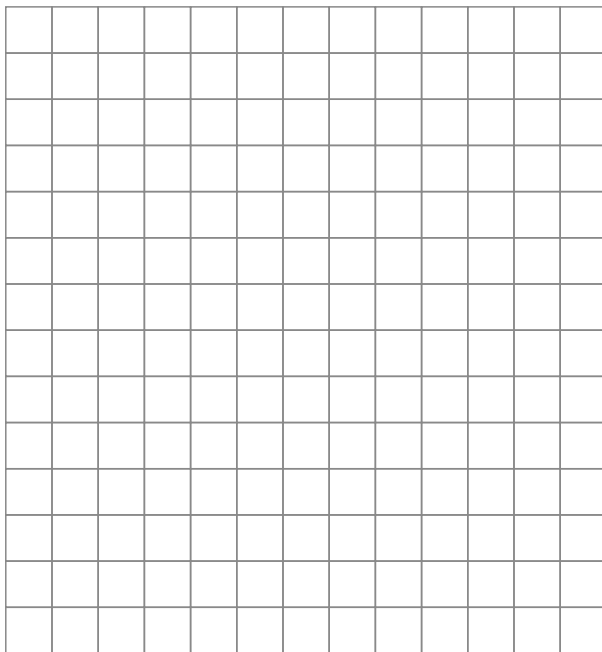
Подумай, які приватні підприємства й заклади торгівлі, харчування, побутових та інших послуг є у твоєму населеному пункті. Яких закладів чи підприємств бракує? Чи хотів/хотіла би ти у майбутньому відкрити свою справу? Яку саме і чому?

Спробуй скласти кросворд із назв промислових підприємств, торговельних чи розважальних центрів, прізвищ відомих підприємців/підприємниць та майстрів/майстринь твого населеного пункту.

Придумай і намалюй власний логотип, тобто зображення, яке буде говорити про твоє ім'я, хобі, ідею, яку б хотів/хотіла втілити в майбутньому.

МЕЦЕНАТСТВО Й МИЛОСЕРДЯ

Меценатство – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень

Благодійність, або добродійність, – безкорисливе надання допомоги тим, хто її потребує

Милосердя є діяльним прагненням допомогти кожному, хто має в цьому потребу. Відповідно до християнського віровчення обов'язком кожної людини визначено такі милосердні вчинки: голодного нагодувати, спраглого напоїти, голого одягнути, недужого відвідати, померлого поховати. Добра порада іншій людині вважається виявом духовного милосердя. Милосердя ґрунтується на таких якостях людини, як чуйність, уважність, доброзичливість, і несумісне з пихою, байдужістю, брутальністю.

В ісламі, як і в інших світових релігіях, постійне моральне вдосконалення ставиться за обов'язок кожному/кожній правовірному/правовірній мусульманину/мусульманці. Згідно з віровченням, Аллах, який є милостивим і милосердним, вимагає і від мусульман виявляти такі ж якості. При цьому в Корані йдеться не лише про співпереживання, співчуття тому/тій, хто потрапив/попапила у складне становище, а й про надання йому/їй реальної безкорисливої допомоги і підтримки. Всі мусульмани мають платити зак'ят – милостиню, або податок на користь тих, хто потребує допомоги.

У давніх євреїв існували етичні норми про необхідність співчуття ближньому, надання йому моральної і матеріальної підтримки. Вважається, що добродійність є одним з основних постулатів іудаїзму. Старий Завіт містить декілька законів, що передбачають свого роду оподаткування на користь бідних. У Талмуді добродійність позначається як праведність або справедливість: бідний має право отримувати, а спроможна людина має давати. Проте від обов'язку виявляти милосердя не звільняється ніхто: ні сильний світу цього, ні останній бідняк.

Подумай, чому раніше медсестру в лікарні називали сестрою милосердя.

Прочитай притчу. Які емоції вона в тебе викликала? Які живі істоти (і зокрема люди) навколо тебе найбільше потребують милосердя й співчуття? Як ти гадаєш: чи кожна людина здатна на милосердний вчинок?

Один старий йшов берегом моря і раптом побачив хлопчика, який піднімав з піску морських зірок і кидав їх у воду. Старий підійшов ближче і спитав: «Навіщо ти кидаєш ці морські зірки у воду?» Хлопчик, не припиняючи свого заняття, відповів: «Якщо вони залишаться на березі до завтрашнього ранку, коли почнеться відлив, то загинуть». – «Але це ж просто нерозумно! – вигукнув старий. – Озирнись! Тут їх тисячі на всьому узбережжі. Твої спроби нічого не змінять!» Хлопчик підняв наступну морську зірку, на мить задумався, кинув її в море і сказав: «Для цієї зірки я зараз змінив усе». Тоді старий теж підняв зірку й кинув її в море. Потім ще одну. До ночі на пляжі було безліч людей, і кожна піднімала і кидала в море зірку. І коли зійшло сонце, на пляжі не залишилося жодної неврятованої живої істоти.

Англійський поет і релігійний діяч XVI–XVII ст. Джон Донн колись сказав: «Бути милосердними – це значить робити все, що ми спроможні зробити». Разом із сусідом/сусідкою по парті обери одну з наведених нижче ситуацій і напишіть на пелюстках квітки-семицвітки ваші можливі дії – яким чином ви могли б виявити милосердя, допомогти в цій ситуації. Хто із твоїх знайомих потребує співчуття і допомоги?

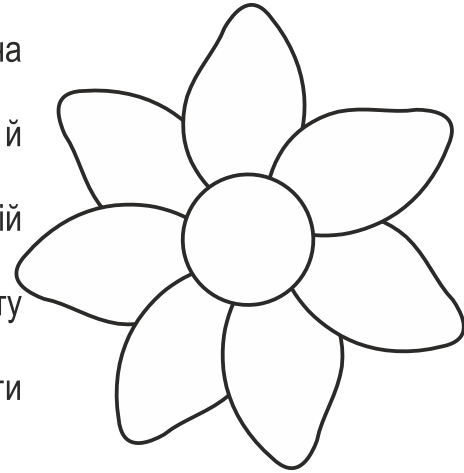
1. У дворі живе дуже милий і спокійний пес-безхатко, а на вулиці лютий мороз.

2. Ви зустріли на вулиці іноземця, який загубився в місті й не володіє жодною з мов, яку ви знаєте.

3. У вашому під'їзді живе одинока старенька бабуся, якій важко пересуватися.

4. У багатодітної родини з вашого населеного пункту згоріли оселя й майже все майно.

5. По дорозі зі школи ви побачили, що старші діти знущаються над молодшими.

Прочитай вірш Марійки Підгірянки і визнач, про що тут ідеться – про благодійність, меценатство чи милосердя?

Наша рідна хата мала, проста,
Та для всіх нас є в ній місця доста.

Ще й як сиріточка до нас зайде.
То і собі місце на ніч знайде.

Прочитай про деяких меценатів нашого краю. Кого із давніх і сучасних меценатів/меценаток і благодійників/благодійниць твого населеного пункту ти знаєш? Згадай, що таке толока і кого називають волонтером. Поміркуй, яку допомогу ти вже втиг/встигла надати людям. До кого ти виявив/виявила милосердя?

Володимир Дідушицький (1825–1899) – спольщений граф українського походження, був видатним ученим. У 1857 р. він перевіз свої колекції до Львова, де згодом облаштував музей. У 1880 р. Дідушицький подарував свій музей місту, хоча продовжив фінансувати утримання цього закладу. Його приватні зібрання нині становлять основу колекцій Державного природознавчого музею НАН України та Музею етнографії та художнього промислу у Львові.

Роберт Домс (1815–1893) – прусський підприємець, який заробив свої статки на нафто-хімічній галузі, у 1885 р. заснував у Львові Притулок для митців і літераторів фундації Роберта Домса. Згідно зі статутом до притулку приймали не тільки старих і хворих архітекторів, акторів, письменників, живописців, скульпторів, а також збанкрутілих підприємців і купців, старих або хворих науковців-хіміків та інженерів.

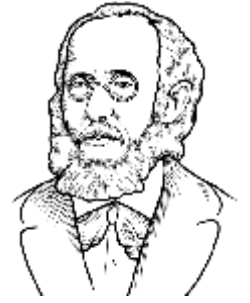
Станіслав Скарбек (1780–1848) – львів'янин польського шляхетського походження. У 1833 р. власним коштом розпочав будівництво міського театру у Львові (тепер це Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької). На час його відкриття в 1842 р. це була найбільша театральна споруда в Європі за площею забудови і третя за кількістю глядачів (1460 місць). У 1840 р. Скарбек заснував

Доброчинний інститут для сиріт та убогих у Миколаївському р-ні. Для цього закладу він побудував розкішний палац, у якому мешкали близько 60 стареньких та жили і вчилися до 400 дітей-сиріт різних національностей.

Ашер Лаутербах (1826–1906) – заможний підприємець Дрогобича єврейського походження, видатний учений і журналіст, уславив себе також як благодійник і філантроп. Він заснував у Дрогобичі в 1860 р. єврейську лікарню, навчальний заклад із читальнею і бібліотекою (1888 р.), надавав фінансову допомогу постраждалим від єврейських погромів у Російській імперії.

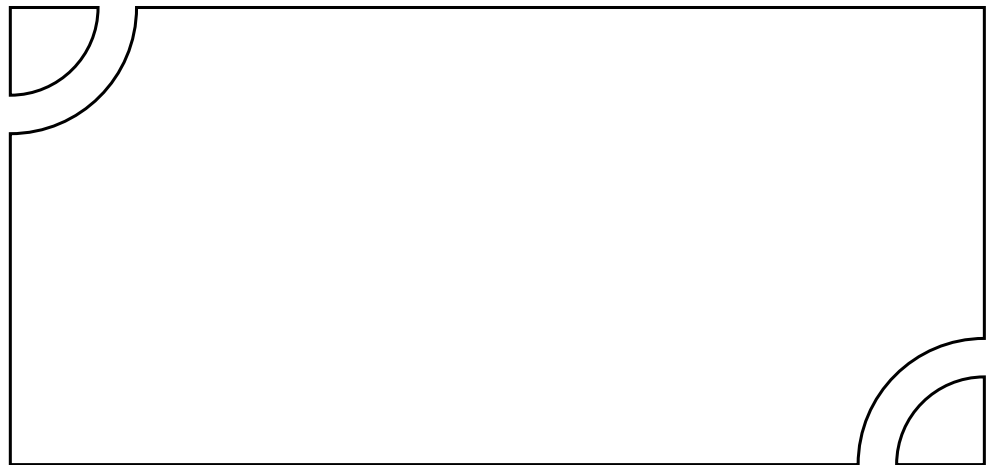

Ігнатій Лукаевич (1822–1882) – польський підприємець вірменського походження, був одним з найвідоміших філантропів Галичини. Він сприяв створенню садів, будівництву доріг і мостів, шкіл, лікарень, надавав гроші на боротьбу з бідністю та алкоголізмом у регіоні, безкоштовно роздавав католицьким і православним громадам гас для освітлення, надавав фінансову підтримку учасникам Польського повстання 1863–1864 рр. тощо. На своїх нафтовидобувних підприємствах запровадив систему премій і обов'язкове страхування життя робітників.

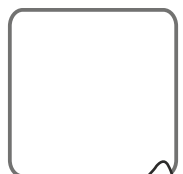
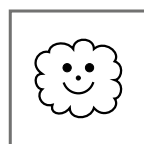
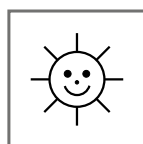
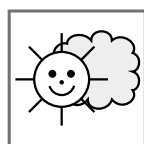
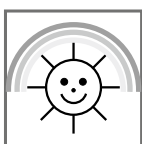
Степан Федак (1861–1937) – адвокат і фінансист українського походження, підтримував українську культуру й освіту. У грудні 1918 р. він організував Горожанський комітет для опіки й допомоги українським полоненим, інтернованим і політичним в'язням, на основі якого пізніше склалися Українське товариство допомоги інвалідам, Союз українських адвокатів і Комітет допомоги політичним в'язням, який Федак очолював до кінця життя. У 1923 р. на будову Українського народного дому у Львові виділив зі своїх статків 2 млн польських марок.

На основі власних знань та уявлень спробуй зобразити милосердя за допомогою найбільш характерних для нього символів.

Уяви собі, що ти вже дорослий/доросла й тебе обрали головою громади або мером міста. Що, на твій погляд, можна було б зробити (наприклад, які закони можна запропонувати чи що побудувати, заснувати тощо), щоб допомогти нужденним і хворим людям, щоб у твоєму населеному пункті всі були задоволені життям, веселі й щасливі.

ВІДОМІ РЕЛІГІЙНІ ДІЯЧІ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЛЬВІВЩИНОЮ

Атеїзм – світогляд, який заперечує, або не має віри в існування Бога чи богів, духів, інших надприродних істот

Конфесія – об'єднання вірян чи особливості віросповідання в межах певного релігійного вчення, наприклад, католицизм, православ'я і різні варіанти протестантизму – це конфесії в християнстві

Прочитай короткі історії життя й діяльності деяких релігійних діячів, які жили в нашому краї і яких сьогодні вважають святими. Подумай, що об'єднує цих людей. Розкажи про свої відчуття та враження під час відвідування культової споруди чи місця для молитви.

Петро Могила (1596/7–1647) – митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1633–1647), екзарх Константинопольського патріарха, народився в родині молдовського і волозького господаря Симеона Мовиле і семигородської (румунської) княжни. У 1610-х рр. Петро з матір'ю вимушені були переїхати до Галичини, де він здобув початкову освіту (ймовірно, у братській школі). Згодом став ученим – «батьком» руської теології – і церковним діячем. Він ініціював церковну реформу і реформу освіти – заснував Києво-Могилянську академію, уклав загальновизнане православними Сповідання Віри (Катехізис, 1640), був меценатом та благодійником – відбудовував церкви та монастирі, жертвував на книговидавничу справу. Відстояв існування, права і свободи православної церкви в Речі Посполитій. Сьогодні святість Петра Могили вшановують не тільки в Україні, а й у Польщі, Росії та Румунії.

Яків (Якуб) Стрепа (1340–1409) походив зі шляхетного польського роду. Юнаком вступив до ордену францисканців, а згодом поїхав навчатися до Рима. У 1392 р. став Галицько-львівським латинським архієпископом. Він особливо опікувався релігійною освітою молоді, за що його стали називати «Приятелем дітей». Свої єпископські доходи призначив на потреби шпиталю Святого Духа та на притулок для бідних і паломників. Почав будувати у Львові катедру (кафедральний собор). Був похований у монастирі францисканців у Львові. Монахи назвали його «провісником миру серед супротивників», а віряни, що приходили на його могилу, вважали його чудотворцем, що зцілював головний біль, надавав допомогу в несподіваних ситуаціях. У 1790 р. папа Пій VI оголосив його блаженним, а в 1910 р. папа Пій X проголосив блаженного Якова покровителем львівської дієцезії разом зі святим Антонієм Падуанським.

Андрей Шептицький (у миру – Роман, 1865–1944) народився на Яворівщині, походив зі шляхетного і заможного галицького роду. Здобув ґрунтовну юридичну і релігійну освіту, прийняв чернечу обітницю у василіанському монастирі, з 1901 р. став предстоятелем Української греко-католицької церкви – митрополитом Галицьким та архієпископом Львівським. За час свого служіння значно розбудував греко-католицьку церкву як в Україні, так і за кордоном. Шептицький сприяв створенню на Галичині українських осе-

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ

редків культури, заснував і подарував Львову Національний музей, надавав стипендіальну підтримку навчанню молодих українських митців за кордоном тощо. За мудрі настанови й великі труди він дістав багато народних імен: Український Мойсей, Духовний будівничий, Провідник української нації. У 1955 р. розпочався процес беатифікації митрополита. Наразі Андрею Шептицькому надано титул «преподобний».

До 1945 р. Львів був унікальним містом у світі – у ньому було три католицьких архієпископства – греко-католицьке, римо-католицьке і вірмено-католицьке. Подумай, які світові релігії та конфесії ти вже знаєш. Як ти гадаєш, чи відрізняється чимось атеїст від вірянина?

Прочитай про релігійних діячів нашого краю, які залишили помітний слід в історії Галичини й відомі не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Розкажи, про яких ще знаменитих релігійних діячів/діячок краю ти чув/чула.

Любомир Гузар (1933–2017) народився у Львові, після 1944 р. родина була вимушена емігрувати. Здобув освіту в Австрії та в США, був членом пласту і капеланом молодечих таборів Спілки української молоді в Елленвілі, штат Нью-Йорк. Пізніше повернувся до Європи, у 1972 р. прийняв чернецтво у студитському монастирі. Був сподвижником Йосипа Сліпого, з 1977 р. – єпископом, із 2001 р. – кардиналом і предстоятелем Української греко-католицької церкви (2001–2011). З 1993 р. мешкав в Україні, повернув резиденцію голів Греко-католицької церкви до Києва. Був одним із моральних авторитетів нації.

Діонісій (чернече ім'я Роман) Кастанович (1878–1954) походив з давнього роду галицьких вірмен, був священником латинського і вірменського обрядів, монахом-францисканцем. Наприкінці 1930-х рр. став адміністратором Львівської вірмено-католицької архідієцезії. У роки гітлерівської окупації рятував місцеві єврейські родини від винищення, за що був ув'язнений гестапо, проте за клопотанням А. Шептицького його звільнили. У 1945 р. його, як і багатьох інших церковних діячів вірмено-католицької та греко-католицької церков, знову ув'язнили – за антирадянську діяльність. Кастанович помер у радянському концтаборі, архідієцезія була ліквідована.

Йосиф Сліпий (1892–1984) народився на Тернопільщині. У 1911 р. вступив до Духовної семінарії УГКЦ у Львові. Згодом він став ректором цієї семінарії (пізніше – Львівської богословської академії). Після смерті Шептицького Йосиф Сліпий очолив УГКЦ. За рік його, як і багатьох інших релігійних діячів, ув'язнили й вимагали підтримати скасування УГКЦ. Сліпий відмовився, його відправили в концтабір. На вимогу світової спільноти в 1965 р. він був звільнений і приїхав до Ватикану. У 1965 р. Верховний архієпископ Львівський Йосиф Сліпий здобув титул кардинала і вже в діаспорі продовжував свою боротьбу за свободу совісті в Україні.

Миколай (Нікол) Торосович (1605–1681) народився в родині багатого львівського купця вірменського походження Якова Торосовича. Здобув гарну освіту і в 1627 р. став єпископом львівських вірмен-григоріан. У 1630 р. уклав унію з Римським престолом і згодом очолив вірменську католицьку архієпархію, яка проіснувала понад 300 років. Його сучасники-єдиновірці неоднозначно сприйняли цей крок, проте в 1635 р. Миколай Торосович склав католицьке сповідання віри перед папою Урбаном VIII у

Римі й був проголошений архієпископом-митрополитом львівським з юрисдикцією над вірменами Польщі, Молдови та Волощини.

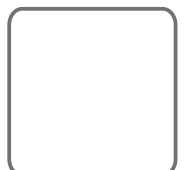
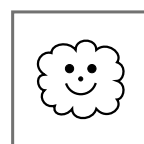
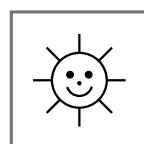
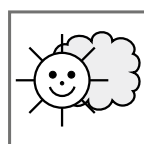
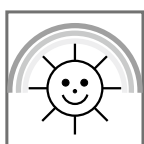

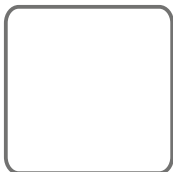
Найвідомішими ортодоксальними рабинами на Львівщині в різні часи (переважно в XVII–XX ст.) були Давид бен Шмуель га-Леві і Хаїм Єгуда Лейб Еттінгер зі Львова, Єкутель Залман Сігель, Єгуда бен Яков і Еліаху Горшовський з Дрогобича та ін. Горшовський уславився також як дипломат, який міг згладжувати конфлікти між прибічниками єврейських релігійних течій – мітнаґдімами, які наголошували на інтелектуальних аспектах релігії, хасидами, які радше були єврейськими містиками, і маскілами – просвітителями, об'єднаними в рух Гаскала.

Наприкінці XVIII ст. в нашому краї поширився хасидизм. Хасидизм як течія в юдаїзмі апелював до емоцій, експресії, він з ентузіазмом був сприйнятий простими вірянами. Першими хасидами у Дрогобичі були ребе Іцхак Друбичер, а пізніше – ребе Елізер Ніссен Тайтльбойм, який походив зі званої хасидської родини з Угорщини. У Бродях – рабини Хаїм Цанзер, Моше Острер, Магід Мейшарім, Нафталі Марґаліот, Ефраїм Залман Марґаліот і Мендель Жолковер. Усі ці рабини були визнані «князями», великими рабинами, вченими та святими людьми єврейської громади Бродів. Броди були настільки унікальним містом, що один з австрійських чиновників прозвав їх «Єрусалимом Австрії», – тут можна було зустріти представників християнської і іудейської релігій і різноманітних їхніх течій. Зокрема, Броди уславилися і як «столиця» розвитку руху Гаскала – просвітництва на Галичині. Таку славу йому здобули єврейські вчені-інтелектуали і богослови Нахман Крохмаль, Дов-Бер Гінзбург, Яків Шмуель Бік, Мендель Лапін, доктор Іцхак Ертер, поет Хаїм Гінзбург і рабини – Моше Мордехай Юваль, Беріш та Іцхак Блюменфельди, Хаїм Горфункель, Яків Левін, Моше Марґаліот, Гірш Рейтман та ін.

Подумай і напиши, що має уміти і якими якостями має володіти духовний/духовна лідер/лідерка громади в сучасному світі.

ДИТЯЧІ БІБЛІОТЕКИ. ВІДОМІ ПИСЬМЕННИКИ/ ПИСЬМЕННИЦІ КРАЮ

Як ти гадаєш, навіщо люди вигадали бібліотеки? Чому люди збирають книги? Чи потрібна паперова книга в епоху цифрових технологій? Чому люди пишуть вірші й чи потрібна поезія? Поміркуй та обговори свої думки з однокласниками й однокласницями.

Розкажи про свої враження від відвідування: 1) дитячої або шкільної бібліотеки; 2) безкоштовної електронної бібліотеки; 3) книжкового магазину (супермаркету), книжкової виставки або ярмарку.

Львівська державна обласна бібліотека для дітей та юнацтва розпочала свою роботу в 1940 р. У перший рік роботи тут нараховувалося більш ніж 16 тис. книжок, 17 працівників, 2135 читачів. В області спеціалізованих дитячих бібліотек не існувало, лише рік по тому були створені ще п'ять дитячих бібліотек – у Львові, Бородах, Золочеві, Радохові. У наш час бібліотека намагається відповідати на нові виклики наукового прогресу і запити читачів. Тут працює Інтернет-центр, у 2003 р. бібліотека відкрила в Інтернеті власну вебсторінку www.loddb.org.ua. Співробітники закладу реалізують низку цікавих проектів: «Львів читає дітям» (на його основі створено щоденну телепередачу «Хатка Левенятка» на Львівському обласному телебаченні), «Бібліотеки малих міст: відродження і розвиток», «Малий книжковий Форум», Літературна студія «Джерельце», комп'ютерний клуб «Смайлик» та ін.

Передивись свою домашню бібліотеку, зокрема книжки, комікси, дитячі журнали, які ти читав/читала вдома з батьками або самостійно. Згадай аудіокниги, які ти, можливо, слухав/слухала в дитинстві. Які з них є твоїми найулюбленішими і чому? Хто із героїв/героїнь книг або коміксів справив на тебе найсильніше враження? Які історії чи творчі завдання із дитячих журналів найбільше запам'яталися? Принеси в клас свою улюблену книжку/комікс/журнал і розкажи про неї/нього сусіду/сусідці по парті.

Подумай, розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті та спробуй скласти перелік професій людей, які долучилися до виготовлення дитячої книги.

Згідно зі словником, письменник/письменниця – у широкому розумінні – це людина, яка висловлює власні думки, досвід і бачення світу в письмовій формі (тобто пише будь-які твори – художні, наукові, публіцистичні). У вузькому розумінні – це автор художніх творів; особа, для якої літературна діяльність є професією. Спробуй правильно з'єднати, як називають різних письменників і письменниць.

**Блогер/
блогерка**

– людина, яка пише невіршовані художні твори (прозу). Серед них виділяють гумористів, есеїстів, казкарів, новелістів, повістярів, романістів, сатириків та ін., тобто тих, хто спеціалізується на написанні творів у цих літературних жанрах.

**Дослідник/
дослідниця**

– людина, яка створює віршовані або невіршовані художні твори (водевілі, драми, комедії, містерії, трагедії, трагікомедії, драматичні поеми тощо), призначені для вистав у театрі або для читання.

**Драматург/
драматургиня**

– людина, яка пише прозові твори, де висвітлює актуальні питання, що стосуються здебільшого політики та громадського життя. Як і журналісти, може розміщувати їх у засобах масової інформації.

**Перекладач/
перекладачка
літератури**

– людина, яка робить короткі записи, зображення чи мультимедіа на різні теми, що регулярно додаються й можуть коментуватися в «мережевому журналі» сайту чи в соціальних мережах.

**Поет/
поетка**

– людина, яка займається науковою роботою – вивченням, спостереженням, аналізом чого-небудь – і сприяє отриманню і поширенню нових знань через публікації результатів своїх досліджень у наукових статтях і книгах.

**Прозаїк/
прозаїкня**

– людина, яка творчо, якісно та повно передає зміст твору, написаного іншою мовою, своєю рідною мовою або тією, якою гарно володіє. Може перекладати будь-які твори – поезію, прозу, публіцистику тощо.

**Публіцист/
публіцистка**

– людина, яка пише літературні віршовані твори (байки, вірші, драматичні твори, казки, оди, сонети, тексти пісень тощо). Той, хто оспівує, прославляє що-небудь; бард, піїт, скальд, співець та ін.

Прочитай текст про деяких письменників нашого краю. Обери з прізвищ письменників три, які тобі найбільше сподобалися, і спробуй зашифрувати їх моїм шифром (див. на стор. 122) або придуманим тобою. Запропонуй сусіду/сусідці по парті їх розшифрувати. Якщо ти нічого про них не чув/чула або не читав/читала творів цих авторів, пошукай інформацію в Інтернеті. Спитай у рідних, кого з письменників/письменниць нашого краю, які писали для дорослих, вони знають. Яких сучасних вітчизняних чи закордонних авторів вони читають?

Літературна палітра Львівщини віддавна рясніє яскравими іменами. Можна згадати українських митців/мисткинь слова українського, німецького і єврейського походження: Богдана-Ігора Антонича (1909–1937), Ірину Вільде (1907–1982), Катрю Гриневичеву (1875–1947), Романа Іваничука (1924–2016), Степана Коваліва (1848–1920), Уляну Кравченко (1860–1947), Леся Мартовича (1871–1916), Івана Франка (1856–1916), Грицька Чубая (1949–1982) та ін.; польських письменників польського, німецького та єврейського походження: Єжи Брошкевича (1922–1993), Казимира Вежинського (1894–1969), Станіслава Лема (1921–2006), Станіслава Леца (1909–1966), Миколая Рея (1505–1569), Юліана Стрийковського (1905–1996), Олександра Фредро (1793–1876), Анджея Яна Хцюка (1920–1978), Шимона Шимоновича (1558–1629), Бруно Шульца (1892–1942) та ін. Одними з найвідоміших у світі письменників, твори яких перекладені більшістю мов, є Іван Франко, Бруно Шульц і Станіслав Лем. Лем народився у Львові, здобув гарну освіту – був обізнаний в астрономії, біології, кібернетиці, фізиці, та найбільш уславився як автор науково-фантастичних творів. У них Лем писав не так про пригоди, як про людей, їхні спроби дійти згоди з собі подібними людьми і геть іншими істотами; про самотність і про те, наскільки є вразливою людина, але чого вона може досягти, коли спирається на ті сили, що заховані в ній, – гідність, розум, мужність; коли прораховує не тільки свої дії, а й їхні наслідки; коли може мислити й діяти нестандартно. Іван Франко – видатний український поет, прозаїк, драматург, учений, етнограф, фольклорист, філософ, журналіст, перекладач, творчий доробок якого становить кілька тисяч творів, писав не лише для дорослих, а й для дітей. Найвідомішим його твором для дітей є казка «Лис Микита» зі збірки «Коли ще звірі говорили».

Серед українських дитячих письменників і письменниць нашого краю найвідомішими є Марійка Підгірянка (уроджена Ленерт, у шлюбі – Домбровська, 1881–1963) – авторка віршів у збірках «Розповім вам казку, байку», «Краю мій, рідний», «Для України вірно жиймо» тощо; Марія Хоросницька (1925–2006) – авторка книжок «Мандрівка по Львову», «Високий замок», «Вулиця Руська», «Львівські леви» тощо; подружжя Володимир Лучук (1934–1992) і Оксана Сенатович (1941–1997) – автори творів «Дарунки для мами», «Чарівний глобус», «Казкова орбіта», «Вчиться вересень читати», «Живемо в одному домі», «Шпаки на колесах» тощо; уродженки Дрогобиччини Галина Жубіль-Книш («Для українських діточок ціла низка казочок про веселий дитсадок, де живе Домовичок» та ін.) і Галина Пагутяк («Лялечка і Мацько», «Королівство», «Книгоноші з Королівства» тощо); Ігор Калинець («Книжечка для Дзвінки», «Пан Ніхто», «Казки зі Львова» тощо); Любко Дереш, який пише про сучасних підлітків («Дивні дні Гані Грак» тощо). Уродженцем Львова є польський письменник-фантаст Єжи Брошкевич, який писав про фантастичні пригоди підлітків у Всесвіті («Ці з Десятої тисячі», «Око Центавра», «Брати Кошмарек, Магістр і я» тощо).

Прочитай слова єврейської дитячої примовлянки «Звати мене Залман». Можливо, тобі буде незрозумілим слово «мешпоха» – у перекладі з мови ідиш, якою колись розмовляли закарпатські євреї, означає «родина». Спробуй згадати правила римування, з якими ми знайомилися у другій частині «Культури добросусідства», і скласти віршик-примовлянку про своїх родичів та домашніх улюбленців.

Звати мене Залман,
Звати батька Калман,
Діда звати Борех,
Брата звати Зорех.
Маму звати Бейла,

А сестричку – Кейла.
Котик у нас Мирка,
Коник у нас – Сірка.
Бабця у нас – Броха.
От і вся мешпоха!

Напиши, яких ще письменників і письменниць, які жили або живуть на Львівщині, ти знаєш. _____

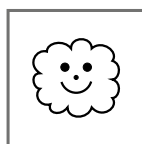
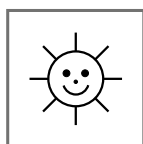
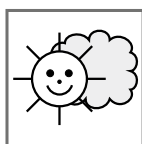
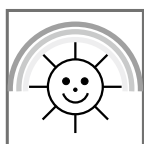
Пригадай який-небудь улюблений вірш, який ти знаєш напам'ять, і прочитай його однокласникам та однокласницям. Дізнайся, хто автор/авторка цього вірша. Підготуй розповідь або презентацію про дитячого письменника чи письменницю, який/яка тобі особливо подобається. Не забудь процитувати фрагменти з його/її творів.

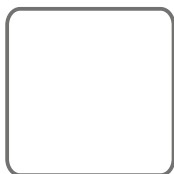

- Міжнародний день дитячої книги відзначається щороку (з 1967 р.) 2 квітня в день народження знаменитого казкаря Г. Х. Андерсена.
- У Львові в 1919–1939 рр. М. Таранько видавав один із перших в Україні патріотичний дитячий часопис «Світ дитини». У наш час це видання поновили. Також у місті в 1930 рр. видавався часопис «Дзвіночок». У нашій країні видається багато інших журналів для дітей: «Малютко», «Джміль», «Крилаті» (англ. The Winged Ones), «Пізнайко», «Стежка» тощо.
- Львів можна назвати містом дитячого читання – тут є розвинена мережа дитячих бібліотек, численні видавництва та цільові літературні фестивалі – «Видавництво Старого Лева», Львівський міжнародний дитячий фестиваль, Літературний марафон, Фестиваль дитячого читання «Книгоманія» тощо.
- У Львові діє музей «Літературний Львів першої половини ХХ ст.». Це п'ять кімнат, у яких зібрані афіші того часу, періодика, фотографії, художні твори.
- Від 1994 р. у Львові щоресня відбувається Книжковий ярмарок і Львівський міжнародний літературний фестиваль. Це один із наймасовіших заходів подібного типу в Східній Європі.
- У грудні 2015 р. Львів увійшов до Мережі креативних міст ЮНЕСКО, здобувши титул «Місто літератури ЮНЕСКО».

Об'єднайся в групу з однокласниками та однокласницями й поміркуйте про створення коміксу, мультфільму (з використанням комп'ютерних програм) чи театральної постановки за сюжетом твору одного/однієї з авторів/авторок нашого краю.

КОМПОЗИТОРИ(-КИ) КРАЮ. СПІВАЄМО ПРО НАШУ БАТЬКІВЩИНУ РІЗНИМИ МОВАМИ

Придумай визначення.

Композитор(-ка) –

Симфонія (з грецьк. – співзвуччя) – гармонійне поєднання звуків, фарб та ін.; великий музичний твір для оркестру

Розкажи, твори яких композиторів/композиторок ти грав/грала на музичних інструментах, співав/співала або слухав/слухала на уроках музики, на концерті чи в опері. Розкажи про свої враження від цих творів. Які музичні твори тобі найбільше подобаються? Як ти ставишся до класичної музики? Які сучасні музичні стилі тобі подобаються? Чи знаєш ти імена не тільки виконавців, а й авторів музики тих сучасних музичних композицій, які залюбки слухаєш у навушниках?

З давніх-давен українці любили музику та спів і цікавилися грою на різноманітних музичних інструментах. Одним із найдавніших, згаданих у документах, народних співців, музикантів і композиторів був Боян (за іншими версіями – Янь, Іоанн). Вважається, що Боян жив у XI – на поч. XII ст. і був придворним поетом-співцем київського князя Святослава (сина Ярослава Мудрого) і його нащадків. Твори Бояна, цілком імовірно, не так розповідали про події, як містили ліричний відгук, оцінку цих подій, прославляння або осуд її учасників. Колись у давнину ходили по дорогах України мандрівні співці-кобзарі та лірники. Так називали їх за те, що грали вони на давніх інструментах – бандурах, кобзах і лірах. Де б вони не були, куди б не заходили – скрізь їх радо зустрічали прості люди. Ті співці часто були сліпими, але, як казали в народі, серцем бачили краще за інших зрячих. Бо кожен, хто хоч раз слухав пророчий спів кобзарів, назавжди залишався зачарованим силою пісні, що робила людські душі світлими та добрими. А ще вважалося, що кобзарі були «характерниками» (чаклунами) та народними лікарями. За радянських часів кобзарів переслідували і вбивали. Про це художньо розповідається в кінострічці «Поводир» Олеся Саніна (2014 р.). Дослідником кобзарства на Галичині є уродженець Дрогобича Богдан Жеплинський. Музикантами, засновниками школи кобзарів і капел бандуристів у краї були Юрій Сінгалевич (1911–1947) з с. Романова Перемишлянського р-ну й Олекса Гасюк (1922–2002).

Одними з найдавніших відомих нам композиторів, які народилися на Львівщині, були Себастьян з Фельштина (1480?–1544?), або його ще називали Роксоланус з Фельштина (с. Скелівка Старосамбірського р-ну) і його учень Мартин Леополіта (Мартин зі Львова 1530?–1589). Останній вважається польським композитором духовної музики епохи Ренесансу, деякий час був придворним музикантом короля Сигізмунда II Августа. Творчість Себастьяна з Фельш-

тина справила значний вплив на розвиток української музичної культури, зокрема у становленні багатоголосного церковного співу. У 1796 р. композитор та диригент Юзеф Ельснер, майбутній учитель Фредеріка Шопена, заснував у Львові музичну академію. А в 1826 р. син В.-А. Моцарта Франц Ксавер заснував Товариство Св. Цецилії (з хором та інститутом співу). Ці два музичні заклади змогли згуртувати найкращі виконавські сили для культурно-просвітницької концертної діяльності і стали прообразом Галицького музичного товариства.

З музичною історією Львова пов'язані імена таких визначних композиторів, музикантів і діячів культури різного етнічного походження: вірмено-румунського – Кароль Мікулі (1821–1897), німецького – Рудольф Шварц (1834–1899), польського – Мечислав Солтис (1863–1929), українського – Денис Січинський (1865–1909), французького – Йоган Руктабер (Жан де Монтальбо, 1799–1876) та ін. У музичній історії Львова також залишили свій слід всесвітньо відомі співаки: А. Дідур, С. Крушельницька, М. Менцинський, О. Мишуга; піаністи: Л. Мюнцер, М. Розенталь, Е. Штоєрман; віолончелісти: Б. Бережницький, Д. Данчовський, П. Пшеничка, які зробили вагомий внесок у скарбницю світової історії музики. Пам'яті великої співачки присвячений Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові. У першій половині ХІХ ст. у Львові працював видатний скрипаль-віртуоз і композитор Кароль Ліпінський (1790–1861), який змагався у скрипковій майстерності з Нікколо Паганіні, грав у ансамблях з композиторами і музикантами Робертом Шуманом і Ференцом Лістом. Зі Львовом також пов'язані імена таких знаних свого часу скрипалів, як Кароль Козловський, Вацлав Коханський, Євген Перфецький, Генріх Славічек, Григорій Хейфец, Єлизавета Щедрович-Ганкевичева, Фелікс Якль та ін. У Львові навчалися та починали свою музичну кар'єру такі відомі виконавці, як О. Криса, Ю. Башмет, Ю. Корчинський, Б. Которович, Ю. Мазуркевич, М. Чайковська, Н. Хома та ін.

Серед найвідоміших композиторів галицького краю також варто згадати піаніста, диригента, музичного критика Василя Барвінського (1888–1963); автора музики Гімну України, хорового диригента Михайла Вербицького (1815–1870); музикознавця і педагога Анатолія Кос-Анатольського (1909–1983); музикознавця, фольклориста і педагога Станіслава Людкевича (1879–1979); диригента, капелана Остапа Нижанківського (1863–1919); піаніста, диригента Анджея Нікодемовича (1925–2017); піаніста і педагога Богдана-Юрія Янівського (1941–2005) та ін. У Львові можна відвідати Музично-меморіальний музей Станіслава Людкевича. Серед наших сучасників уславив себе композитор і музикознавець, співголова Спілки композиторів України, художній керівник Київської опери, Герой України Мирослав Скорик. Рано пішли з життя, проте залишили над'яскравий слід у сучасній естрадній музиці композитор і поет, автор відомої пісні «Червона рута» та багатьох інших творів Володимир Івасюк (1949–1979), а також автор естрадних пісень, творів для оркестру, музики для театральних вистав Ігор Білозір (1955–2000). Серед сучасних українських композиторів класичної та естрадної музики є багато уродженців нашого краю, зокрема Михайло Мануляк, Тарас Чубай та ін.

Напиши, яких ще музикантів/музиканток, співаків/співачок і композиторів/композиторок нашого краю ти знаєш. Розкажи про своїх улюблених сучасних співаків/співачок і музикантів/музиканток своєму/своїй сусіду/сусідці по парті.

Музика може заспокоїти, розвеселити або, навпаки, роздратувати, змусити плакати. Цей феномен давно вивчають учені, й навіть виникла нова професія – музикотерапевт. Музичні звуки активізують ті частинки мозку, які відповідають за наші емоції, тому добре підібрана музика може поліпшити якість сну, знижує агресивний стан, викликає відчуття радості тощо. Спокійна мелодія знижує кількість серцевих скорочень, при її прослуховуванні дихання людини стає глибшим і рівнішим, це допомагає організму впоратися зі стресом. На грубу, важку, занадто голосну музику з різким ритмом наш організм зазвичай реагує як на загрозу. Така музика може навіть призвести до зростання артеріального тиску, частоти серцевих скорочень та дихання, сприяє виникненню агресивності тощо. Іноді використання такої музики доцільне, наприклад перед змаганнями в силових видах спорту. Така музика використовувалася різними народами в різні часи перед битвами. Вчені стверджують, що музика тренує мозок, тому радять прослуховувати якийсь музичний твір (краще складний, класичний) перед мозковим штурмом чи складною розумовою роботою.

Розкажи, чи граєш ти на якому-небудь музичному інструменті. Чи подобається тобі вигадувати мелодії? Якби ти був/була композитором/композиторкою, який музичний твір (оперу, балет, симфонію, пісню та ін.) ти хотів/хотіла би скласти й про що?

Згадай свою улюблену мелодію або послухай звуки природи під час прогулянки парком або лісом і спробуй намалювати асоціації, які в тебе виникнуть, і свій настрій. Або спробуй передати свої емоції й асоціації через коротку пантоміму чи танцювальний етюд. Подискутай з однолітками: чи можна фарбами відтворити гармонію музики природи або музики, написаної людьми і зіграної на музичних інструментах чи електронному девайсі?

Якщо тобі дуже подобається музика, ти відвідуєш музичну школу чи навчаєшся грати, співати, танцювати самотужки і вже досяг/досягла гарних результатів, тоді ти можеш узяти участь у різноманітних музичних конкурсах, які проводяться на Львівщині та у столиці нашої країни – Києві. Це, зокрема, Міжнародний конкурс юних скрипалів, альтистів та віолончелістів «Львівський віртуоз», Міжнародний конкурс скрипалів Олега Криси, Міжнародний фортепіанний конкурс юних музикантів LVIV KAWAI UA, Міжнародний конкурс піаністів «Feurich-Virtuos», Міжнародний фестиваль-конкурс «Зірка української сцени», Міжнародний хореографічний фестиваль-конкурс «Day Of Dance», Всеукраїнський хореографічний фестиваль-конкурс «Хореографія України», Міжнародний фестиваль-конкурс «Українська коляда», Міжнародний фестиваль-конкурс «Місто Лева», Міжнародний фестиваль-конкурс «Талановита молодь України», Міжнародний фестиваль-конкурс «HIT THE TALENTS» та багато інших. На деяких із них можна продемонструвати також вокал, циркове мистецтво, художнє читання, театральні мініатюри, театри мод тощо. Також щорічно у Львові проходять «дорослі» музичні фестивалі – Міжнародний фестиваль музичного мистецтва «Віртуози Львова», Міжнародний джазовий фестиваль «Alfa Jazz Fest» тощо. Приєднуйся!

Прочитай розповідь. Згадай текст Гімну України. Розкажи, як треба вести себе, коли виконується гімн нашої країни й гімни інших країн. Поміркуй разом з однокласниками й однокласницями, чому кожна країна світу має свої герб, гімн і прапор.

У нашій країні є дві головні пісні – офіційний Гімн України й урочистий музичний твір «Молитва за Україну». Дата створення пісні «Ще не вмерла Україна» залишається достеменно не відомою. Її перше виконання відбулося 10 березня 1865 р. Автором слів є Павло Чубинський – поет, громадський діяч, а музику написав Михайло Вербицький – композитор, диригент, священник УГКЦ. «Молитва за Україну» відома також під назвою «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» або як Духовний гімн України. Вона була написана в 1885 р. композитором Миколою Лисенком на слова Олександра Кониського. Відомі аранжування Віктора Матюка, Кирила Стеценка та Олександра Кошиця. У них трохи змінений перший текст, який О. Кониський написав як молитву для дітей, що навчалися в українських школах.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Боже великий, єдиний, нам Україну храни,
Волі і світу промінням ти її осіни.

Світлом науки і знання нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний, нам Україну храни,

Всі свої ласки-щедроти ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю, дай доброго світу,

Щастя дай, Боже, народу і многая, многая літа.

(Редакція О. Кошиця)

Майже кожна область і деякі міста в Україні мають свій гімн або урочисту чи улюблену пісню. Як ти думаєш, у яких ситуаціях виконується гімн міста, області? Чи є гімн твого населеного пункту, школи? Спробуй разом із однолітками написати гімн класу або школи. Якщо в тебе не вийде заримувати слова, напиши, що найголовніше ти хотів/хотіла би висловити в цьому творі. Яку музику ти дібрав/добрала би до цього гімну – сувору й урочисту чи м'яку та ліричну? Коли б виконувався цей гімн?

На Львівщині завжди жили представники різних культур, її відвідало багато відомих людей. Серед них були письменники/письменниці, композитори/композиторки, які згодом присвятили краю яскраві твори своїми рідними мовами – білоруською, ідиш, литовською, німецькою, польською, російською, ромською, румунською, угорською, українською, чеською та ін. Прочитай розповідь про одну з найвідоміших пісень, присвячених столиці нашого краю, а якщо перейдеш за QR Code – зможеш послухати не тільки її, а й ще 14 сучасних пісень, які оспівують Львів. Спробуй знайти тексти пісень або поезій, які присвячені твоєму населеному пункту або краю, що були написані різними мовами.

Чи не найвідомішою піснею про Львів є «Тільки у Львові» (оригінальна назва «Lwów jest jeden na świecie»), яка вперше прозвучала в польському кінофільмі «Волоцюги» («Włóczęgi», режисер Міхал Вашинський), що побачив світ у 1939 р. Автор тексту пісні й автор сценарію фільму – польський пісняр єврейського походження Емануель Шлехтер зі Львова, який загинув у рідному місті в роки Голокосту. Музику написав польський композитор єврейського походження Генрик Варс (Генрик Варшавський). Це сентиментальна комедія про двох львівських батярів (тобто веселих гульвіс та волоцюг) – Щепка та Тонька,

які змушені піклуватися про сусідку-сироту, 17-річну Крису. Справа ускладнювалася тим, що бабуся дівчинки, баронеса Дорн, хотіла за будь-яку ціну забрати онучку. Щепка і Тонька зіграли Казимир Вайда і Генрик Фогельфенгер, радіоведучі, актори, зрештою, найвідоміші львівські батяри, які у 30-х роках ХХ ст. стали живими легендами. Спробуй нижче прочитати слова пісні польською та українською мовами в перекладі Софії Федина.

Niech inni sy jada, dzie mogą, dzie chcą,
Do Widnia, Paryża, Londynu,
A ja si zy Lwowa ni ruszym za próg!
Ta mamciu, ta skarz mnie Bóg!
Bo gdzie jeszcze ludziom tak dobrze, jak tu?
Tylko we Lwowie!
Gdzie pieśnią cię budzą i tulą do snu?
Tylko we Lwowie!
Czy bogacz czy dziad jest tam za „pan brat”
I każdy ma uśmiech na twarzy! ...
A panny to ma, słodziutkie ten gród,
Jak sok, czekolada i mniód!
Więc gdybym miał kiedyś urodzić się znów-
Tylko we Lwowie!
Bo ni ma gadania i co chcesz, to mów-
Ni ma-jak Lwów!
Możliwe, że więcej ładniejszych jest miast,
Lecz Lwów jest jedyny na świecie!
I z niego wyjechać, ta gdzież ja bym mógł!
Ta mamciu, ta skarz mnie Bóg!
Bo gdzie jeszcze ludziom ...

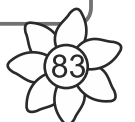
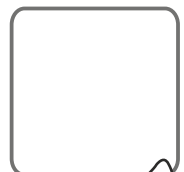
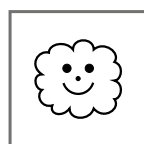
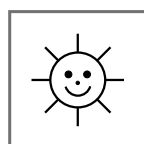
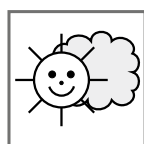
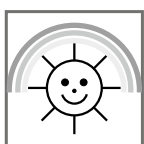
На світі є Відень, Гонконг і Нью-Йорк,
Я ж нігди туди не поїду,
Бо зроду не схильний до хибних думок,
Зі Львова я ані на крок!
Бо де ще є людям так добре, як тут?
Тільки у Львові!
Бо де ще побачиш таку красоту?
Тільки у Львові!
Тут кожен львів'янин мені – друг і брат
І усмішки радісно сяють,
Тут кава з кав'ярні шле нам аромат,
Дівчата в нас як шоколад!
Якби ще десь раз я вродитися міг –
Тільки у Львові!
Так люблю той Львів, що бракує ми слів.
Львів то є Львів!
Можливо, на світі багато є міст,
Та кращих за Львів не знаходжу,
І з нього поїхати я би не зміг,
Зі Львова я й ні за поріг!
Бо де ще є людям так добре, як тут?

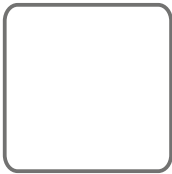

Запитай у близьких, чи знають вони які-небудь пісні про свій край. Запиши їхні назви. Спробуй на окремому аркуші записати їх мовою оригіналу або їхній переклад українською мовою. Збери спогади дорослих – приклади того, як пісня може допомогти у скрутній ситуації чи як вона може об'єднувати людей.

Пригадай, які народні пісні заведено співати у твоїй родині. Які народні танці ви танцюєте? Розкажи про них. Принеси в клас аудіо- або відеозапис твоєї улюбленої народної музики, пісні або танцю. Спробуйте разом з однокласниками/однокласницями не просто їх прослухати, а й заспівати чи затанцювати. Вивчи одну-дві іншомовні пісні, які поширені в регіоні, і спробуй їх заспівати разом із носіями мов.

ХУДОЖНИКИ ТА ХУДОЖНИЦІ НАШОГО КРАЮ

Розкажи, чи подобається тобі малювати. Що ти знаєш про професію художника? Чи подобається тобі відвідувати художні музеї чи виставки, роздивлятися картини в Інтернет-мережі? Як ти гадаєш, про що розповідають нам художники через свої твори?

З'єднай стрілочками поняття та їхній зміст правильно. Чим, на твою думку, відрізняється зображення на картині від зображення на фотографії?

ПОРТРЕТ

– жанр в образотворчому мистецтві, у якому об'єктом зображення є природа, також зображення моря і подій, що відбуваються на морі.

НАТЮРМОРТ

– мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей.

ПЕЙЗАЖ

– різновид малярства, що зображає зірвані плоди, квіти, спійману рибу та здобич мисливців, посуд тощо.

Прочитай текст про творчість деяких митців і мисткинь нашого краю. Уклади на основі цієї інформації словничок термінів, пов'язаних з малярством. Знайди і запиши, що вони означають. Знайди в Інтернеті старі малюнки, гравюри, фотографії твого населеного пункту та порівняй їх із сьогоденням. Пофантазуй і намалюй, яким ти уявляєш свій населений пункт у майбутньому. Спробуй скласти кросворд із прізвищ відомих художників і художниць Львівщини та назв їхніх картин, використовуючи як ключову фразу «Художники Галичини».

Одними із найдавніших художників Львівщини були вірменські, італійські, німецькі, польські і українські митці, які робили фрески і скульптури для храмів, писали ікони. На жаль, до наших часів багато імен не збереглося, проте варто згадати українського іконописця доби бароко (кінця XVII – початку XVIII ст.) Івана Рутковича, який працював здебільшого в Жовкві. І. Руткович, зберігаючи багатовікові українсько-візантійські іконописні традиції, зумів обережно і з тактом використати нові західноєвропейські елементи, зачерпнуті переважно з голландської гравюри. Львівський маляр середини XVIII ст. Шимон Яремкевич працював для двору Жевуських у Роздолі (тепер у Миколаївському р-ні) здебільшого в жанрі портрета.

Королівське місто Лева завжди надихало художників на творчість. Замилувані красою міста митці неодноразово зображували на своїх полотнах архітектуру, вулички, природу Львова чи просто побут його мешканців. Їхні роботи передають наступним поколінням ди- хання часу, атмосферу місця, показують, яким було наше місто в різні часи і якими були лю- ди, котрі жили в ньому. «Патріархом» львівського пейзажу вважається німець за походжен- ням, живописець, графік, майстер театральньо-декораційного жанру Антон Ланге (1774– 1842). З його картин і рисунків були підготовлені два перших у Львові альбоми літографій, видані в 1824 р. Його наступником і автором третього альбому з видами міста та Галичини став літограф і графік чеського походження Карл Ауер (1818–1859). Також серед художни-

ків, які малювали Львів у різні часи, варто згадати архітектора і живописця-аквареліста Альфреда Каменобродського (1844–1922), архіваріуса і краєзнавця Франциска Ковалишина (1853–1915), аквареліста, який працював у стилі імпресіонізму та модерну, літографа Одо (Оттона) Добровольського (1883–1917), художника-пейзажиста Станіслава Тондоса (1854–1917), архітектора і живописця угорського походження Едгара Ковача (1849–1912), польського ілюстратора, який відкрив у Львові приватну школу малярства для жінок, Тадеуша Рибковського (1848–1926), одного з найяскравіших представників графіки 1930-х рр. і автора альбому «Прекрасний Львів» Людвіка Тировича (молодшого) (1901–1958), художника і декоратора єврейського походження Ерно Айзіґа (Ісака) Ерба (1878–1943), визначного польського маляра і графіка, який широко використовував гуцульську тематику, Казимира Сіхульського (1879–1942) та ін.

Дрогобич подарував світові декількох самобутніх єврейських художників, які відомі далеко за межами нашої країни. Серед них – Ефраїм Моше (Маврицій) Лілієн (1874–1925) – один із засновників стилю в мистецтві, відомого в Німеччині як югенд-штіль, а в інших країнах – як арт-нуво чи сецесія. Він був художником, графіком, гравером, дизайнером, фотографом, книжковим ілюстратором, одним із засновників першого єврейського національного видавництва «Jüdischen Verlags». Бруно Шульц (1892–1942) здобув світову славу не тільки як письменник, а й як художник-графік. Інші дрогобиччани – брати Маврицій (1856–1879) та Леопольд (1883–1934) Готтліби писали картини на історичні та біблійні сюжети. «Поетом кольору та сонця» називали українського художника-імпресіоніста, майстра пейзажу і портретиста, уродженця Бродівщини Івана Труша (1869–1941). Відомо понад 6000 робіт художника – дізнайся більше про нього за QR Code.

За допомогою мецената – митрополита А. Шептицького – дістали змогу завершити навчання малярства відомі українські художники Юліан Буцманюк (1885–1967), Модест Сосенко (1875–1920) та ін. Також за підтримки митрополита в 1913 р. до Львова переїхав український художник-постімпресіоніст, учасник «краківського авангарду» Олекса Новаківський (1872–1935), який у 1923 р. заснував у Львові мистецьку школу, що стала відомим осередком малярської культури в Західній Україні. Одним із перших учителів малюнка в школі Новаківського був стрілецький художник Осип Курилас (1870–1951). У цій школі навчалися митці, які пізніше здобули визнання, а дехто і світову славу: Святослав Гординський, Стефанія Гебус-Баранецька, Лев Гец, Олекса Друченко, Василь Дядинок, Софія Зарицька-Омельченко, Едвард Козак (Еко), Ольга Козакевич-Дядинок, Мирон Левицький (Lev), Степан Луцик, Антін Малюца, Михайло Мороз, Іванна Нижник-Винників, Леонід Перфецький, Ольга Плешкан, Роман Сельський, Григорій Смольський та ін. У 1930–1950 рр. світової слави здобув український художник-примітивіст, самоук з м. Криниці, що на Лемківщині (Польща), Епіфаній Дровняк (1895–1968), хоча в мистецьких колах він відомий як Никифор Криницький, Лемко Никифор, Никифор Дровняк тощо. Стиль, у якому він працював, – наївний реалізм. Картини Дровняка порівнюють з найкращими зразками українського примітивізму XVI–XIX ст. – «Козаком Мамаєм», іконами і побутовими портретами, малюнками на склі тощо. Дізнайся про нього більше за QR Code.

Упродовж декількох століть на Львівщині сформувалося мистецьке середовище зі своїми традиціями і педагогами, що дало змогу відкрити і подарувати світові багато талантів. Так, у 2007 р. ім'я художника Івана Марчука, випускника Львівського інституту прикладного мистецтва, за версією британської газети «Телеграф», увійшло до рейтингу 100 найвизначніших геніїв сучасності. Він є засновником нового стилю – «пльонтанізму» (таку назву митець жартома дав своєму стилю від слова «плести» (діалектне – «пльонтати»): його картини ніби створені з клубочків чудернацьких ниток). Подивись деякі роботи І. Марчука за QR Code. Добру пам'ять у своїх учнів залишили по собі професорка Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова, художниця-графік Олена Кульчицька (1877–1967), педагог, живописець, графік, іконописець Карло Звіринський (1923–1997), художник-графік, перший завідувач кафедри промислової графіки Львівської національної академії мистецтв Богдан Сорока (1940–2015) та ін. митці-педагоги.

Напиши, яких художників нашого краю ти знаєш, але не знайшов/знайшла їхніх прізвищ на сторінках цього зошита. Це можуть бути не тільки митці/мисткині, які пишуть картини, а й ті, що малюють ілюстрації до книжок, створюють і розмальовують вироби декоративно-ужиткового мистецтва і скульптури, роблять мозаїки і вітражі, пишуть ікони, оздоблюють будівлі тощо.

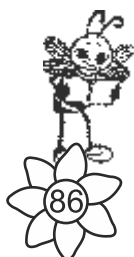

Подискутай зі своїми однокласниками й однокласницями про те, чому люди створюють написи, графіті, мурали (стінописи) на стінах будівель. У якому випадку вони можуть завдати шкоду людині, будівлі, громаді? Які написи та малюнки на стінах приносять естетичну насолоду? Які сюжети муралів, художнього оформлення інших архітектурних об'єктів населеного пункту можна запропонувати зробити у громаді? Який би напис чи малюнок ти хотів/хотіла би бачити на власному будинку? Намалюй його на окремому аркуші або напиши текст.

• Серед найкращих ілюстраторів дитячих книжок і часописів в Україні зазвичай називають Віолетту Борігард, Ольгу Гаврилову, Євгенію Гапчинську, Поліну Дорошенко, Владислава Єрка, Вікторію Ковальчук, Анну Сарвіру, Івана Сулиму, Марію Фою, Інну Черняк, Володимира і Катерину Штанків та ін.

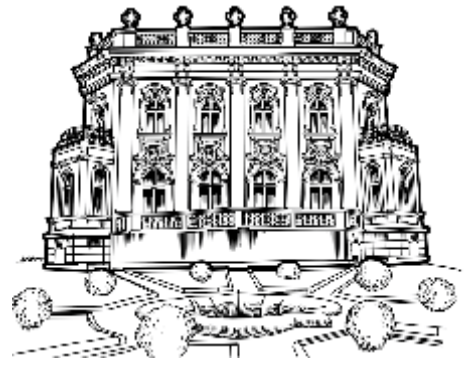
• Комікси в нашій країні з'явилися нещодавно. Над їхнім створенням працюють українські художники і художниці І. Будз, І. Баранько, Н. Тарабарова, В. Харченко та ін. Україномовні комікси та графічні романи почали набирати популярність лише на початку 2010-х рр. Станом на 2018 р. в Україні діють понад 20 видавництв, що спеціалізуються на випуску україномовних коміксів, та декілька дитячих часописів.

Прочитай текст про художні музеї Львівщини. Якщо ти вже відвідав/відвідала хоча б один із них, розкажи про свої враження. Які твори і яких художників тобі сподобалися найбільше?

Одним із найстаріших у краї є Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького. Він був заснований у 1905 р. митрополитом Андреем як приватна фундація. Тепер його фонди налічують понад 170 тис. експонатів, репрезентуючи вікові традиції розвитку української національної культури. Філіями цього музею є художньо-меморіальні музеї Олени Кульчицької, Леопольда Левицького, Олекси Новаківського, Івана Труша у Львові, Устияновичів у с. Вовкові Пустомитівського р-ну, а також Мистецький музей Леся Курбаса в Самборі. Художній музей Михайла Біласа, відомого художника, майстра gobелену і модельєра, розташований у м.Трускавці в історичній будівлі «Вілла Гопляна». А в палаці «Вілла Б'янки» розташувалася Дрогобицька художня галерея.

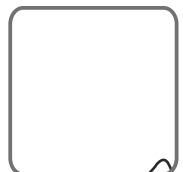
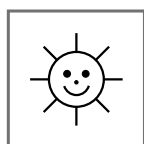
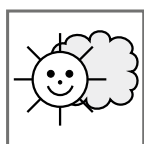
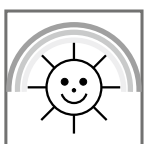
З 1907 р. почала відлік свого існування сучасна Львівська національна галерея мистецтв ім. Бориса Возницького, у якій налічується більш ніж 60 тис. одиниць зберігання. Філіями цього музею є музеї-заповідники «Золочівський замок» у Золочеві, «Олеський замок» у смт Олеську Буського р-ну, «Підгорецький замок» у с. Підгірцях Бродівського р-ну, Музей оборонної архітектури «П'ятничанська вежа» в с. П'ятничанах Жидачівського р-ну, Парк замків та оборонних споруд давньої України у Львові; Палац Потоцьких; Музей староукраїнської книги; Музей сакральної барокової скульптури Йогана Георга Пінзеля; Меморіальний музей-майстерня скульпторки Теодозії Бриж у Львові та Музей модерної скульптури Михайла Дзиндри у смт Брюховичах. Справжнім музеєм скульптури під відкритим небом є Національний історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар».

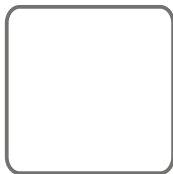

У 1996 р. був відкритий найбільший за розмірами виставковий і культурно-мистецький центр країни – Львівський палац мистецтв. Серед музеїв Львівщини, у яких яскраво представлено декоративно-ужиткове мистецтво краю, варто згадати Львівський музей іграшок, Музей етнографії та художнього промислу, Музей меблів та порцеляни, Музей скла, Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» у Львові, Історико-етнографічний музей «Бойківщина» в Самборі, Художній музей «Сокальщина» в Червонограді, Музей вишиваних ікон та образів отця-доктора Дмитра Блажейовського та ін.

Відвідай художній музей, виставку або роздивись картини відомих художників, які представлені в мережі Інтернет. Занотуй ім'я художника і назву картини, яка тобі сподобалася найбільше. Спробуй відтворити свої враження від цієї картини через кольори, малюнки, музику, пантоміму, спів або танець. Назви своїм однокласникам і однокласницям тільки ім'я художника або тільки назву картини. Продемонструй різними невербальними засобами зміст цього твору і свої враження від нього. Нехай вони спробують здогадатися й віднайти назву цієї картини або ім'я художника. Обговоріть, чи важко було їм виконати завдання. Спробуй оцінити, наскільки цікаво й точно ти зміг/змогла передати інформацію про зміст зображення і свої враження.

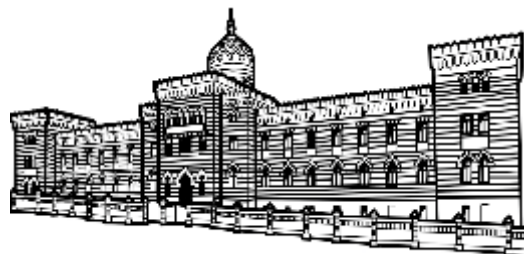
ОРНАМЕНТИ РІЗНИХ КУЛЬТУР У ДАВНИНУ ТА В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ КРАЮ

Прочитай текст. Спробуй віднайти в речах, що тебе оточують, або в мережі Інтернет приклади різних видів орнаментів і їхнього розташування.

Орнаментом називають виконане в одній площині, виділене рельєфно або врізане в основу одноколірне або багатоколірне зображення, що править оздобленням архітектурних деталей і різних предметів декоративно-ужиткового мистецтва. Орнамент – це візерунок, який складається з чергування однакових фрагментів. В основі його лежить ритм, тобто повторювана частина, яка має назву «рапорт».

За використаними в орнаменті мотивами його ділять на: 1) геометричний, що складається з крапок; прямих, ламаних, зигзагоподібних, сітчасто-пересічних ліній; кругів, ромбів, багатогранників, зірок, хрестів, спіралей та ін.; 2) рослинний, що зображує листя, квіти, дерева, плоди та ін.; 3) зооморфний, або тваринний, що являє собою частини або цілі фігури реальних або фантастичних тварин. Як мотив використовуються також людські фігури (антропоморфний орнамент), предмети (предметний орнамент), архітектурні фрагменти, зброя, різні знаки й емблеми чи герби (геральдичний орнамент). Рослинний або зооморфний малюнок може відтворюватися максимально точно й відповідати оригіналу (тоді він називається «природним») або у спрощеному й зміненому вигляді, тобто стилізованому. За характером композиції, залежно від форми предмета, що декорується, орнамент може бути стрічковим, центричним або таким, що заповнює всю поверхню (арабески), та ін. Арабеску можна побачити у Львові, зокрема, на будинку колишнього єврейського шпиталю. Особливий вид орнаменту (каліграфічний) являє собою декоративне письмо, що зв'язує букви в безперервний візерунок так, щоб вони в рядку спліталися, перевивалися, «наступали» одна на одну. Такий стилізований напис (в'язь) можна побачити на архітектурних спорудах (мечетях, церквах тощо), на надгробках, у давніх рукописах чи книгах.

Спробуй прочитати, які слова зашифровані в цих фрагментах заголовків, написаних давньооруською в'яззю.

Пригадай, як прикрашені речі, якими ти звик/звикла користуватися щодня. Намалюй декілька фрагментів орнаментів, які прикрашають твій будинок (усередині або ззовні), дерев'яні чи металеві предмети, кераміку (кухлі, глечики, кахлі, тарелі тощо), які-небудь тканини (завіси, килими, одяг, рушники тощо). Спробуй класифікувати та правильно описати зображені тобою орнаменти.

Орнаменти виникли дуже давно. Спочатку вони були надзвичайно простими, наприклад, глиняний посуд людей, які жили в різних куточках землі декілька тисячоліть тому, прикрашали прямі або хвилясті смужки, круги, крапки тощо. Орнаментами не лише оздоблювали довколишні предмети – у них «зашифровували» інформацію про людину або про її сім'ю (рід, культурну належність тощо), інколи вони, за уявленнями людей, правили берегами від злих сил і духів. Із часом орнаменти ускладнювались і вдосконалювались. Вони відображали довколишню природу, побут людей, а також їхні уявлення про себе й навколишній світ. Тому орнаменти культур, що поширені на Півночі, почали відрізнятися від орнаментів жителів Півдня, хоча залишалися і спільні мотиви, наприклад «дерево життя», що символізувало у свідомості людей зв'язок поколінь.

Кожен орнаментальний мотив діставав свою назву, а інколи був певним символом. Наприклад, октаграма, яку в різних культурах називають «зірка Матері», «рожечка», «фінська зірка» та ін., є знаком відродження і шляховказності, символом слави і світла тощо. Одним із поширених орнаментів у більшості регіонів України є стилізована «виноградна лоза», що використовується здебільшого у вишивці рушників і сорочок, а також на керамічному посуді представниками різних культур. Наприклад, у білорусів і українців «виноградна лоза» символізувала хороше, «солодке», щасливе життя; у вірменів і грузинів – родючість; у євреїв – мир та добробут. Велике значення також надавалося кольоровій гамі орнаменту.

У Середньовіччі орнаменти могли правити «міткою», що давала змогу дізнатися не лише з якого регіону приїхала людина, а й її етнічну або релігійну належність. З розвитком засобів зв'язку й пересування посилилися культурні обміни, орнаменти певних культур почали використовувати в різних куточках світу. Через взаємопроникнення культур зазвичай дуже важко, а інколи й неможливо встановити, у якій саме культурі народився той чи інший орнаментальний мотив.

На півночі та на півдні Львівщини традиційна вишивка була зовсім не схожою, незважаючи на невелику відстань. Найвідомішими є вишиванки Городоцького, Сокальського та Яворівського р-нів. Вишивка Городоцького р-ну вражає своїми контрастами: оригінальні червоні візерунки на білому полотні. Червоний колір інколи поєднують із синім або чорним. Ці вишивки мають смугасту композицію, яка складається з рядків круглих розеток – «місячків» або їхніх половинок – «півмісячків» та рядків узору ламаної смужки – «ланцюга». Ширші смуги орнаменту розділені рядками дрібних цяток, рисок, косичок тощо. Притаманний для цієї місцевості спосіб вишивки – городоцький шов «півмісяці».

Сокальська вишиванка – легка та контрастна. Традиційна для цього району вишивка виконана чорними нитками. Рідше на Сокальщині трапляються червона та жовта вишивки чи їхнє поєднання. Від сорочок інших районів Сокальська відрізняється незакритим білим простором між елементами малюнка. На Сокальщині наприкінці XIX ст. для вишивання часто використовували геометричний орнамент. На початку XX ст. на сорочках дедалі частіше вишивають рослинні візерунки з мотивами руж, тюльпанів, барвінку. Вони компонуються у вигляді смуг, галузок із квітами, букетів або віночків із квітів та листків. Багаті та вишукані візерунки вишивали на рукавах, манжетах та комірах (на тих частинах сорочки, які було видно з-під верхнього одягу). Яворівська вишивка є більш яскравою. Для цього району характерними кольорами є зелений, червоний, жов-

тий та помаранчевий. Зрідка тут використовують чорний. Наприкінці XIX ст. яворівський метод гаптування (гапт – вишивка гладдю) називали «славною яворівкою». Узори склалися з дрібних мотивів, як-от «сосонки», «купочки», «деревця», «клинці», «кривульки», а вишивали їх хрестиком, стебнівою.

Цікаво, що в орнаментах писанок Львівщини багато спільного з візерунками у вишивці. Найдавніші глиняні яйця XII–XIII ст. з поливаними зміїкоподібними та рослинними знаками й маленькою кулькою-камінчиком усередині знайдено під час археологічних розкопок у Жидачеві. У 2013 р. у Львові під час розкопок на вулиці Шевській виявлено найдавнішу, 500-літню, писанку на гусячому яйці із зображенням безконечника. Зараз ця унікальна писанка зберігається в музеї в Коломиї.

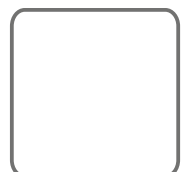
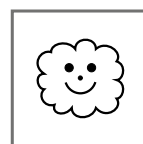
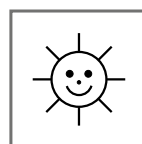
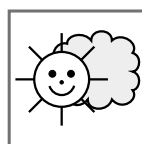
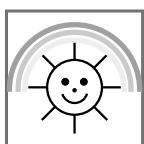
Найпоширеніші та найшанованіші давніми українцями кольори у вишивці – червоний та чорний. Вони вважалися магічними. Червоний свідчив про життєдайну енергію сонця, кохання, радість. Чорний – у жодному разі не колір смерті чи жалоби, як ми звикли вважати: пращури наділяли його магією життєвої сили рідної землі, він уособлював безліч таємних знаків і закликів до родючого ґрунту, що забезпечував урожай і достаток. Дослідники вважають, що білий колір у вишивці символізує світло і духовність, синій – холод і воду (часто протиставляється червоному), жовтий – відображає свободу і щастя. Зелений колір символізує розвиток, прагнення життя і молоду, дужу силу. Коричневий у вишивці ототожнюється із засіяною ріллею, а сірий – з рівновагою та здійсненням бажань.

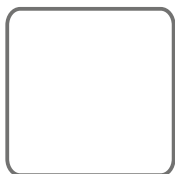

Роздивись будь-яку традиційну вишивку на одязі чи на рушнику у себе вдома. Спробуй виділити основні орнаментальні мотиви цієї вишивки та поміркуй над їхньою назвою, символікою зображення і кольору. Розкажи в класі, як ти зміг/змогла «прочитати» вишивку. Які візерунки тобі сподобалися найбільше і чому?

Придумай і намалюй свій орнамент для оздоблення якої-небудь архітектурної деталі, меблів, посуду чи одягу. Розшифруй для однокласників та однокласниць його зміст.

ЛЯЬКИ Й ЛЯЬКОВІ ТЕАТРИ. МУЛЬТФІЛЬМИ І ТВОРИ КІНОМИСТЕЦТВА

Ляльки існували зі стародавніх часів, та не завжди ними гралися діти. У давнину ляльки (переважно символічні зображення жінок) були прообразами різних духів – добробуту, домашнього вогнища, миру і родючості. Ляльки в Давньому Єгипті втілювали образи богів, часто виготовлялися з дорогоцінних матеріалів та оздоблювалися коштовним камінням. У Стародавньому Китаї ляльки також були витвором мистецтва, вироблялися здебільшого з найніжнішого фарфору. За допомогою тієї чи іншої ляльки загадували бажання (про гарний урожай, про створення сім'ї, про захист від ворогів тощо); ляльками та іншими символічними виробами прикрашали оселі у святкові дні. Народні вироби були культовими магічними предметами, і наші предки вірили в їхню силу оберегів. Поряд з ними виготовлялися різноманітні ляльки-іграшки, якими гралися діти. Ляльки робили з дерева та соломи. Такі забавки зазвичай виготовлялися взимку, коли не було робіт у полі. Та найпоширенішою народною лялькою українців була лялька-мотанка. Вона виготовлялася із тканини та ниток, зазвичай не мала ані рук, ані ніг, виразна була лише голова, але замість обличчя робився хрест або воно було пусте. Вважалося, що, якщо ляльці намалювати обличчя, вона може ожити й навіть завдати шкоди господарям оселі. Лялька-мотанка обов'язково мала вплетену червону нитку, яка, за уявленнями людей, оберігала дитину від недоброчлих поглядів і відганяла від неї злих духів. Також ця лялька символізувала родючість і продовження роду, тож її розміщували в оселях як прикрасу та оберіг.

Розкажи, чи був/була ти коли-небудь у ляльковому театрі. Які вистави запам'яталися тобі найбільше? Чому? Яких театральних ляльок ти знаєш? Чи подобається тобі самому/самій грати в театр – розігрувати за допомогою ляльок або за участю твоїх друзів/подруг різні казки або історії?

Ляльковий театр створювався впродовж тисячоліть. Найдавніший із відомих нам театрів ляльок існував у Давньому Єгипті понад 3500 років тому, і ставилися в ньому сюжети із життя богів. Оскільки грати богів наважувалися не всі актори, бо боялися накликати на себе їхній гнів, виявилось простіше замінити людей ляльками. З поширенням християнства лялькові спектаклі-містерії розігрувалися навіть у храмах. Фігурку Богоматері в цих виставах називали «маленька Марія», або «Маріонет», звідси й пішло слово «маріонетка», тобто лялька, яка керується зверху нитками. Від цього старовинного мандрівного театру маріонеток й до сьогодні збереглися релігійні різдвяні вистави, що розігруються у «вертепі» – переносному театрі ляльок.

Як театр ляльок вертеп на теренах сучасної України з'явився в першій половині XVII ст. Вертепний ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку:

перший поверх – це ніби «земля», а другий – це «небо». У ньому показували різдвяну драму про народження Ісуса Христа, а потім свято перемоги добра над лихом. У другій половині дійства, заснованій вже не так на релігійних текстах, як на реальних побутових ситуаціях, брали участь до 40 персонажів, що зображали реальних людей-сучасників. Ляльки пересувалися по прорізах у підлозі вертепу. Лялькар, що стояв за стіною вертепу, водив їх, тримаючи за підставку. Ці вистави показували на ярмарках, міських площах, по хатах селян і міщан. Вертепник-лялькар говорив і співав за всіх героїв. Часто-густо його супроводжували музики. З часом вертеп із театру ляльок перетворився на справжній вуличний театр, «живий вертеп», де лялькову вертепну виставу сполучали зі грою живих людей. Саме ляльковий вертеп став основою українського театру. Український вертеп споріднений з іншими ляльковими театрами Європи – польською «шопкою» і білоруською «батлейкою».

Поступово до маріонеток і вертепних ляльок додалися «рукавичні», що надягали частіше за все на три пальці руки ляльководи: один – у голову ляльки, а два пальці – у її руки. Комедії з рукавичними ляльками розігрувалися на ярмарках у супроводі музичного інструмента, наприклад шарманки, і призначалися, головним чином, дорослим. Тому поведінка ляльок, наприклад італійського Пульчінели або російського Петрушки, була не завжди бездоганною, а їхні жарти, що висміювали багато людських вад, змушували червоніти навіть дорослих глядачів. І лише останні 50 років лялькарі почали частіше з'являтися на дитячих святах, аніж зустрічатися з дорослими, тому наразі з'явилися нові спектаклі, нові лялькові персонажі і нові види ляльок. У наш час ляльок часто можна зустріти і на екранах телевізорів, наприклад у першому україномовному телешоу у форматі лялькового театру «Додолики» на UA: Перший.

У сучасному ляльковому театрі можна побачити: 1) ляльки-автомати, які «оживають» за допомогою механізму – важелів, пружин, пари; 2) так звані «підлогові» ляльки – крім традиційних маріонеток, це великі «планшетні» ляльки, які «ходять» по сцені разом з актором, та ляльки-велетні, тобто казковий цільний костюм з великою головою, який надягають на себе актор чи акторка; 3) «верхові» ляльки – крім вже знайомих тобі ляльок-рукавичок і пальчикових ляльок, це тростинові ляльки, які кріпляться на тростині до «плеча», і в такий спосіб ними управляють, або пласкі тростинові ляльки для театру тіней. Останній дуже популярний на Сході (особливо в Китаї) та налічує 1000-річну історію. Лялька для тіньового театру була з рухливими частинами тіла. Глядачі зазвичай бачили тінь ляльки, яка проектувалася на яскраво освітлений екран. Головний персонаж театру тіней у різних країнах дістав власну назву й особливі риси характеру. Наприклад, герой народного тіньового театру ляльок в Азербайджані, Греції й Туреччині має однакове ім'я – Карагюз («чорне око»), але гумор цих ляльок і людські вади, які висміювалися ними, відмінні одне від одного, так само як і персонажі, разом з якими Карагюз розіграє смішні й повчальні сценки.

Спробуй удома разом із батьками влаштувати театр тіней: постарайся за допомогою пальців і рук зобразити на добре освітленій стіні різних тварин, людей, предмети.

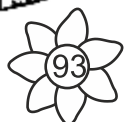
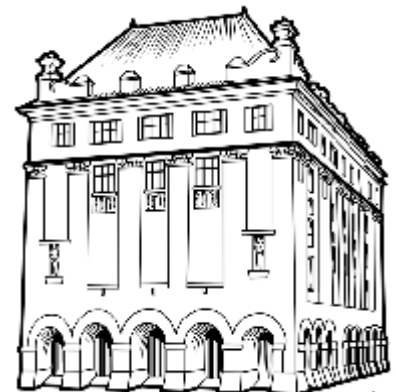
У давнину дотепні люди носили з собою ляльок, пускаючи їхніми вустами ризиковані дотепи на адресу влади чи багатіїв. А якщо чули нарікання, то казали: «Та це не я, а лялька». Усі лялькові герої були веселі, завзяті й носили червоні блазенські ковпаки, тому найпершого з них італійці прозвали Пульчінела («півник»). Народившись на «людській» сцені в Неаполі близько 400 років тому, він перекочував у театр ляльок. Найвиразніша прикмета Пульчінели – чорна маска. Його популярність вийшла далеко за межі Італії, породивши масу національних героїв лялькових вистав. Так, з італійським Пульчінелою споріднені за характером англійський хуліган і забіяка Панч («стусан»), який завжди виступав у парі зі своєю дружиною – лялькою Джуді; голландський Ян Клаасен; датський пан Йоккель; іспанський Дон Крістобаль; німецький Гансвурст («Ганс-ковбаса»); російський Петрушка; угорський гуляка і сміливець Витязь Ласло й французький гуморист Полішинель. Мінялися часи, і поступово старих лялькових героїв замінювали нові, наприклад Гансвурста понад 100 років тому почав витісняти інший ляльковий персонаж – Каспер, а французького Полішинеля – Гіньйоль, який змальовував простого ліонського ткача й розігрував різні сценки з його життя. За це вдячні ліонці установили Гіньйолю пам'ятник.

Спробуй створити збірний образ зі старовинних ляльок або збірний образ твоїх сучасників/сучасниць і придумати свою рукавичну ляльку. Можеш дати своїй ляльці яке-небудь нове ім'я й наділити рисами характеру, які тобі особливо подобаються. Спробуй намалювати на окремому аркуші придуману тобою ляльку й описати її. Порівняй придуману тобою ляльку з тією, яку описав/описала твій/твоя сусід/сусідка по парті. Спробуйте вдвох пофантазувати й розіграти між вашими ляльковими героями невелику веселу виставу-діалог.

Львівський обласний театр ляльок розташований у будівлі, яку було споруджено в 1913–1919 рр. як Палату ремісників, тому на її фасаді розташовані скульптури коваля і муляра. Свою першу виставу «Гусеня» театр показав 8 квітня 1945 р. Засновницею і першою головною режисеркою театру була Антоніна Мацкевич. Вона два роки проходила навчання в акторській студії нашого земляка Леся Курбаса – найвідомішого і свого часу найпрогресивнішого режисера й теоретика українського театру. Нещодавно з'явився новий логотип театру – це символічне зображення ляльки в руках актора. Театр ставить вистави як для дітей, так і для дорослих. У сучасному репертуарі – «Алі-Баба і розбійники», «Витівки лиса Микити», «Два леви», «Знайдена лялька», «Червона Шапочка» та ін. Окрім вистав, яких за весь час існування театру було понад 200, у театрі також можна відвідати музей історії театру або ознайомитися з ляльковою експозицією. У 1990 р. за ідеєю Олега Новохацького у Львові було створено театр-студію естрадних мініатюр «І люди, і ляльки».

Щороку 21 березня у світі відзначають День лялькаря. Окрім фестивалів, готують вистави на вулицях міста. Пропоную тобі поміркувати і спробувати разом із однолітками влаштувати невеличкий фестиваль у школі. Збери цікаві факти про місцевий театр ляльок або студію, запроси в гості акторів або підготуйте власних персонажів та розкажи історію свого класу за допомогою ваших лялькових героїв.

Чи знаєш ти, що...

- На початку ХХ ст. театральних ляльок, зокрема тих, що були виконані в техніці площинної маріонетки, стали використовувати в анімації. Анімаційний фільм відображує дійсність за допомогою знятих на плівку малюнків або фотографій, об'ємних предметів. Історія мультфільмів в Україні розпочалася в 1927 р. в Одесі «Казкою про солон'яного бичка» киянина В'ячеслава Левандовського. Дізнайся про це більше за QR Code.
- Національна кінематека України (раніше Київська кіностудія науково-популярних фільмів, або коротко – Київнаукфільм) діє з 1941 р. Тут знімають науково-популярне кіно, де цікаво та зрозуміло розповідають про життя, науку та суспільство. Науково-популярні фільми пропагують науковий підхід і критичне ставлення до дійсності. Укранімафільм – державна студія мультиплікаційного фільму, що була заснована в 1959 р. як частина Київнаукфільму. Тут створені відомі тобі «Капітан Врунгель», «Лікар Айболить», «Острів скарбів», серія про козаків тощо. З 1991 р. Укранімафільм працює як самостійна студія.
- Учасники львівської фотомайстерні «Оріон» Ярослав і Вітольд Слоневські та Станіслав Скода в 1931 р. спробували створити кіностудію «Оріон-фільм». У 1932 р. студент Львівської політехніки Ян Ярош створив у студії анімаційний фільм «Пригоди Пука», а С. Скода – звукові фільми «За кулісами Х музи» і «Старий фільм». У 1934 р. на базі «Оріону» були проведені експерименти з передачі телесигналу.
- У 2015 р. львівські аніматори створили оригінальний мультфільм «Dave and Ava» для дітей 3–7 років. Усі його складові – українські: ідея, сценарій, режисер, команда 3D-аніматорів, композитор, актори для озвучення і виконання пісень англійською мовою. Головні герої – Дейв і Ава – граються зі своїми друзями, вивчаючи абетку, цифри, кольори, форми. На кінець 2018 р. його переглянули майже 30 мільйонів американців.

Поміркуй і спробуй дати визначення професіям мультиплікатора, режисера і сценариста. Розкажи, як ти уявляєш собі людей цих професій. Що вони мають робити?

Перші кінопокази у Львові відбулися 13 вересня 1896 р., коли розпочались регулярні кіносеанси французьких фільмів у Пасажі Гаусмана (проїзд Крива Липа), що тривали декілька днів. Регулярно функціонувати в місті кінотеатри почали з 1901 р., коли розпочало свою роботу місцеве представництво студії «Уранія» з Відня. З 1906 р. у Львові з'являються стаціонарні кінотеатри. Зокрема, колишній працівник «Уранії» Герман Опат заснував кінотеатри «Сінефон», «Ванда», «Ілюзіон». У 1915 р. Людвіг Кухар відкрив найбільший кінотеатр міста «Лев». У 1920-х рр. у місті існувало 15 кінотеатрів.

Прочитай про історію розвитку кіновиробництва в нашому краї та про деяких відомих акторів і режисерів, які народилися на Львівщині. Згадай, кого ще з українських кіномитців ти знаєш. Спробуй знайти в Інтернеті інформацію про те, які фільми знімалися в нашому краї.

На світанку ери кіно в нашому краї не було жодної потужної кіностудії, проте існувало кілька дрібних підприємств з виготовлення і прокату кінофільмів. У 1912 р. фотограф Марен Мюнц створив студію «Кінофільм». Її першим фільмом стала хронікальна стрічка «Велика пожежа на нафтярні у Дрогобичі», а в 1913 і 1925 рр. були зроблені два ігрових фільми. Також у місті працювали студії «Муза» Веселовського, «Леополія» А. і Л. Крогульських, «Полонія» Е. Лорембського. Головними осередками формування кінокультури в міжвоєнному польському Львові стали інтернаціональні аматорські кіногуртки, зокрема кіноклуб «Авангард», фотомайстерня «Оріон», гурт працівників сучасної культури «Група Кавина», мистецька група «Артес». У 1920-х рр. перекладачка і громадська діячка Софія Кулик (Соня Куликівна) створила у Львові кіностудію «Соня-фільм», яка вбачала в кіномистецтві потужний потенціал для популяризування української культури у світі. У 1930–1936 рр. вона також видавала освітній журнал «Кіно». «Соня-фільм» зняла фільми «Свято рідної школи» (1929), «Гуцульщина», «З кіноапаратом по Львові». Останній було закуплено для показу в країні Європи. Закохалася в кінематограф і інша наша землячка – українка Софія Яблонська-Уден (1907–1971) з Тарасівки Пустомитівського р-ну. Вона закінчила драматичну студію у Львові, їй пророкували успішну акторську кар'єру, але завзята панянка вирушила в 1927 р. до Парижа опановувати техніку знімання документального кіно. Згодом Софія стала відомою мандрівницею, журналісткою, письменницею, а її документальні зйомки в країнах Східної Азії в 1930-х рр. вразили світ.

Одним із найвідоміших кіноакторів нашого краю є Богдан Ступка (1941–2012). Він народився в смт Куликові Жовківського р-ну. У 1961–1978 рр. працював у Львівському академічному драмтеатрі ім. М. Заньковецької. Потужна кар'єра видатного актора, який зіграв понад 100 ролей у кіно і понад 50 – на театральній сцені, розпочалася в 1971 р. з фільму «Білий птах з чорною ознакою» (реж. Юрій Іллєнко). У 2001 р. Богдан Ступка очолив Національний академічний драматичний театр ім. І. Франка в Києві. Ступка зіграв чимало історичних постатей, та найвизначнішою його роллю вважається образ єврея-молочника Тев'є в п'єсі «Тев'є-Тевель», за Шолом-Алейхемом. Також уславився своїми ролями в кінематографі актор, сценарист і режисер Іван Гаврилюк. Він народився в с. Йосипівці Буського р-ну, після навчання працював у Львівському академічному драмтеатрі ім. М. Заньковецької. Вперше знявся в кіно в 1968 р., зіграв у таких культових фільмах, як «Захар Беркут», «Вавилон ХХ» та ін. Іван Гаврилюк став першим актором незалежної України, якому було надано почесне звання «народний артист України».

Розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті, які художні та мультиплікаційні фільми були зроблені на українських студіях. Напиши нижче назви тих стрічок, які ти бачив/бачила і вони тобі дуже сподобалися. Розкажи в класі про ці фільми чи мультфільми та поясни, чому для тебе вони є найкращими. Якщо тобі буде цікаво, підготуй окрему розповідь-презентацію про авторів твого улюбленого мультфільму.

Згадай своїх улюблених героїв/героїнь мультфільмів або кінофільмів. Опиши одного/одну з цих персонажів і чому він/вона тобі подобається, не називаючи його/її ім'я. Цікаво, чи вгадають твої однокласники та однокласниці, про кого саме йде мова?

Подивись разом із однокласниками й однокласницями мультиплікаційний фільм «Півник і котик» (1991 р., режисер і автор сценарію Алла Грачова). Під час перегляду спробуйте на певних часових позначках робити паузи (стоп-кадри) і відповідати на нижчеподані запитання. Після обговорення змісту стрічки поділися своїми враженнями від такого перегляду мультфільму.

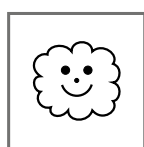
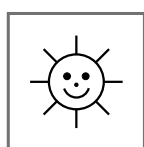
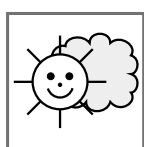
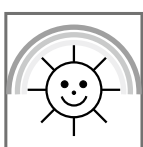
1. Стоп-кадр на 1 хв. 43 сек. Запитання: Які емоції викликають у тебе котик та півник? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів чи знайомих? Назви риси, які їм притаманні.
2. Стоп-кадр на 4 хв. 37 сек. Запитання: Які емоції викликає в тебе лисичка? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів та знайомих? Назви риси, які їй притаманні.
3. Стоп-кадр на 8 хв. 42 сек. Запитання: Про що свідчить вчинок котика? Яка була причина непорозуміння між котиком/півником з одного боку і лисичкою та її родиною? Чи часто ти та твої рідні допомагаєте людям, які спочатку не були вам дуже приємні, але потребували допомоги? Чи завжди люди біля нас викликають у нас лише симпатію? Чи маємо ми піддаватися емоціям лише тому, що люди не схожі на нас?

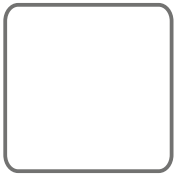

Напевно, ти вже бачив/бачила одні з останніх українських мультфільмів «Микита Кожум'яка» (реж. М. Делоян) та «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (реж. О. Меламуж) або кінострічку «Сторожова застава» (реж. Ю. Ковальов). Уяви себе на мить журналістом/журналісткою, який/яка має взяти інтерв'ю в авторів і команди, що працювала над цими стрічками. Яке б головне запитання ти їм поставив/поставила?

Робота над мультфільмом є дуже копіткою, але дуже цікавою. Ти неодноразово бачив/бачила намальовані анімаційні фільми, створені за допомогою комп'ютерної графіки, з персонажами-ляльками або виробленими із пластиліну. Це складна робота, проте навіть твої однолітки намагаються створювати власні мультфільми. Окрім опанування науки мультиплікації самотужки вдома за допомогою відеоуроків, можна навчитися створювати мультики у спеціальній студії, на курсах у Будинку творчості або створити таку студію разом із однокласниками та однокласницями. Якщо ти забажаєш зробити власний фільм чи мультфільм разом із професіоналами, то звернись на студію дитячої анімації «Червоний пес», студію «Мрії Слона Люсі» тощо. Якщо ти вже зняв/зняла фільм, то чимало можливостей його представити тобі можуть надати щорічний Міжнародний фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест» (<http://childrenkinofest.com/>), фестиваль «Кінохвилька» або Міжнародний благодійний фестиваль мультфільмів «Муля».

ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ І ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ В ДАВНИНУ І СЬОГОДНІ

Звідки ми отримуємо інформацію? Від рідних, вчителів, із книжок, Інтернету, з реклами... Поміркуй: чи завжди так було? Адже були часи, коли ні книжок, ні Інтернету ще не існувало. У давнину люди ще не вміли писати, але вміли залишати послання за допомогою наскельних малюнків, що створювалися гострими предметами, вугіллям з кострищ, природною фарбою. Це були своєрідні міні-газети, розраховані на невелику групу людей. І щоб зрозуміти це зображення-послання, треба було бути членом цієї спільноти. У подальшому які тільки матеріали не використовувало людство, щоб фіксувати, зберігати та передавати інформацію: бересту, віск, глину, дерево, камінь, пергамент (видублена шкіра телят) тощо.

Для передачі інформації не тільки у найближчому оточенні, а й тим, хто подорожує чи далеко живе, стали використовувати поштових голубів. Адже голуби можуть літати зі швидкістю 100 км за годину та мають унікальну здатність повертатися до свого гнізда! Інформацію за допомогою поштових голубів передавали як давні греки, сповіщаючи імена переможців Олімпійських ігор, так і римські полководці. У Середньовіччя голуби також були надійним каналом для передавання інформації, тому що подорожі були небезпечні та складні. Тільки у ХХ ст. люди відмовилися від використання голубиної пошти. Проте поштові голуби переносили інформацію лише конкретним людям (адресатам), і вона не завжди була доступна іншим людям. Перші письмові публічні вісники, розраховані на широку аудиторію, з'явилися в Давньому Римі. Це були Acta Senatus та Commentarii Senatus – протоколи про роботу сенату, з тим щоб розвіяти таємниці, які супроводжували засідання. Acta diurna populi Romani («Щоденні справи римського народу») – публікація офіційних повідомлень, що практикувалася в Стародавньому Римі з часів Цезаря і стала прототипом сучасних періодичних видань. Таблички з написаними на них повідомленнями про різні повсякденні справи щодня виставлялися в людних місцях, як-от Римський форум. Це була перша інформація, яку міг побачити будь-хто і яка була розрахована на будь-якого читача.

Папір винайшли давні китайці. У IV–V ст. нашої ери його широко використовували в Індії. А ось у Європу він примандрував лише в XIII ст. З появою паперу, а потім друкарського верстата з'являлося дедалі більше можливостей для поширення інформації. За дослідженнями вчених, у середині XV ст. у Львові працювала друкарня Степана Дропана, заможного львівського міщанина. Ця друкарня була привезена в місто, імовірно, його тестем – німцем Яном Зоммерштайном. Згодом, орієнтовно в 1460 р., він подарував цю друкарню Свято-Онуфріївському монастирю. Саме до монастиря Святого Онуфрія більш ніж через сто років, у 1572 р., приїхав Іван Федорович (Федоров, 1510?–1583), щоб відродити друкарство у Львові. У Львові він мешкав у 1572–1575 і 1581–1583 рр., тут у 1574 р. видав друге видання «Апос-

тола», а також уклав і надрукував у Львові перший східнослов'янський «Буквар» із грамати-кою. Майже через два століття, у 1749 р., у Львові вийшло декілька номерів «Kurier Lwowski» – першої в Україні газети, а в 1776 р. почав виходити французькомовний тижневик «Gazette de Leopol» – перша регулярна газета на теренах нашої країни. Її власником і видавцем був шевальє Оссуді. Цікаво, що на 2017 р. в Україні загалом виходило 3 221 україномовне періодичне видання загальним накладом 911 423 800 примірників, зокрема у Львівській області – 169 найменувань друкованих ЗМІ. У зв'язку з розвитком електронних видань замість терміна «засоби масової інформації» в наш час дедалі більше використовують назву «мас-медіа».

Пропоную тобі цікаву гру. Зайди на сайт <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, вибери гру 2. Розташуй перших п'ять іконок за часовою шкалою від найдавніших способів передавання та фіксування інформації.

З'єднай правильно праву і ліву частини речень про те, як (у якому вигляді) передається інформація.

Графічна	передається у вигляді літер
Звукова	у вигляді цифр і знаків
Текстова	у вигляді зображень, подій, предметів, графіків
Числова	усна або відтворена записувальним пристроєм

Прочитай про те, як і звідки до глядача/глядачки, читача/читачки або слухача/слухачки потрапляє інформація. Спробуй навпроти кожного із джерел інформації намалювати вигадану тобою піктограму, що її репрезентує. Якщо, на твій погляд, цей список неповний, нижче допиши і придумай піктограму до того, чим ти користуєшся, щоб передати інформацію.

<input type="text"/>	газета, часопис – читаємо та розглядаємо фото	<input type="text"/>	книжка – читаємо і розглядаємо ілюстрації
<input type="text"/>	Інтернет – читаємо, слухаємо, розглядаємо, дивимося тощо	<input type="text"/>	радіо, аудіокнига – слухаємо
<input type="text"/>	кіно, телебачення – дивимося і слухаємо	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Прочитай текст. Розкажи, що ти знаєш про сучасну пошту. Чи користуєшся ти сьогодні послугами Укрпошти? Спробуй згадати та намалювати логотип Укрпошти.

Перша пошта на території сучасної України була відкрита саме у Львові. А заснував її торговець шовком із Флоренції Роберто Бандінеल्ली (1590?–1650/1). Італієць прибув до Львова на початку 1620-х рр., купив кам'яницю на площі Ринок, а в 1629 р. за підтримки

польського короля і міської влади відкрив у ній першу в місті пошту і дістав монополію на розвиток цього бізнесу. Кореспонденцію відправляли один раз на тиждень у суботу. Вона вирушала у двох напрямках: через Варшаву до Гданська та до Кракова. Пошту обслуговували 12 курсорів (кур'єрів), які складали присягу місту та відповідали за цілісність і терміни доставки листів. Вартість послуги залежала, як і зараз, від ваги листа та відстані. У 2008 р. в колишньому палаці Бандіnellі був відкритий Музей пошти. У 1890 р. на вул. Словацького у Львові було завершено будівництво просторого приміщення сучасної пошти. У наш час на львівській пошті працює близько семи тисяч осіб, а складається вона з 53 відділень.

Спробуй поміркувати разом із однокласниками й однокласницями, які можуть бути небезпеки під час передачі інформації.

Пограйся з однокласниками й однокласницями: вишикуйтеся в три колони спиною одне до одного. Перший/перша учень/учениця отримує інформацію від учителя/ учительки – дивиться на запропонований малюнок і пробує умовно намалювати/написати його за допомогою тупого кінця олівця на спині того/тієї, хто стоїть перед ним/нею. Учень/учениця, що відчув/відчула цей малюнок, спробує зобразити його на спині наступного/наступної і так далі. А вже останній/остання в ряду зобразить отриману інформацію як малюнок на папері. Після цього разом роздивіться три отриманих малюнки й той, із якого все починалося.

Прочитай текст. Спробуй обрати із трьох видів джерел інформації, яке з них первинне, яке вторинне, яке третинне. Які джерела, на твою думку, є найнадійнішими і чому? Розкажи про свій власний досвід отримання інформації з різних джерел.

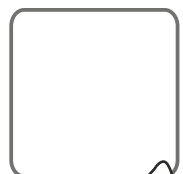
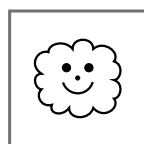
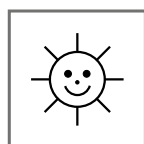
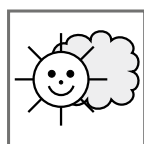
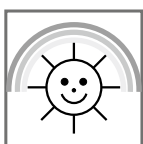
Джерела інформації – це хтось чи щось, що надає тобі інформацію. Джерела бувають:

- первинні – містять первинну безпосередню інформацію про події, людей, об'єкт;
- вторинні – це інформація, отримана з первинного джерела, яка обговорюється, інтерпретується, коментується, аналізується, оцінюється;
- третинні – огляд різних видів інформації, де часто-густо відображена й особиста думка особи, яка її передає.

- Розклад руху автобусів на автостанції: Львів – Сколе відправляється о 8.30.
- Вивіска на автобусі: Львів – Сколе відправляється о 8.30.
- sms від друга: Автобус на Сколе відправляється о 8.30, але може і затриматися.

Склади ребус до слова «інформація».

ЯК ЧИТАТИ МЕДІАТЕКСТ І ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Карикату́ра (з італ. – перевантажувати, перебільшувати) – навмисне смішне, глузливе або спотворене зображення предмета або особи

Псевдоні́м (з грец. – несправжнє ім'я) – вигадане ім'я, яке людина використовує замість справжнього у своїй професійній діяльності

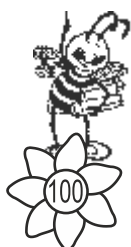
Розкажи, що таке газета. Навіщо її придумали люди? Що може зробити газета? Які газети читають у твоїй родині? Якими були твої враження від першого знайомства з газетою? Чи довіряєш ти інформації, яку публікують у газетах?

Прочитай текст. Роздивись будь-яку газету й спробуй знайти в ній ті елементи, які перелічені нижче.

Кожного дня ми обираємо собі одяг. Якщо ми вдягаємо шкільну форму, то це означає, що ми маємо намір іти в школу, якщо легке невимушене вбрання, то цим подаємо сигнал, що будемо бавитися. Так і газета, кожним елементом свого «вбрання» подає нам якийсь сигнал. Зазвичай це такі елементи:

- Назва – спеціально створене лого, яке означає назву газети. Воно є унікальним і незмінним обличчям газети. Поруч із ним зазвичай є номер випуску газети і дата.
- Заголовок. Найбільший заголовок на сторінці ще називається «основний флеш (спалах)». Це серйозна історія, тому в заголовку немає жартів. Заголовки написані великими літерами, щоб привернути увагу до основного повідомлення в газеті.
- Підзаголовок – написаний меншими літерами. Тут йдеться про те, що не ввійшло в заголовок, але також є важливою інформацією.
- Основна стаття – це історія, написана журналістом/журналісткою задля осмислення факту, ситуації чи події. Стаття, яка розміщена на першій сторінці, – це найважливіше, що хоче сказати газета своєму читачу.
- Основний текст – основний текст статті, написаний журналістом/журналісткою.
- Підпис – ім'я та прізвище або псевдонім автора/авторки статті. Інколи включає назву фаху. Наприклад: Сергій Тримбач, кінокритик. Також підпис під фотографією чи карикатурою пояснює, що зображено і може також містити прізвище фотографа чи автора ілюстрації. Підписи іноді відділяються від тексту або ілюстрації підкреслюванням.
- Фотографія або ілюстрація наближають до читачів історію, яку розповідає журналіст/журналістка.

Прочитай, як робиться газета. Проте список дій переплутаний! Поміркуй і спробуй розставити в клітинках поруч зі списком цифри від 1 до 9, які вкажуть правильну послідовність дій.

- Підготовлена газета передається на тиражування.
- Визначають форму подачі інформації (замітка, репортаж, стаття тощо).
- Готують ілюстративний матеріал (графіки, карикатури, малюнки, фото тощо).
- Журналісти пишуть основний текст.
- Підготовлені матеріали разом з ілюстраціями верстають, тобто розміщують на сторінках чи шпальтах друкованого або електронного видання.
- Інформація ретельно перевіряється.
- Коректори і редактори переглядають верстку й за необхідності виправляють помилки.
- Збирають інформацію.
- Відстежують події, що вже сталися, відбуваються або готуються.

Поміркуй, люди яких професій працюють у газеті. Зі списку нижче вибери професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети. Якщо у тебе є електронний девайс і можливість увійти в Інтернет, пограй в онлайнвий варіант цієї вправи за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 5.

☐ Архітектор(-ка)	☐ Електрик(-иня)	☐ Оператор(-ка)
☐ Гример(-ка)	☐ Журналіст(-ка)	☐ Прибиральник(-ця)
☐ Дизайнер(-ка)	☐ Звукорежисер(-ка)	☐ Редактор(-ка)
☐ Диктор(-ка)	☐ Коректор(-ка)	☐ Фотограф(-иня)
☐ Друкар(-ка)	☐ Монтажник(-ця)	☐ Художник(-ця)

Чи замислювався/замислювалася ти, як читати газети? Можна проглянути газету за 10 хвилин або менше, щоб дізнатися про події у світі. Ось декілька порад.

- Подивись на все, що є на першій сторінці, – тут розміщується найважливіше. Прочитай заголовки і подивись фото. Розгорни газету й витягни рекламні додатки.
- Продивись першу сторінку та кінцівки кожного розділу, поміть цікаві для тебе новини. Посилання на першій сторінці вказують на спеціальні розділи, такі як прогноз погоди, список подій тощо.
- Продивися історії і новини на перших кількох сторінках.
- Повернись на першу сторінку і швидко прочитай цікаві для тебе історії.
- Зупинись на своєму улюбленому розділі – спорт, розваги або бізнес – десь на хвилину. Знову відзнач те, що не встиг/встигла прочитати одразу.
- Погортай всю газету, поміть історії і рекламу, які не помітив/помітила раніше. Пізніше зможеш до них повернутися.
- Якщо є час, зупинися на цікавій для тебе історії або нарисі. Перед закінченням переглянь твій улюблений комікс або карикатуру.

Найголовніше! Будь уважним/уважною читачем/читачкою. Зіставляй отриману інформацію з тією, що міститься в інших джерелах. Май власну думку щодо справедливості й об'єктивності отриманої інформації. Думай для себе.

Пропоную тобі цікаве завдання. Об'єднайся з однокласниками й однокласницями в 4 групи. Відкрийте, наприклад, за QR Code портал «Інтерактивний музей "Відвідай"» познайомтеся з різноманітними віртуальними 3D-турами у 25 музеїв в різні куточки Львівщини. Оберіть 4 найцікавіші, на ваш погляд, об'єкти для відвідування і розподіліть ці об'єкти між чотирма групами. Здійсніть віртуальну або разом із дорослими реальну подорож до обраного об'єкта. Потім уявіть себе редакторським колективом та створіть мінігазету, що розповість про цю мандрівку. Презентуйте свою газету. А перед цим знайди на карті місце, де ви зараз перебуваєте, і познач, потім знайди місце подорожі вашої групи. З'єднай їх і за допомогою Google Maps з'ясуй маршрут і запиши:

Твоє місцеперебування _____ Місце подорожі _____

Скільки кілометрів розділяє місце, де ти живеш, і місце подорожі _____

Скільки часу тобі туди добиратися пішки _____, на авто чи автобусі _____

У попередньому завданні тобі було запропоновано попрацювати у складі однієї з чотирьох груп мандрівників, які потім утворюють редакційну колегію газети. Разом ви можете створити випуск газети на аркуші А4, присвячений своїй подорожі в історію та культуру нашого краю. Прочитай нижче поради, як навчитися створювати «маленьку сестричку» великих газет.

УЧИМОСЯ СТВОРЮВАТИ ГАЗЕТУ

Наша газета – це газета про подорож. Для прикладу ми зробимо лише першу сторінку газети, яка є найважливішою. Там будуть: 1) назва, 2) основна стаття, 3) фотографія або ілюстрація до статті. Кожна редакція насамперед обирає назву газети. Назва газети має бути образною, цікавою, лаконічною і відображати головну думку. Спочатку придумайте стільки варіантів назв, скільки зможете, а потім оберіть таку, яка відповідає цим критеріям.

1. Розподіляємо ролі в нашій мініредакції. У нас працюватимуть:

- головний/головна редактор/редакторка – він/вона відповідає за вибір теми і несе відповідальність за результат, який побачать читачі. Він/вона вирішує, як виглядатиме газета остаточно. Але вибір теми зазвичай формується спільно на редакційній нараді;

- журналісти/журналістки – вони готують основну статтю, збирають факти й інформацію про явище, описують і перевіряють, щоб факти, наведені ними, відповідали дійсності;

- група оформлення – це фотографи/фотографині та художники/художниці, які ілюструють статтю так, щоб читач/читачка опинився/опинилася якнайближче до явища, ніби побачив/побачила все своїми очима. Оскільки наша подорож буде віртуальною, то їм доведеться або підбирати фотографії із сайту музею, або самим створити ілюстрацію.

2. Створюємо журналістський матеріал, або пишемо репортаж. Термін «репортаж» походить від латинського «reporto» – передавати. Репортаж показує факти, події, враження через безпосереднє сприйняття автора/авторки, немов відтворюючи картину того, що відбувається. В основі репортажу завжди лежить цікава подія, яка розвивається перед очима читача/читачки. Є кілька основних правил, як написати гарний репортаж. Найголовніше, що ви повинні сказати, розташовується першим. Дуже важливим є заголовок – це надзвичайно трудомістка і важлива річ, адже часто визначає, чи хтось

читатиме вашу новину. Він має бути зрозумілий, короткий, без складних слів. Далі слід поміркувати про «лід» – це короткий виклад журналістського матеріалу, що розміщується після заголовка й перед основним текстом. Він має бути короткий і стисло передавати зміст матеріалу. Зазвичай у льоді вже треба відповісти на запитання «Що?», ДЕ ви перебували, перед тим як занурилися в дію.

Потім можна перейти до основної частини: вона має викликати в читача/читачки відчуття присутності; він/вона має дістати можливість ніби побачити людей та історії вашими очима. Тут можна відповісти на питання «Коли?». Описуйте свої відчуття, враження, дії, запахи тощо. Будь-яке враження наближує ефект присутності вашого читача/читачки.

Роздивіться ріжок з морозивом і вишенькою зверху: приваблива вишенька – це має бути закличний заголовок, далі солідний «лід», або порція морозива, а завершує вафельний ріжок, у якому чим ближче до дна, тим менше морозива-інформації.

3. Наступний етап – макетування. Як розмістити матеріали на сторінці. Отже, у вас є: назва газети, основний заголовок, основна стаття, ілюстрація. Як це все скласти до купи і заверстати, можна побачити за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 6.

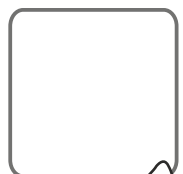
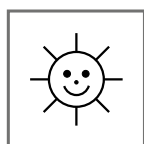
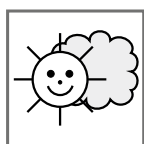
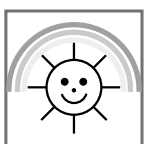
Розкажи, як тобі працювалось у складі редакції. Яку роботу ти виконував/виконувала під час створення газети? Чому ти обрав/обрала саме її? Чи сподобався тобі репортаж і зовнішній вигляд вашої газети? Наскільки, на твій погляд, є вдалою ілюстрація? Про що ще ти хотів/хотіла би обов'язково написати в цій газеті?

Обміняйтеся газетами, які ви зробили: редакція 1 з редакцією 2, а редакція 3 – з редакцією 4. Разом зі своїми колегами і колежанками по редакції розглянь і прочитай газету, створену іншою групою. Випишіть нижче ключові слова (тобто ті слова, які несуть найбільше смислове навантаження) та найцікавіші новини (те, про що почули вперше). Презентуйте репортаж цієї газети однокласникам і однокласницям, використовуючи ці слова. Також під час представлення партнерської газети треба оцінити, чи всі елементи газети – назва, основна стаття, ілюстрація чи фото – присутні.

Що є у твоїй місцевості такого, що може бути цікавим іншим? Про що або кого ти хотів/хотіла би створити репортаж? Якщо б ви вирішили щомісяця випускати газету вашого класу, яка назва та логотип тобі би сподобалися?

НАШ КРАЙ ГОСТИННИЙ. ТУРИЗМ У РЕГІОНІ

Туризм – у пер. з франц. «прогулянка». Це тимчасові подорожі людей в іншу місцевість або країну з гостьовою, оздоровчою, пізнавальною, релігійною, розважальною, спортивною та ін. метою

Прочани – люди, які здійснюють подорож, щоб уклонитися духовним та релігійним святиням

Прочитай текст про те, за яких причин раніше люди подорожували і як поступово почала розвиватися туристична галузь. Подумай, а навіщо ти зазвичай вирушаєш у подорожі? Як ти її плануєш?

З найдавніших часів безліч людей вирушали в подорожі, щоб пізнати світ і відкрити нові території. Ще в античні часи основними причинами подорожей були: прагнення розширити свою торгівлю; здобути освіту чи якісніше, ніж у своєму регіоні, лікування; відвідати храми й помолитися святиням, взяти участь у спортивних або музичних змаганнях. Розвиток торгівлі привів до масового будівництва доріг, заїжджих дворів (караван-сараїв), ресторанів-шинків і корчем тощо. Виникла необхідність у людях, які знають місцеві дороги, – у провідниках або морських чи річкових лоцманах, а також місцевих жителів, які володіють мовами, – у перекладачах. Для зручності мандрівників почали складати карти й невеликі путівники – короткі описи маршрутів.

Одними з найдавніших видів туризму, які почали розвиватися на Львівщині, були лікувально-оздоровчий та паломницький (відвідування святих і пам'ятних місць). Перші лазні з цілющою мінеральною водою та житлові приміщення для відпочивальників з'явилися у Трускавці ще в 1827 р., а згодом почалося інтенсивне будівництво бальнеологічного курорту. Курорт Східницю з відомою мінеральною водою «Нафтуса» відкрив учений Омелян Стоцький лише в 1956–1973 рр. Зараз тут налічується 38 джерел і 17 свердловин з різним хімічним складом цілющої води, зокрема і з водою, подібною до «Боржомі». Моршинський курорт розпочинався з видобутку ропи та випарювання з неї солі, а вже в XIX ст. моршинські джерела використовували як засіб для лікування органів травлення. Першу примітивну водолікарню Любена Великого на сірководневих джерелах збудували ще в XVI ст., а наприкінці XVIII ст. тут вже з'явилися готелі та приміщення для лікування мінеральними ваннами і торф'яними пелоїдами (грязями). Немирів із давніх часів славиться унікальними сірководневими ваннами і джерелом питної води «Анна» типу «Миргородська». Докладні описи «цілющих вод» Шкла є вже в подорожніх нотатках 1670–1672 рр. німецького вченого Ульріха фон Вердума. Окрім цих відомих джерел є менш ушлюблені, приміром, «Поташівка» – природна содова вода, джерело якої б'є побіч дороги неподалік с. Розлуча Турківського р-ну та десятки ще не досліджених джерел у різних куточках Галичини.

Але, окрім описаних природних мінеральних, є на Львівщині джерела, у яких – вірять люди – лікує Божа Сила. Одне з найвідоміших – у с. Раковці за 20 км від Львова. Місцем паломництва багатьох вірян є чудотворні джерела в с. Грушеві Дрогобицького р-ну, у с. Биличах Старосамбірського р-ну, у Гніздичеві Жидачівського р-ну біля Кохавинського монастиря, біля с. Монастирка в Жовківському р-ні тощо. А крім джерел, за переказами, творять дива й чудотворні ікони та моці святих, які зберігаються в місцевих храмах. Зокрема, у бориславській

церкві Св. Анни є моці 720 святих світу. У Жовкві віряни приходять до Василіянського монастиря поклонитися мощам Свмч. Партенія. У Самборі у храмі Різдва Пресвятої Богородиці зберігаються моці покровителя усіх закоханих – Св. Валентина і чудотворна ікона Пречистої Діви Марії, що була коронована в 1928 р. Чудотворні ікони зберігаються також у Святоюрському архікафедральному соборі УГКЦ та в Латинському соборі РКЦ обласного центру тощо.

(За Н. Кисілевською)

Прочитай текст. Підкресли різні види туризму, які розвиваються на Львівщині. Згадай, які цікаві заходи, свята, фестивалі проходять у твоєму населеному пункті. Запропонуй свої ідеї для гарного свята.

Львівщина – це мальовничий край неповторної природи, де можна помилуватися горами, долинами, лісами, річками, відпочити від міського шуму в екологічно чистій місцевості в затишних сільських садибах чи на курортах з лікувальною водою та грязями, насолодитися неймовірно смачною кухнею. Тому в нас активно розвивається пішохідний (лісовий і гірський) та водний і гірськолижний екстремальний туризм, лікувально-оздоровчий, екологічний/«зелений» та агротуризм, етнографічний і гастрономічний туризм. Наш край зачаровує не тільки давніми історичними подіями й культурним різноманіттям та своєрідним фольклорним колоритом, а й своїми дивовижними пам'ятниками, скульптурами архітектурними шедеврами, серед яких найвідомішими є численні укріплення і замки, сакральні будівлі та палаци, хати, храми тощо, які можна побачити в селах або ж у музеях під відкритим небом, як-от Шевченківський гай.

Оскільки наш край здавна був визнаним культурним і релігійним центром Галичини, колискою багатьох відомих українців, а також діаспорян світу єврейського, польського і українського походження, тут розвивається паломницько-релігійний, культурний і ностальгійний туризм. Львів також є потужним промисловим і науковим центром країни, тому тут активно просувається професійно-діловий і науково-пізнавальний (конгресний) туризм. А ще Львівщина може вважатися одним із центрів розвитку подієвого, або фестивального, туризму – щороку тільки у Львові відбувається безліч заходів – гастрономічних, музичних, етнографічних та ін., зокрема Міжнародний дитячий фестиваль, Міжнародні фестивалі «Alfa Jazz Fest», «Віртуози Львова», «Флюгери Львова», «Етновир», фестивалі короткометражних фільмів «Wiz-Art», ретро-автомобілів «Леополіс Гран Прі», фестивалі «Ляльковий світ», «Спалах Різдвяної зірки», Львівський тиждень моди «Lviv Fashion Week», патріотичний фестиваль «Лента за лентою» тощо.

Розкажи, навіщо за старих часів люди приїжджали в наш край. Яких іще відомих людей, що подорожували Львівщиною, ти знаєш? Як ти гадаєш, що приваблює сучасних туристів у нашому краї? Які можливості є у твоїй місцевості для активного відпочинку? Які визначні пам'ятки є у твоєму регіоні? Що таке путівник, навіщо він потрібний?

Продумай і спробуй запропонувати одноденні або короткі півторагодинні екскурсійні маршрути по твоєму населеному пункту або району. Напиши перелік основних об'єктів, які ти пропонуєш оглянути під час екскурсії

для рідних _____

для однолітків _____

для іноземних гостей _____

Порівняй придумані тобою маршрути між собою. Якщо знайдеш відмінності, поясни їх. Порівняй свої маршрути з тими, які запропонували однокласники та однокласниці. Обговоріть їх і спробуйте разом скласти один екскурсійний маршрут, яким ви зможете пройти в один із вихідних днів усім класом.

Поміркуй, люди яких професій працюють у туристичній галузі. Що ти знаєш про ці професії? Чи подобається якась із них тобі і чому?

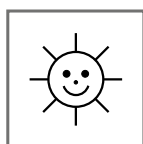
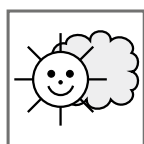
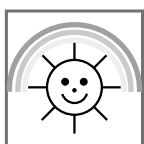

Розкажи, яких правил безпеки треба дотримуватися під час пішохідної екскурсії в місті та в природі, під час подорожі в автобусі. Спробуй зробити цікаву презентацію про це.

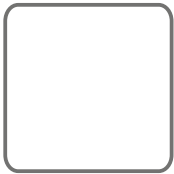
Складаючи маршрути для подорожі, постарайся враховувати: 1) вік туристів/ туристок; 2) їхню обізнаність в історії і культурі краю; 3) теми, які їх можуть зацікавити; 4) кількість часу, необхідного для відвідання екскурсійних об'єктів; 5) їхню безпеку.

Пам'ятай, що пам'яткою є не лише те, що знамените й відоме всім, а й якісь цікаві куточки природи, історичні або культурні об'єкти, які знають лише декілька людей. І головне, чому люди зараз подорожують, – це можливість дістати нові враження, емоції та знайомства з іншими людьми.

МИ – ПРИВІТНІ ГОСПОДАРИ/ ГОСПОДИНІ ТА ГОСТИННІ ДРУЗИ

Прочитай зашифроване послання.

Δ↔⊙Δ⊗ Σ▷ ◻◻~⊙◻◻ ◊Σ⊕✦⊙Δ -
Δ↔⊙Δ ◻ ◻◻~⊙Δ◻ ◻XΔ◻◻✦⊙Δ

Традиції гостинності в східних слов'ян, і зокрема в українців, склалися дуже давно. Українська оселя була завжди відкрита для мандрівників і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який завітає в хату, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися за близьку людину. А вже якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково повинен був переступити поріг будинку, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, чому людина прийшла.

Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили не з порожніми руками – з хлібом, солодощами. Під час відвідин гостей усаджували на найзручніші місця, а особливо поважаних – на почесне місце «покуть». Господар з господинею usługували гостям і спеціально запрошували покуштувати кожен нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти із-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості мали зрозуміти, що гостювання закінчене й потрібно прощатися. Словами «спасибі за хліб, за сіль, за кашу й милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі повинні були віддаровувати гостей, що йшли з хати, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги і дружби.

(За А. Пономарьовим)

Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено приймати гостей. Щоб ти міг/могла заздалегідь скласти свою розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Гість/гостя приходить на запрошення чи без нього?
2. Він/вона попереджає про час свого візиту чи ні?
3. Чи обов'язково приходить точно у вказаний час?
4. Чи має гість/гостя приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
5. Як твоя родина зустрічає гостя/гостю в оселі? Що при цьому кажуть?
6. Де садять гостя/гостю в будинку?
7. Чим його/її зазвичай пригощають?
8. Хто із членів родини розмовляє з гостем/гостею, як його/її розважають?
9. Як довго триває візит?
10. Як проводжають гостя/гостю, який/яка йде додому?

Порівняй свою розповідь про традиції прийому гостей з розповідями однокласників та однокласниць. Знайди в них спільне та відмінне.

Пригадай, що означають слова «гість» та «гостинність». Чи можна вважати гостинність відповідальною справою? Подумай та добери на кожну літеру слів «господар» або «господиня» якості, які характеризують гостинну людину. Порівняй свій список слів зі списком сусіда/сусідки по парті. Знайдіть спільні та відмінні слова і поясніть їх.

Г – _____
 О – _____
 С – _____
 П – _____
 О – _____
 Д – _____
 А – _____
 Р – _____

Г – _____
 О – _____
 С – _____
 П – _____
 О – _____
 Д – _____
 И – _____
 Н – _____
 Я – _____

Чи вважаєш ти себе гостинною людиною? Поясни чому та наведи приклади зі свого життя.

Прочитай текст, що описує вже знайомі тобі основні правила європейського етикету прийому гостей. Зверни увагу на те, що в ньому є прикрі помилки й навіть зайві речення. Викресли те, що, на твій погляд, не зовсім відповідає поведінці гостинних господаря і господині. Допиши нижче ті правила, яких, на твою думку, бракує.

Одягнися краще, ніж ти зазвичай ходиш удома. Якщо в кімнаті хто-небудь вже є, не познайом їх з новоприбулими. Зустрічай гостей з усмішкою, вони не повинні відчувати, що їм раді. Приймаючи гостей, намагайся поводитися так, щоб їм було у тебе весело, приємно і неспокійно. Бажано бути тактовним(-ою), пихатим(-ою), люб'язним(-ою) і привітним(-ою). Не шкодуй для гостей ні частувань, ні іграшок, ні уваги, ні докорів. Якщо серед гостей опиниться людина, яка у твоєму будинку вперше, будь з нею не особливо уважним(-ою) і люб'язним(-ою). Якщо гість/гостя зробить яку-небудь незручність, не подавай виду, що помітив/помітила це. Просто попроси його/її піти. Першими сідають за стіл господар чи господиня, і всі страви пропонуються спочатку гостям. Не вставай із-за столу, якщо бачиш, що гості ще їдять. Поквап їх. Проводжаючи гостя/гостю, проведи його/її до дверей, якщо необхідно, допоможи йому/їй вдягнути верхній одяг. Зустріч зовсім не обов'язково потрібно закінчувати теплими словами.

Спробуй разом із сусідом/сусідкою по парті пограти у гру (додаток 2, стор. 121). Для цього тобі необхідно буде зробити фішки, гральний кубик і домовитися про правила.

Вибери зі списку ті українські прислів'я та приказки, які завжди має пам'ятати господар/господиня (поміть їх особливим значком або кольором), і ті, які завжди має пам'ятати гість. Поясни, як ти їх розумієш.

- Веселий гість – дому радість.
- Гарними розмовами гостей не наситиш.
- Гість господарю не укажчик.
- Гість першого дня – золото, другого – срібло, а третього – мідь: додому їдь.
- Гість рідко буває, та багато бачить.
- Гостя по одежі стрічають, а по розуму проводжають.
- Дома їж, що хочеш, а в гостях – що дадуть.
- Коли їдеш у гостину, бери хліб у торбину.
- Коли надувся, як сич, то гостей не клич.
- На гостину збирайся, але вдома пообідати не забувай.
- Незвані гості гризуть кості.
- У гості ходити – треба і до себе водити.
- У гостях добре їсти й пити, а вдома спати.
- Хто гостю радий, той і собаку його нагодує.
- Чим хата багата, тим і гостям рада.
- Яке частування, таке й дякування.

Знайди серед українських прислів'їв ті, які відповідають за змістом прислів'ям, наведеним нижче. Допиши прислів'я про гостей і гостинність, які ти знаєш сам, твоєю рідною мовою і, якщо необхідно, у перекладі українською мовою.

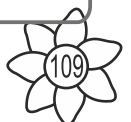
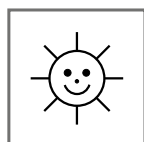
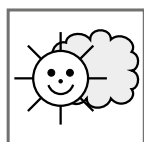
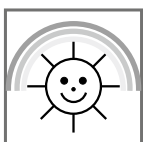
Гість їсть не те, чого чекав, а те, чим пригощають. (Вірменське)

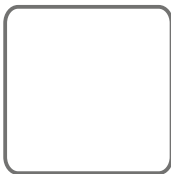
Якщо господареві невесело, то і гостю нудно. (Грузинське)

Веселий гість нікому не тягар. *Ein froher Gast ist neimands Last.* (Німецьке)

Як ти гадаєш, які дарунки краще дарувати своїм одноліткам та старшим гостям, які приїхали з інших регіонів України чи із-за кордону? Які дарунки були б недоречними? Розкажи про свій власний досвід отримання дарунків. Чи виготовляєш ти дарунки своїми руками?

ПРИЙМАЄМО ГОСТЕЙ, ВІТАЮЧИ ЇХ ЇХНЬОЮ РІДНОЮ МОВОЮ

Напиши, які мови ти знаєш або вивчаєш. _____

Розкажи, чи допомагає тобі в житті знання іноземної мови.

Спробуй скласти діалог із сусідом/сусідкою по парті якоюсь з іноземних мов, яку ви знаєте або разом вивчаєте, використовуючи слова і фрази:

Я, ти, ми, так, ні, мій, моя, наш, сім'я, сусід, друг, спасибі, будь ласка, добре, вибач, свято, дарунок, пісня, танець, гра, один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять.

Добрий день! Як справи? – Добре!

Як тебе звуть? – Мене звуть...

Нумо дружити! – Згода!

Де ти живеш? – Я живу...

Приходь у гості! – Дякую, коли? – Сьогодні (вдень, вранці, завтра, зараз, увечері).

Ласкаво просимо! – *Відповідь.*

Сідай! – Дякую!

Пригощайтесь! – Дякую, дуже смачно! Не хочу, спасибі!

Смачного! – Дякую!

Допоможи мені, будь ласка! – Добре, допоможу!

Тобі подобається гратися (відпочивати, працювати, співати, танцювати, учитися)? – Мені подобається (Ні, мені не подобається) гратися (відпочивати...).

Ходімо гратися (відпочивати, танцювати...)! До побачення!

Попроси рідних допомогти тобі написати ці слова й фрази рідною мовою. Якщо твоя рідна мова українська, тоді напиши ці слова однією з іноземних мов, яку ти вивчаєш. Якщо тобі буде важко це зробити самостійно, заглянь у словник чи порадься з дорослими.

Батьківщина _____ тут _____ є _____

світ _____ там _____ пити _____

подорож _____ близько _____ спати _____

господар _____ далеко _____ гуляти _____

гість _____ прямо _____ море _____

хороший _____ праворуч _____ казка _____

красивий _____ ліворуч _____ легенда _____

Звертання до незнайомого літнього чоловіка _____

Звертання до незнайомої літньої жінки _____

Звертання до незнайомої людини середнього віку _____

Звертання до однолітка – незнайомого хлопчика _____

Звертання до однолітки – незнайомої дівчинки _____

Ласкаво просимо! – *Відповідь*. _____

Познайомся, це мій/моя (друг/подруга, брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька, сусід/сусідка та ін.). – Дуже приємно! Мене звать _____

Що це? – Це мій будинок (моя школа, моя вулиця, музей...) – Дуже красиво! _____

Хто це? – Це мій/моя друг/подруга (брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька та ін.) _____

Смачного! – Дякую! Дуже смачно! _____

Я тебе запрошую у гості (в подорож, у театр, у кіно, гуляти). – Добре, дякую! _____

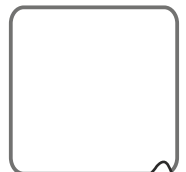
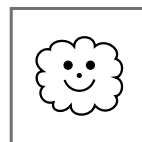
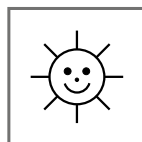
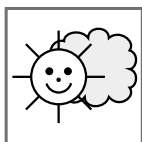
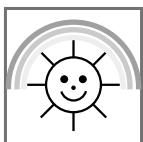
Де розташовується школа (будинок, музей, театр, море...)? – Прямо, праворуч, ліворуч, близько, далеко, тут, там. _____

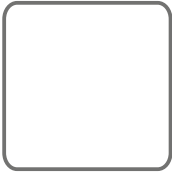
Вам/тобі допомогти? – Спасибі! _____

Я хочу їсти (пити, спати, гуляти, вчитися, гратися, дружити). – Добре, будь ласка! _____

Разом із сусідом/сусідкою по парті та іншими однокласниками та однокласницями вивчи ці слова і фрази, потренуйся у їхній вимові. У яких ситуаціях тобі може стати в пригоді знання цих слів? Пофантазуй і склади невеликі діалоги, розіграй з однолітками мінівистави, уявляючи, що ти розмовляєш з іноземними гостями.

КУХНЯ ЛЬВІВЩИНИ – СТРАВИ, ЯКІ МИ ЛЮБИМО ГОТУВАТИ

Куліна́рія – мистецтво приготування їжі

Гастроно́мія –
1) спільне визначення найвишуканіших і найдорожчих харчових продуктів,
2) наука про культуру харчування

Прочитай вірш Д. Куровського «Кипи, супе!». Розкажи, хто у твоїй сім'ї зазвичай готує обід. Як ти допомагаєш рідним у приготуванні страв? Хто вчить тебе готувати їжу? Які страви ти вже вмієш готувати сам/сама?

Начистила картопельки,
Сама й накришила
І цибульку, й морквиночку...
Потім засмачила.
– Кипи, супе, вибулькочуй,
Густий та пахучий!

Бабця тільки наглядає
Та онуку учить:
– Отак, рибко, отак, яско.
Треба все уміти:
І читати, і писати,
І супчик варити.

Вибери різні продукти, необхідні для приготування твоєї улюбленої страви, і «склади» їх у посуд, у якому вони повинні готуватися. Якщо яких-небудь продуктів або кухонного начиння не вистачає, домалюй їх. Зашифруй за допомогою шифру (стор. 122) назву цієї страви. Запропонуй сусідові/сусідці по партії відгадати, про яку страву йде мова. Поділися рецептом її приготування. Згадай, які страви були твоїми улюбленими тоді, коли ти ще не ходив/ходила до школи. Чи змінилися за цей час твої смаки?

Прочитай вірш «Обід» Емми Мошковської у перекладі Данила Кононенка й розкажи, як ти пригощаєш своїх гостей.

Сусід сусіда пригощав:
Поставив він гірчицю,
Іще з комода він дістав
Фарфорову сільницю.
А на столі його була
Оздоблена серветка.

І біля столу ще була
Новенька табуретка.
А ще у рамці над столом
Пейзаж один висів.
А ще ж і песик під столом
Кудлатенький сидів.

І ще в вазоні щось цвіло
У цього ось сусіда...
Все дуже добре тут було, –
Лиш не було... обіду!

Напиши, які страви ви найчастіше їсте всією родиною за вечерею або обідом.

Яке частування й напої ти зазвичай пропонуєш гостям, що зайшли до тебе «на хвилинку»?

Склади меню обіду чи вечері, яке б ти запропонував/запропонувала своєму/своїй гостю/гості, і поясни, чому ти вибрав/вибрала саме ці страви.

У нашому краї впродовж століть склалася особлива галицька говірка, яку іноді складно зрозуміти гостям, що приїжджають на Львівщину. Мультикультурність нашої землі знайшла відображення в оригінальних назвах продуктів і страв місцевої кухні. Будь-яку рідку страву чи суп у нас називають на німецький лад «зупа». Свіжі овочі і молоду зелень – «ярина», бульйон – «росіл», щавлевий, чи зелений борщ – «квасковий борщ». Кулешею на Снятинщині називають негусту кукурудзяну кашу з маслом і сметаною. Цвібаком іноді називають хліб, сухар або бісквіт, струцлями – плетену різдвяну булку, коржиком – печиво, андрутами – вафлі, а птисями – еклери. Таку страву, як вареники, галичани називають «пирого», а щось на кшталт пельменів, але з грибною начинкою – «вушками». Пляцок – це квадратний або прямокутний торт, інколи у Львові так називають дерун. Млинці в інших областях України називають оладками, а кармонадлі – битками. Соус на Львівщині має декілька назв – сос, або мачанка, або поливка. Засмачують соуси різними спеціями, наприклад бібковим листям (лавровим листям), кріпцем (кропом), цинамоном (корицею) тощо. Славетний львівський шоколад називають помісцевому чоколядою, повидло чи мармелад – мармулядою, желе – галяреткою. Є місцеві назви і в посуду – баняк (каструля), кохля (черпак), мищатко (мисочка), горнятко (чашка), філіжанка (з турецької – кавова чашка), гальба (з німецької – пивний кухоль) – те, з чого п'ють пиво, тощо.

Українська кухня відзначається своєю неповторністю та чудовим смаком. Іноземні туристи їдуть до України, щоб поласувати стравами, які не зустріти в жодній країні світу. Кожен регіон вирізняється своїми стравами. Прочитай про деякі найвідоміші смаколики Львівщини й розкажи, які з них тобі знайомі. Поміркуй, які ще страви можна вважати суто нашими, регіональними. Які ще цікаві страви, що поширені в інших регіонах України чи в інших країнах світу, ти вже скуштував/скуштувала?

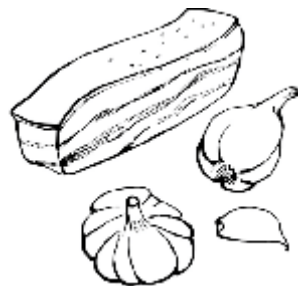
Галицька кухня подібна на клубок різнокольорових ниток. Кожна нитка – це традиції етносів та суспільних прошарків, наслідки торгових взаємин та історичних подій, що відбилися на формуванні характерних для Галичини смаків. Тут і щоденна кухня бойків, гуцулів та лемків, і більш «панська» міська кухня, тут і спадок з Великого князівства Литовського, з Австрії і Польщі, і локальні єврейські страви та привезені угорські, румунські, німецькі, італійські, вірменські і грецькі кулінарні традиції. Рецепти всіх народів, які жили в цій місцевості, перероблялися відповідно до доступних у Галичині продуктів. Тут набагато швидше, ніж у Наддніпрянській Україні, з'явилися шафран і розмарин, оливкова олія та лимони, помідори і кукурудзяна крупа. І ось на основі угорського баноша – створили місцеву кулешу чи банош, на основі віденської страви виник типовий львівський варіант штрудля з вишнями й горіхом чи з маком. Або львівський журек – варіант польського супу з житнім квасом (власне, жур) і майораном (до речі, подібну страву лемки називають киселиця, бо додають до свого супу не житній, а вівсяний квас). Або цвіклі – бурячок із хроном і спеціями, який спочатку був просто соусом до м'яса в галицьких євреїв, а зараз став типово українською стравою.

Рецепти (по-місцевому – переписи) галицької кухні сягають корінням у сиву давнину, зокрема опис приготування борщу на буряковому квасі та вареному лісовому грибі датується Х ст. Зараз суп «флячки» знають як суто польську страву, проте вважається, що його почали готувати саме у Львові. Чи яворівський пиріг – із гречкою та картоплею зі шкварками та цибулею. З Галичини походять також вареники з гречаного борошна, засипана капуста (страва з квашеної та свіжої капусти, моркви та пшона), український варіант форшмаків та цимесів та багато інших страв. Гостей краю може здивувати навіть простий борщ, але зроблений за місцевими рецептами. Наприклад, борщ із чотирма видами м'яса і сливою чи галицький пісний борщик із вушками: буряк квашений, буряк тушкований, буряк варений, і в цьому всьому гриби та тісто. Саме таким був борщ 700 років тому. А вже потім у процесі експериментів туди почали додавати капусту, квасолю, далі картоплю, помідори. Готують тут і пряну кминкову зупку та густу грибівку з пенцаком, а ще такі супи, як ябчанки і суніцівки. Як першу страву подають також капусняк з копченостями в житньому хлібі. Від вірменської кухні львів'янам дісталася зупа пажиброда (обпечена борода), яку готують на ягнятині з кісткою з овочами і спеціями.

Зазвичай будь-яке пригощення починається з перекусок. На Львівщині господині пропонують багато видів канапок, налисників, паштетиків (обсмажених у сухарях налисників), опіканок, а також традиційні яринові салатки. Часто на Львівщині пригощають мізерією – салатом з дуже дрібно нарізаних огірків, іноді і помідорів, цибулі, сметани або олії. Вудження шинок, полядниць та шпондерів, виготовлення ароматних ковбас дуже поширені в Галичині. Варто згадати знамениту дорогобицьку ковбасу, рецепт якої був запатентований у 1960-х рр. і яку знають по всьому колишньому СРСР і в багатьох країнах Європи і Америки. На Львівщині заведено приготування нашпигованих солониною, морквою чи часничком печень, начинювання птиці, печіння

сальтисонів. І, звичайно, сало в паприці чи солі, яке подається тонесенько вкрайням. А ще можна скуштувати цвіклі з чорносливом та горіхами, шніцик з фаршмаком з оселедця, часникові шкварки з чорним хлібом по-старольвівськи, карківку шпиговану часником з майораном; гарячі перекуски: кров'янку традиційну, бульбянку з кропом, тушковану капусту з сушеними білими грибами, пляцок гречаний з мачанкою тощо. Ще одною улюбленою місцевою стравою є холодець, а до нього обов'язково додають цвіклі і білий хрін. На Галичині з самої лише кукурудзи готують кілька видів страв – банош, мамалигу, токан, кукурудзяний перекладанець. А ще ж є пшенична, ячмінна, гречана, пшоняна, рисова – з ними готують, їх печуть, варять на воді та молоці, запікають із солоними чи солодкими додатками.

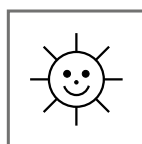
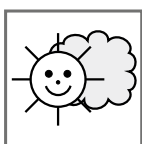
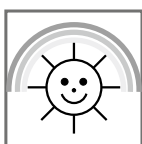
У галицькій кухні важливе місце займає городина. Зазвичай тут готують пюре з пастернаку або селери, тушковану чи запечену моркву, начинене кольрабі, загрильовану молоду капусту, молодий горошок у ніжному вершковому соусі, запечений гарбуз, також роблять «закрутки». Звісно, квашеними огірками чи капустою нікого не здивуєш, але додають у банку з огірками квіти чорнобривців, а в бочівку з нашаткованою капустою – кмин і третій хрін. Скуштуйте крижавки, квашений часник, конфітуру із зелених помідорів, перетерті з цукром пелюстки троянди та зацукровані фіалки. Серед основних страв поширені клопсики зі свинини з хроном або з копченим шпандером, голубці, запечені у сметанковій поливі, форель по-панськи, телятина у вині тощо. Також на Львівщині можна скуштувати багато місцевих страв з борошна і різноманітні десерти. Варто спробувати палюшки, що нагадують звичайну галушку, тільки до тіста додається картопля (бульба), а також лазанки – львівський варіант італійської лаза-ньї.

Солодкими стравами галицької кухні є андрути – вафельні коржі, перемазані різними видами джемів, шоколаду та інших начинок, а ще пампухи і хрусти, макові та горіхові роляди, медівник і цвібак, львівський сирник з родзинками, тортки, пляцки, перекладанці, струдлі з маком, вишнями чи яблуками, горішки, птисі, рогалики та печиво чи коржики. І, звичайно, знаменита львівська чоколяда і львівська кава. Із напоїв також поширені вишневий компот, узвар із сухофруктів, лимонний напій кандибал тощо.

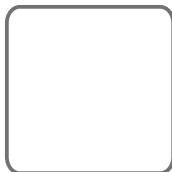

На Львівщині щороку проходять різноманітні гастрономічні фестивалі. У межах різдвяних святкувань відбувається фестиваль традиційної святкової випічки – львівського пампуха. У палаці Потоцьких упродовж трьох днів проходить «Свято шоколаду». Зазвичай у червні Львів запрошує гурманів на чотириденний гастрономічний фестиваль «Львів на тарілці». У липні можна завітати на фестиваль «Яворівський пиріг», що проводиться під час Дня міста Яворова. У Дрогобичі організовують гастрономічний фестиваль ковбаси і солі. Три дні у вересні на площі Ринок вирує міське свято кавоманів «На каву до Львова». У жовтні в Палаці мистецтв можна відвідати «Свято сиру та вина» Львівщини.

СУВЕНІРИ НАШОГО РЕГІОНУ

Французьке слово «сувенір», яке означає «дарунок на пам'ять», прийшло в нашу мову понад 200 років тому. Раніше сувеніром вважався будь-який подарунок, який передусім нагадував про людину, що зробила його. Історія сувеніра своїм корінням сягає в глибоку старовину, вона пов'язана з магічними обрядами. Створені руками людини фігурки з глини, дерева, каменю відігравали в них велику роль. Із часом зображення втрачали магічний сенс, тому ідол ставав просто іграшкою, а талісман або амулет – прикрасою, наприклад болгарський оберіг «мартеничка», російський прикрашений віник – символ благополуччя в домі – або українські лялька-мотанка чи рушник. Ці вироби, що зберігають місцеві художні традиції, почали дарувати як сувеніри.

ЩО ТАКЕ СУВЕНІР?

Сувенір нагадує нам про часи, які ми провели в місцях, де ми його купили. Це спосіб повернутися до прекрасного, що належало до нашого минулого. Купуючи сувеніри, ми потім даруємо їх людям, яких любимо, щоб вони час від часу згадували нас і щоб показати їм, що ми думали про них під час подорожі. Сувенір може також бути «доказом» подорожі, свідченням перебування в конкретному місті або країні. Сувенір дає змогу здійснювати віртуальну подорож людям, які не мали на це часу чи можливостей. Тому, дивлячись на дарований їм сувенір із далекої країни, ці люди можуть хоч би в думках, у своїй уяві перенестися на батьківщину цієї речі. Розповідаючи про країну, у якій його було зроблено, сувенір відіграє роль посла. Сувенір має й очевидну економічну роль, адже він годує індустрію ремісництва, яка їх створює, а крім того, сувеніри є рекламою, що запрошує до нової подорожі.

Вибір сувеніра – нелегка справа. Можна звернутися в спеціальні магазини, торговельні намети, кіоски, а можна просто пошукати їх на ринку або в майстернях народних майстрів. Сувенір стає сувеніром, коли він безпосередньо пов'язаний з тим місцем, де ми його придбали, або з дуже важливим моментом, подією в житті. Він призначений поділяти нашу подорож і відображати наші нові знання, почуття, відчуття. Сувеніром можуть правити фотографії, картини, поштові листівки з пейзажами, моделі пам'ятників, фігурки чоловіків і жінок у національних костюмах. Це можуть бути гастрономічні цікавинки країни чи регіону, рідкісні продукти, незвичайні страви, місцеві напої та солодощі й навіть просто гарно оформлений рецепт приготування вподобаної страви місцевої кухні. Можна привезти з собою який-небудь виріб, зроблений руками народних майстрів з місцевих матеріалів – дерева, глини, каменю, металу, ниток, скла, тканини, шкіри тощо. Купити сувенір – це все одно що привезти з собою шматочок країни, ще й ще раз подумки уявляти минулу подорож і знову переживати чудові моменти знайомства й спілкування з новими людьми.

(За М. Сегі)

Розкажи, які сувеніри зберігаються в тебе вдома. Звідки і як вони потрапили у твою родину? Чи доводилося тобі самому/самій купувати сувеніри? Чим ти керувався/керувалася у виборі сувеніра особисто для себе і, наприклад, сувеніра для рідних або друга/подруги?

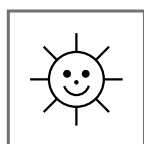
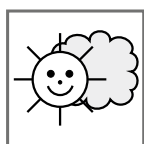
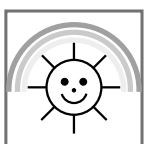
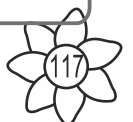
Зі Львова можна привезти у подарунок оригінальні сувеніри: газову лампу, яку вперше зробили саме тут. Оригінальні ароматизовані святкові декоративні свічки нагадують, що виробництво воску та виготовлення свічок було традиційним львівським ремеслом ще за часів Середньовіччя. «Львівська свічкова мануфактура» відроджує й розвиває традиції свічкового ремесла. Ніжний та ароматний сувенір зі Львова – мило, виготовлене з натуральних складників. У Львові його варили з давніх-давен. Здавна Львівщина славилась виробами з глини та кераміки з Глинська, Лагодова, Гавареччини, Сасова, Гутища, Явори, Шпиколосів, Сокаля. У XVIII–XX ст. у краї працювали 4 потужні порцелянові фабрики, які славилися в Європі. Як сувеніри зі Львівщини везуть різноманітні вишиті рушники, скатертини, сорочки та ін., гобелени і ткани рядна, ляльки-мотанки, дерев'яні вироби, зокрема яворівські іграшки, мініскульптури, предмети домашнього вжитку тощо, книги і поштові листівки, художнє скло, а також місцеві смаколики – андрути з начинкою, каву, карамель, карпатські чаї, марципани, мед, пряники, шоколад тощо.

Напиши, які, на твою думку, сувеніри можуть репрезентувати твій населений пункт або Львівщина в цілому. Що може бути обличчям, візитною картою твоєї місцевості?

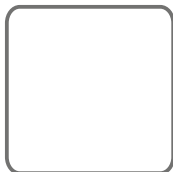

Намалюй тут або на окремому аркуші, який сувенір, що репрезентує наш край, ти міг/могла би придумати або зробити своїми руками для іноземного/ іноземної гостя/гості.

ВІДКРИЄМО ДЛЯ ІНШИХ НАШ РІДНИЙ КРАЙ. РЕКЛАМА

Ось і завершуються наші захопливі подорожі Львівщиною. Спробуй розповісти, що означає для тебе твій край. Яким ти його пізнав/пізнала, побачив/побачила? За що ти цінуєш свій край і свою країну? Що б ти хотів/хотіла змінити у своїй школі, своєму населеному пункті, громаді? Якою ти бачиш Львівську область у майбутньому? Напиши про це невеликий твір-есе на окремому аркуші.

Чи хотів/хотіла би ти після закінчення школи навчатися і працювати у своєму краї? Яку професію ти б обрав/обрала? Що б ти хотів/хотіла зробити для свого краю і людей, які тут живуть, сьогодні й у майбутньому?

Сучасна індустрія туризму – одна з галузей господарства, що найшвидше розвивається у світі. На початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу посів третє місце у світовій економіці. На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло в повсякденне життя майже третини населення планети. Люди витрачають на подорожі близько 11 % свого бюджету. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом доходів. У Європі він дає роботу майже кожній десятій людині, що працює. Найбільше туристів подорожують Європою, тому Львівщина може стати одним із лідерів туристичної індустрії України.

Як ти гадаєш, які культурні, природні, економічні дива краю та історичні події могли б спонукати представників інших регіонів приїхати до нас у гості? А що могло б привабити іноземців?

Прочитай текст про зовнішню рекламу. Спробуй самотійно або у групі з однокласниками й однокласницями придумати гасло чи слоган (стисле інформаційне повідомлення-висловлювання) для білборда або розробити рекламний постер на аркуші А4 про туристичний об'єкт чи маршрут твоєї місцевості або регіону. Для створення постера ти можеш використати фарби, олівці та фломастери, а можеш зробити його онлайн. Не забувай, що твій слоган чи постер має відповідати вимогам, що викладені нижче; бути правдивим і не ображати та не принижувати жителів інших населених пунктів і регіонів; має містити посилання на матеріали, які ти будеш використовувати. Презентуй(-те) свою творчість у класі.

Реклама – популяризація товарів, видовищ, послуг тощо з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників та ін.; поширення інформації про когось, щось для створення зацікавлення й попиту

З рекламою ми стикаємося кожного дня. Це рекламні афіші, білборди (великі рекламні щити вздовж доріг), вказівники, постери (афіші, невеликі плакати), фірмові цінники в магазинах тощо. Їх ще називають зовнішньою рекламою. Реклама передає майбутнім споживачам інформацію про товари або послуги та переконує їх у тому, що саме цей товар їм потрібен і він є найкращим (тобто найбільше відповідає потребам споживачів). Щоб бути ефективною, зовнішня реклама повинна часто впадати у вічі; вона має привертати увагу; бути лаконічною і зрозумілою; має легко читатися.

Відомий дослідник реклами А. Політц (США) стверджує, що рекламна кампанія повинна мати три ознаки:

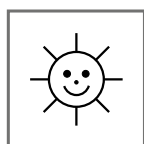
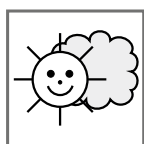
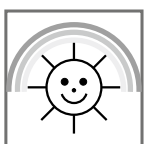
- а) бути унікальною, тобто такою, щоб ніхто інший не був здатний застосовувати такі аргументи для переконання;
- б) бути правдивою, щоб викликати довіру;
- в) бути актуальною, щоб відтворювати найновіші зміни і відповідати сучасним потребам.

Я багато про що хотіла разом з тобою дізнатися, побачити, відчувати та пережити під час наших подорожей. Чи було тобі цікаво подорожувати зі мною цього року? Які теми наших подорожей тобі найбільше сподобалися? Чи виправдалися твої очікування від цього навчального року? Чого ти вже встиг/встигла навчитися і досягнути? За що ти хотів/хотіла би подякувати вчителю/вчительці, однокласникам і однокласницям, рідним? Як ти плануєш свої майбутні канікули?

Мені було дуже приємно подорожувати разом із тобою! Я сподіваюся, що ти продовжиш крокувати разом із «Культурою добросусідства» у наступному навчальному році! У п'ятій частині «Культури добросусідства» на тебе буде чекати мій помічник – Допомагайко, а я прощаюся з тобою. Намалюй мені щось приємне на згадку про наші з тобою спільні мандрівки Львівщиною та нашою країною. Дякую тобі за те, що ти був/була зі мною! Активних, насичених і позитивних тобі канікул!

Відповіді – відгадки загадок, ребусів і шифрограм

Відгадка ребуса на стор. 6. Війна руйнує, мир будує.

Відгадка шифрограми на стор. 13. Людина поспішає до людини, а звір – до лісу. Відкрий двері в себе – і в інших відкритими знайдеш.

Відгадка філворда на стор. 22.

В	И	Ф	Х	В	С	О	В	Е	Р
Л	Ш	А	О	І	О	Л	Я	К	Е
Я	Н	В	Р	Г	Т	В	Ц	И	Щ
С	І	К	О	О	Р	А	М	С	В
Т	Ч	А	С	Н	И	Ц	Я	Р	І
Р	І	С	Т	К	А	Д	У	Ж	З
И	В	И	Р	В	І	Ч	О	Л	О
Й	С	В	І	П	О	Л	Т	В	А
Р	А	О	Г	Т	И	С	М	Е	Н
А	Т	Р	Ш	К	Л	О	Я	Ц	И

Відгадка анаграм на стор. 23. Агроном, археолог, ботанік, ветеринар, водолаз, дресирувальник, еколог, єгер, зоотехнік, лісник, моряк, перукар, працівник зоопарку, садівник, топограф.

Відгадка ребуса на стор. 26. Ховрах європейський.

Відгадка до завдання на стор. 26. Білотка альпійська, едельвейс альпійський, *leontopodium alpinum*.

Правильне поєднання визначень на стор. 28.

Пам'ятка природи – окремі унікальні...; національний парк – велика природна територія...; дендрологічний парк – територія, на якій...; заповідні урочища – ділянка під охороною...; заказник – територія, що виділена...

Відгадка до загадки на стор. 52. Спорт.

Відгадка до загадок на стор. 54. Бобслей, біатлон, ковзани, хокей, сноуборд, футбол.

Відповідь на запитання на стор. 56. 1. Давня Греція. 2. Нокаут. 3. Вімблдонський турнір. 4. 42 км 195 м. 5. Дзюдо. 6. Ринг. 7. Старт. 8. Кінний спорт. 9. Рапіра. 10. Альпініст.

Правильне поєднання визначень на стор. 84. Портрет – мальоване..., натюрморт – різновид..., пейзаж – жанр...

Відповідь на завдання до стор. 98. Графічна – у вигляді зображень, подій, предметів, графіків. Звукова – усна або відтворена записувальним пристроєм. Текстова – передається у вигляді літер. Числова – у вигляді цифр і знаків.

Правильна послідовність дій до стор. 101.

1. Відстежують... 2. Збирають... 3. Інформація... 4. Визначають... 5. Журналісти... 6. Готують... 7. Підготовлені... 8. Коректори... 9. Підготовлена...

До стор. 101. Професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети: дизайнер(-ка); друкар(-ка); журналіст(-ка); коректор(-ка); редактор(-ка); фотограф(-иня); художник(-ця).

Відгадка шифрограми на стор. 107. Любиш у гостях бувати – люби й гостей приймати.

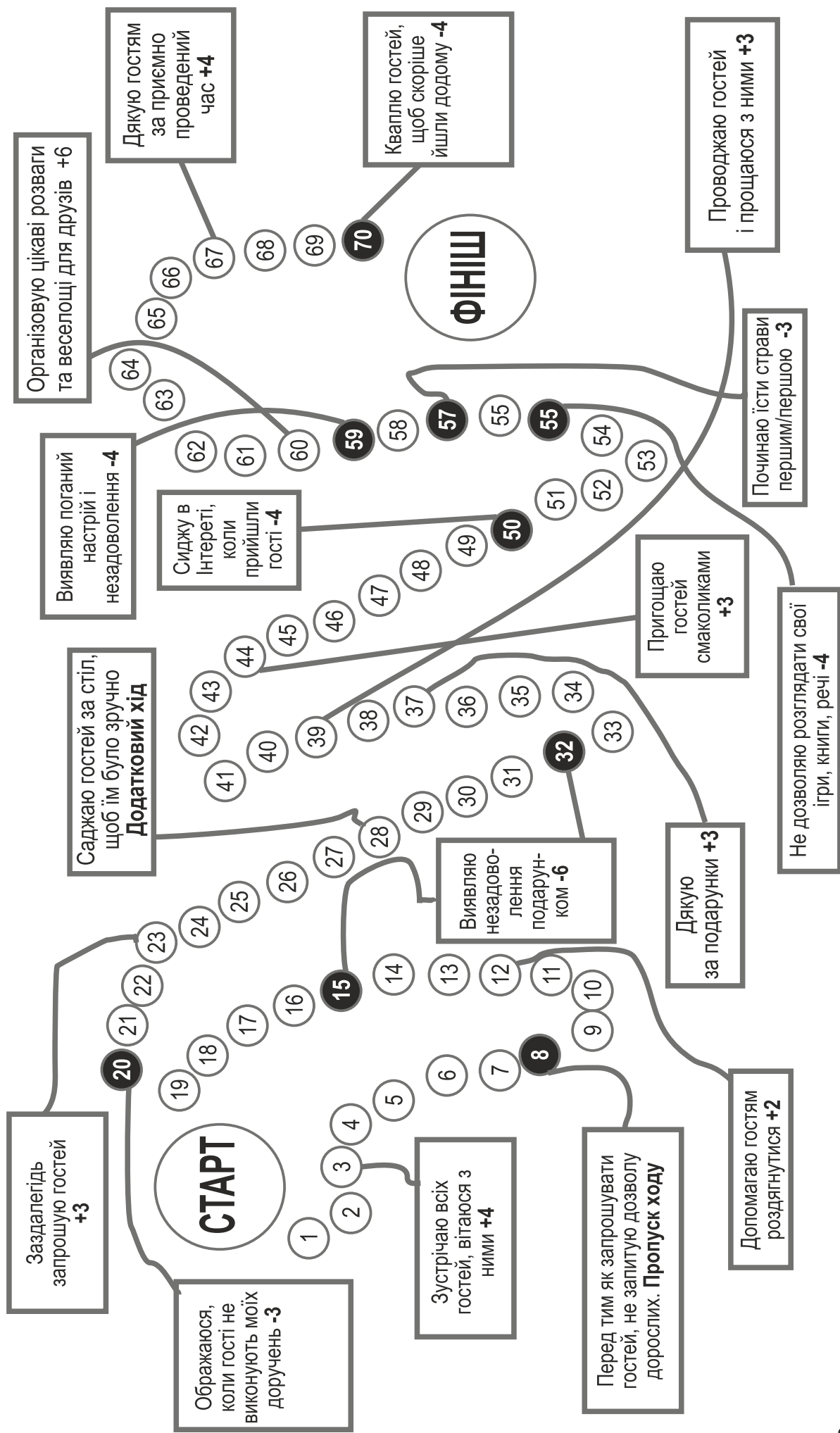
Зайві слова в тексті на стор. 108. не, не, не, пихатим(-ою), ні докорів, не, Просто попроси його/її піти, Поквап їх, зовсім не.

Гра «Правила гостинності»

Завдання гри полягає в тому, щоб визначити, які існують правила гостинності та яка поведінка є небажаною. Для цього гравці встановлюють свою фішку в сектор «Старт» та кидком кубика визначають почерговість ходів (у кого випаде більше число – починає гру першим/першою). На шляху до фінішу учасники гри будуть зустрічатися з приємними бонусами або ж перешкодами. Якщо під час гри фішка потрапляє на затемнений кружечок – потрібно зупинитися, прочитати речення, яке стосується цього кружечка, та пояснити, чому в цій позиції потрібно перемістити фішку на декілька ходів вперед або повернутися назад.

Правила розв'язання ребусів

Правило 1. Зображені на малюнках предмети й живі істоти читаються як слова в називному відмінку однини.

Правило 2. Якщо малюнок перевернений догори ногами, то слово потрібно читати навпаки, тобто справа наліво. Наприклад, намальований догори ногами КИТ – читаємо ТИК.

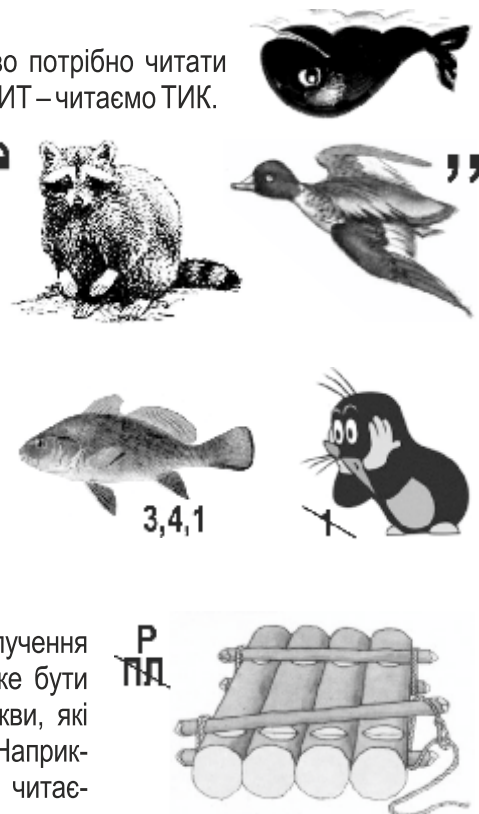
Правило 3. Коми після малюнка вказують, скільки букв потрібно відкинути з кінця слова, що позначає зображене на малюнку. Наприклад, намальована качка з двома комами після неї – відкидаємо дві останні букви і читаємо КАЧ. Перевернуті коми перед малюнком вказують, скільки букв потрібно відкинути на початку слова. Наприклад, намальований єнот з комою перед ним – відкидаємо першу букву й читаємо НОТ.

Правило 4. Над малюнком або під ним можуть з'явитися цифри. Кожна цифра – це номер букви у слові: 1 – перша буква слова, 2 – друга буква, 3 – третя тощо. Певний набір цифр під або над малюнком говорить про те, що потрібно узяти тільки ці букви та прочитати їх у вказаному порядку. Наприклад, намальована РИБА і цифри 3, 4, 1 під нею – читаємо БАР. Перекреслена цифра означає, що ця буква має бути опущена, вона не читається, «не грає», наприклад, на малюнку зображений КРІТ, під ним закреслена цифра 1 – значить, читаємо РІТ.

Правило 5. Знак рівності між буквами означає заміну букви (або сполучення букв) слова на іншу букву (або на сполучення букв). Знак рівності може бути замінений на стрілку. Дія заміни позначається і третім способом – букви, які замінюються, перекреслюються, а над ними пишуться ті, що замінюють їх. Наприклад, намальований ПЛІТ, а поруч перекреслені букви ПЛ і зверху буква Р – читаємо РІТ.

Правило 6. Букви можуть бути зображені всередині інших букв, над іншими буквами, під і за ними. Наприклад, усередині букви О намальовані букви ВК – читаємо «В букві О – ВК», тобто ВОВК. Зверху написані букви ВА, знизу Л – читаємо «ПІД ВА – Л», тобто ПІДВАЛ. Попереду написані букви ДА, ззаду ЧА – читаємо «ЗА ДА – ЧА», тобто ЗАДАЧА. Букви можуть бути зображені по поверхні інших букв. Наприклад, зображена велика буква Н, а по ній розкидані маленькі І – читаємо «ПО Н – І», тобто ПОНІ.

Правило 7. Перераховані вище прийоми можуть поєднуватися один з одним.

Шифри

Ключ до шифрограм

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Спробуй придумати свої символи для кожної букви та склади свій особистий шифр

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Література та інтернет-джерела

10 безумних бизнес идей, которые стали успешны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://blog.statusbrew.com/10-bezumnih-idei/>

15 зворушливих пісень про кохання до Львова. Відео. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tvoemisto.tv/news/15_zvorushlyvyh_pisen_u_yakyh_ziznayutsya_v_kohanni_do_lvova_video_74260.html

1500 загадок. Укладач Л. Вознюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. – 208 с.

Solo-Mea. Соломія Крушельницька. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=AOkgm2sewgs>
Авдікович К. Перша українська фабрика цукерків «Фортуна нова» / За ред. І. Чорновола. – Львів: Тріада-плюс, 2010. – 47 с.

Аудмайер К. Все на одного: Как защитить ребенка от травли в школе Du Er Vktigere Enn Du Tror. – М. : Альпина Паблишер, 2016. – 152 с.

Вахула М. Є. Львів. Львівська область. Путівник. Докладно і захоплююче. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <https://bookland.com/download/8/83/83179/sample.pdf>

Великий Шёлковый путь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.orexca.com/rus/silkroad.shtml>

Великий Шёлковый путь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.krugosvet.ru/articles/123/1012399/1012399a4.htm>

Верцімага А., Левчук В. Копаний м'яч, або англійський сувенір професора Едмунда Ценара [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <https://photo-lviv.in.ua/koranyj-myach-abo-anhlijskij-suvenir-profesora-edmunda-tsenara/>

Вірмено-католики Галичини у сучасній Україні і Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/virmeno-katoliki-galichini-u-suchasniy-ukrayini-i-polshchi>

Владимирские Анна и Петр. Как заработать школьнику и студенту. – Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга», 2007. – 240 с.

Возняк Т. Дрогобич і євреї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ji.lviv.ua/n71texts/Drohobych_i_evrei.htm

Возняк Т. Євреї Жовкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ji.lviv.ua/n67texts/Evreyi_Zhovkvy.htm

Войтович Л. Король Данило Романович: політик і полководець. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.anthropos.lnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/28221/22-97_Войтович_Л.pdf

Волошенко В. Витоки художнього металу Львова (досвід миських металообробних цехів XIV – XVIII ст.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/31/161-173_Voloshenko.pdf

Галицька зірничка, або особливості писанок Львівщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://velychlviv.com/galytska-zirnychka-bo-osoblyvosti-pysanok-lvivshhyny/>

Галицька кухня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://panistefa.com/>

Галушак І. Львівській політехніці 200 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0/Downloads/svitoglyad-2016-6-01-galuschak.pdf>

Ганкевич Р. Львівська школа мистецтв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.onufriv.com/uk/More/CriticismLvivSchool>

Гентош Л. Митрополит Шептицький. 1923-1939. – Львів: ВНТЛ Класика, 2015.

Гуменний В. Львівський авантюрист і меценат, або ким був Станіслав Скарбек. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/lvivskiy-aventyuryst-i-metsenat-abo-kym-buv-stanislav-skarbek/>

Гутне скло. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24990

Габор В. Літературне обличчя сучасного Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zaxid.net/literaturne-oblichchya_suchasnogo_lvova_n1045498

Дашкевич Я. Вірменські колонії в Україні 16–18 ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://resource.history.org.ua/cgi-](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Virmenski_kolonii)

bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Virmenski_kolonii

Десять львів'ян, якими варто пишатись, за підсумками 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.032.ua/news/2274421/10-lvivan-akimi-varto-pisatis-za-pidsumkami-2018-roku>

Дещук А. Яворівська дерев'яна іграшка кінця XIX–XX ст.: конструктивні особливості та орнаментальні мотиви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/23/18.PDF

Димидюк Д. Як ми втрачаємо (не)нашу історію – найдавніше єврейське кладовище України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://galinfo.com.ua/articles/yak_my_vtrachaiemo_nenashu_istoriyu_naydavnishe_ievreyske_kladovyshche_ukrainy_290273.html

Єврейська Галиція та Буковина. Ашер Селиг Лаутербах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://galiciabukovina.net/149540/personality/ascher-selig-lauterbach>

З привітом зі Львова або перша пошта у Львові. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://photo-lviv.in.ua/z-pryvitom-zi-lvova-abo-persha-poshta-u-lvovi/>

Загадки про спорт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/zagadki-pro-sport/>

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Ілюстрована історія / Гол. ред. М. Кугутяк. – Львів; Івано-Франківськ, 2008.

Ілько Лемко. Легенди старого Львова. – Львів : Априорі, 2008.

Інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://discover.net.ua/virtual-tours>

Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів: Ін-т українознавства, 2002. – 520 с.

Історична спадщина Бродів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.brodyhistory.org.ua/istorychnyy-spadok/pamyatky-arhitektury/>

Історія Львова. У трьох томах / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів: Центр Європи, 2006. – 296 с.

Карпатська фауна або кого можна зустріти у карпатських лісах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kolomyia.today/karpatska-fauna-abo-kogo-mozhna-zustrity-u-karpatskyh-lisah-20150>

Кисілевська Н. Старовинна львівська кухня: кайзершмаррн, кандибал, пажиброда та червоні вареники. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2369007-starovinna-lvivska-kuhna-kajzersmarri-kandibal-pazibroda-ta-cervoni-vareniki.html>

Кисілевська Н. Цілющі джерела Львівщини – від мінеральних до святих [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2367732-cilusi-dzerela-lvivsini-vid-mineralnih-do-svatih.html>

Китайські афоризми і приказки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphorism.org.ua/subrazd.php?rid=2&sid=289>

Клапчук В. М. Корисні копалини Галичини : видобування та переробка : [Монографія] / В.М. Клапчук / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. – 508 с.

Козлик Ю. Львівська вишиванка: різноманітність візерунків, кольорів та символів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <https://photo-lviv.in.ua/lvivska-vyshyvanka-riznomanitnist-vizerunkiv-koloriv-ta-symvoliv/>

Колекція картин малярського циклу «Шевченкіана». Іван Марчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=Z-9OALxkgP8>

Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>

Краса Карпатського краю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/krasakarpatskogokrau/>

geograficni-osoblivosti-krau/fauna-p

Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів : Каменяр, 1991. – 168 с.

Легін С. 10 художників минулого, котрі залишили унікальні зображення Львова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/10-hudozhnykiv-mynuloho-kotri-zalyshyly-unikalni-zobrazhennya-lvova/>

Лильо І. Грецький світ Львова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://map.lviv.ua/statti/lyljo.html>

Лильо І. Нариси з історії грецької громади Львова XVI-XVII ст. . – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2002. – 186 с.

Липка Р. Архітектурна спадщина Львова – феномен взаємодії різних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://map.lviv.ua/statti/lypka.html>

Лілієн, світової слави митець із Дрогобича. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://photo-lviv.in.ua/lilijen-svitovoji-slavy-mytyets-iz-drohobycha/>

Літературна карта Львова (краєзнавчий бібліографічний покажчик літератури). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.calameo.com/read/001184006bcf5d0dfddfc>

Лучук І. Літературна історія Львова. Пунктирний курс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zbruc.eu/node/35030>

Львів музичний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://olehkrysa-competition.com/about/musiklviv/?lang=ua>

Львів. Історичні нариси. – Львів : Інститут ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 423с.

Львівська вишиванка: історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.art-lev.com.ua/uk/index.php?route=bossblog/article&blog_article_id=5

Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/928FC303CC662CA0C225772E00723139?OpenDocument>

Львівська обласна державна адміністрація : Підвищення туристичної привабливості пам'ятки археології національного значення фортеці Тустань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dfr.minregion.gov.ua/Project-annotation-full?PROJT=12570>

Львівське коріння українського футболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newzz.in.ua/ukrain/1148871052-lvivske-korinna-ukrayinskogo-futbolu.html>

Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства. Об'єкти природно-заповідного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lvivlis.gov.ua/nature_reserve_fund

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського. Олімпійські чемпіони. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ldufk.edu.ua/index.php/vidatni-postati.html>

Львівський обласний осередок Національної спілки майстрів народного мистецтва України [Текст]: [альбом] / упоряд. Зеновія Краковецька. – Л. : Каменяр, 2009. – 143 с.

Львівщина: історико-культурні та краєзнавчі нариси. – Львів : Центр Європи, 1998. – 392 с.

Люди твого міста: Ярослав Русцишин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://twoemisto.tv/exclusive/lyudy_tvogo_mista_yaroslav_rushchshyn_64825.html

Люди, пов'язані зі Львовом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8,%D0%BF%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D1%96%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC>

Мазепа Л. Поляки у Львові . [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://map.lviv.ua/statti/mazepa.html>

Матеріали сайту «Україна Інкогніта» . [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrainaincognita.com/lvivska-oblast/yavorivskiy-raion/ivano-frankove/pryrodyi-zapovidnyk-roztochchya%20>

Марек Новицкий : Что такое права человека? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1070823914>

Матеріали Української Вікіпедії.

МБО «Екологія-Право-Людина». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://djerela.com.ua/news/ukraine/smaragovamereza-okhorona-prirodi-ukra-ni-za-vropeyskimi-standartami>

Медіазнайко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>

Мельник Б. Вулицями старовинного Львова / 3-є вид., зі змінами.– Львів: Світ, 2006.– 272 с.

Містичні замки і палаци Львівщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/tourism/wheretogo/10181630-podorozh-ukrajinskimi-zamkami-chastina-ii-mistichna-lvivshchina.html>

Місто чоловіків. Чому Львів не пишається відомими жінками. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://twoemisto.tv/exclusive/misto_cholovikiv_komu_z_zhinok_varto_vstanovyty_pamyat_nyky_u_lvovi_91937.html

На Львівщині щезають 259 видів рослин і 130 видів тварин. Список. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pressclub.lviv.ua/na-lvivshchyni-znykaiut-259-vydiv-roslyn-i-130/>

Нагірняк. А.Я. До історії створення та діяльності спортивного товариства «Сокол» у Львові (кінець XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/04_9.pdf

Найкрасивіші водоспади Львівщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forpost.lviv.ua/daidzhest/18026-naikrasyvishi-vodospady-lvivshchynu>

Національний парк «Сколівські Бескиди. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://skole.org.ua/>

Не смійся з мене (Don't Laughatme). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/s5dHRDM1cE4>

О сувенире [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scca.kz/ru/morgan.htm>

Обирай професію правильно. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proforientator.info>

Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т.Л. Андрієнко, канд. біол. наук М.М. Перегрим. – Київ: Альтерпрес, 2012. – 148 с.

Пам'ятки Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.interestingukraine.kiev.ua/lvivska-oblast/>

Пам'ятник винахідникам газосової лампи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lviv-tourist.info/gasova-lampa/>

Панаїр Д. Таємниці єврейських кладовищ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/jesfor/read/44076/Tajemnyci_jevrejskyh_kladovyssh

Пасічник Р. 8 композиторів-священників, пов'язаних зі Львовом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://catholicnews.org.ua/8-kompozitoriv-svyashchenikiv-povyazanih-zi-lvovom>

Паспорт Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lvivoblada.gov.ua/about-the-council/pasport-lvivskoji-oblasti>

Під одним небом : Фольклор етносів України. – К., 1996. – 256 с.

Пономарьов А. Українська етнографія. – Київ : Либідь, 1994. – 318 с.

Притчі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elims.org.ua/pritchi/pritcha-malchik-i-morskie-zvezdy/>

Про Батьківщину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/encycl/viraz/printout.php?id=0>

Про інформацію... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/books/pa/08.html>

Про рекламу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/1238060450037/marketing/osnovni_vidi_rekla_mi_harakteristika

Програма «Охорона і збереження культурної спадщини Львівської області на 2018 – 2020 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://loda.gov.ua/arh_prohramy

Пузатко О. Що привезти зі Львова. Топ-18 сувенірів, подарунків і «цяцянок» з міста Лева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.elenapuzatko.com/shho-privezti-zi-lvova-top-18-suveneriv-podarunkiv-i-cyacyanok-z-mista-leva/>

Райх Леон. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eleven.co.il/zionism/parties-institutions/13416/>

Рибчинський О. Львівський поштар Роберто Бандінеллі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n36-1texts/rybchynskyj.htm>

Роль світових релігій в утвердженні соціального захисту нужденних. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/6441032/page:3/>

Садовник О. Усі шляхи ведуть до Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sport.ua/news/45667-usi-shlyahi-vedut-do-lvova>

Символи сонця. Дев'ять найвідоміших писанок світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pustunchik.ua/ua/holidays/easter/deviat-naividomishykh-pysanok-svitu>

Сім винаходів львів'ян, які змінили світ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/7-vynahodiv-lvivyan-yaki-zminyly-svit/>

Словник галицької кухні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://inlviv.in.ua/lviv/slovník-galitskoyi-kuhni>

Современный этикет / Сост. И. А. Сокол. – Харьков : Фолио, 2004. – 477 с.

Сом А. Символи Дрогобича. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ji.lviv.ua/n71texts/Symvoliy_Drohobycha.htm

Софія Яблонська: Історія галичанки, яка стала однією із найвідоміших мандрівниць ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ua.ua.world/7103/?utm_source=facebook&utm_medium=ukrinfoprostir&utm_campaign=yablonska&fbclid=IwAR3W_eberwvdVhm0r9rETIsiwXTe4wQswlwN0_B0grNZB8_kzzDsMo63yRGI

Спорт у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D1%83_%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96

Способы остановить буллинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/TxHODhel1xY>

Спочатку з нього сміялися: український художник, який підкорив усі галереї Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://24tv.ua/spochatku_z_nogo_smiyalis_ukrayinskiy_hudozhnik_y_akiy_pidkoriv_usi_galereyi_yevropi_n1130640

Стефанік М., Тимчак Я. Єврейські спортивні організації Львівщини (1908–1939) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/6454/1/Stefanyk_Tymchak_8.PDF

Стех Я. Автор українського гімну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://meest-online.com/history/figure/avtor-ukrajinskoho-himnu/>

Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. – Львів, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf

Тофтун М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.

Успішні бізнес-ідеї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://blog.statusbrew.com/10-bezumnih-idei/>

Туристичний каталог-довідник. Львів історико-архітектурний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://map.lviv.ua/lviv05.html>

Українська еміграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

Українські Карпати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.karpaty.com.ua/?chapter=7>

Фестивали у Львові. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lviv-tourist.info/festyvali-u-lvovi/>

Фотографії старого Львова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/home/>

Цікаві факти про Карпати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <https://cikavo-znaty.com/325-ckav-fakti-pro-karpati-html/>

Черемський К. Таємничі співці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/spivci.htm>

Чоповський М.Ю., Чоповський В.Ю. Славетні постаті Галицької землі ХІ-ХХ ст.: Нариси життя та діяльності. – Львів, 2007. – 563 с.

Швед О. Ремісничі цехи у середньовічному Львові мали власний прапор, печатку та урочисте вбрання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://gazeta.ua/articles/history/_remisnichi-cehi-u-serednovichnomu-lvovi-mali-vlasnij-prapor-pechatku-ta-urochiste-vbrannya/508539

Шишка О. Наше місто – Львів. Частина І. – Львів: Вид-во «Центр Європи», 2002. – 192с.

Шишка О. Наше місто – Львів. Частина ІІ. – Львів: Вид-во «Центр Європи», 2005. – 174с.

Що їли галичани сто років тому: стара книга рецептів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://inlviv.in.ua/lviv/shhoyily-galychany-sto-rokiv-tomu-stara-knyga-retseptiv>

Яворівський національний природний парк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yavorpark.in.ua/>

Як створити газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/gnmeducationcentre/2017/aug/10/news-teaching-ideas-primary-schools;>

Як створити сучасну шкільну газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/uploads/modul.pdf>

Навчальний посібник

Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною!

Львівщина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів

Автори-укладачі видання: М. А. Араджионі, О. В. Банах,

О. В. Волошенюк, Н. М. Пастушенко, Р. Я. Пастушенко

Художники: С. М. Землянкіна, М. П. Михалюк, В. Я. Шиллер, В. П. Чипурко.

Редактори: М. А. Араджионі, Н. М. Овчарук.

Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 25.06.2018 р. Формат: 60x84¹/₈. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 14,42. Наклад 1000 прим.

Видавництво ТОВ «Прометей»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5212 від 19.09.2016 р.

Надруковано у ФОП Рябоконт Олександр Васильович,

04123, м. Київ, вул. Осиповського, 3-А, кв. 151, тел. 050-961-71-27

Видання адаптованого посібника здійснене в рамках виконання проекту «The culture of good neighbourhood promotion through Ukrainian educational institutions» Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток» за фінансової підтримки Посольства Королівства Норвегії в Україні (проект UKR-17/0024)

Norwegian Embassy